

ปัญหาการศึกษาวิถีการผลิตของไทยอันเนื่องมาจากทฤษฎี “กึ่งเมืองชน-กึ่งศักดินา”

ปฐมกถา

ในวิวาทะทางทฤษฎีครั้งยิ่งใหญ่ระหว่าง พอล เอ็ม. ซวีซี และ ชาร์ลส์ เบ็คเทลไฮม์ เมื่อ ค.ศ. 1968-1971 เกี่ยวกับปัญหาทางลัทธิ และโลกสังคมนิยมปัจจุบัน เบ็คเทลไฮม์ได้ เติบโตถึงสิ่งที่เรียกว่า *déplacement idéologique* หรือ *ideological displacement* นั่นคือ การใช้ทฤษฎี หรือคำขวัญอันก่อให้เกิดความสับสนคลุ้มเคลือ หรือบั่นทอนความเป็นจริงในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ในขณะที่ผู้เขียนจะพยายามพิสูจน์ว่าสิ่งนี้ได้เกิดขึ้นในกรณีของไทย เมื่อมีการนำเอาทฤษฎีการมองสังคม “กึ่งเมืองชน-กึ่งศักดินา” ของจีนมาใช้กับสังคมไทย เนื่องจากบทความนี้จะทำการวิจารณ์ในแง่ของวิถีการผลิต ผู้เขียนจะพยายามชี้ให้

เห็นว่าการใช้ทฤษฎี “กึ่งเมืองชน-กึ่งศักดินา” วิเคราะห์สังคมไทย ได้สร้างความสับสนคลุ้มเคลือ ไม่สามารถอธิบายได้ว่าวิถีการผลิตหลักของไทยที่เป็นมา ที่เป็นอยู่และที่จะเป็นไปคืออะไร

บทความนี้จะแบ่งออกเป็นสี่ตอน ตอนแรกว่าด้วยคำขวัญทฤษฎีและการวิจารณ์ทฤษฎี “กึ่งเมืองชน-กึ่งศักดินา” ของจีน ตอนสองว่าด้วยการวิจารณ์ทฤษฎี “กึ่งเมืองชน-กึ่งศักดินา” ของฮอว์ญูญี พรหมชมพู ตอนสามว่าด้วยการวิจารณ์ทฤษฎี “กึ่งเมืองชน-กึ่งศักดินา” ของนักวิชาการไทย และตอนสี่ว่าด้วยการวิจารณ์งาน “วิถีการผลิตของไทย” โดยนักเขียนนิรนาม

บทความนี้คงจะโดนคัดค้านไม่เห็นด้วย
ทั้งจากนักวิชาการไทยบางท่าน และจากบาง
ส่วนของขบวนการปฏิวัติไทย ที่ผู้เขียนคาดหวัง
ถึงบ้างในเชิงวิชาการเท่าที่จำเป็น ซึ่งก็เป็น
เรื่องปกติธรรมดา เพราะหมายความว่ามติของผู้
เขียนได้รับความสนใจและการตอบโต้ ผล
สะท้อนที่จะเกิดขึ้นก็คือ ความมีชีวิตชีวาของ
วงวิชาการ และที่สำคัญก็คือ จะทำให้เราเข้าใจ
สังคมของเราดีขึ้น บทความนี้เป็นผลมาจาก
การศึกษาวិถกวิจารณ์ร่วมกัน ของกลุ่มนักศึกษา
ไทยในประเทศฝรั่งเศสกลุ่มหนึ่ง แต่ลีลาของ
การวิพากษ์และการเลือกใช้ข้อมูลในการวิจารณ์
ในบทความนี้เป็นของผู้เขียนซึ่งต้องรับผิดชอบ
แต่ผู้เดียว ส่วนมติต่างๆเป็นความเห็นพ้อง
กันของผู้ร่วมกลุ่มวิชาการส่วนหนึ่งเท่านั้น

ผู้เขียนขอขอบคุณคุณชาญ ธรรมเสถียร

ที่กระตุ้นให้กลุ่มวิชาการของเรา ทำการศึกษา
เรื่องนี้ ขอขอบคุณ คุณเวรินทร์ พงศ์เพ็ญ
และคุณรักที่ช่วยคัดลบบ่อคนอน ตรวจสอบสำนวน
และภาษาของบทความ ประโยชน์อันโคอันได้
จากการอ่านบทความนี้ ผู้เขียนขอมอบให้วง
วิชาการไทย และผู้เขียนแห่งบทความนี้อุทิศ
น้อมการวะ ท่อกรรมกรไปแลนค์แห่งเมือง
กคานซ์ ผู้นำการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของ
มวลชน และเพื่อความหมายอันแท้จริงของ
“เผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ” จนประสบความสำเร็จ
ซึ่งความสำเร็จนี้ไม่มีประวัติการณ์มา
ก่อนในทุกประเทศที่เรียกตนเองว่า “สังคมนิยม”
ทุกวันนี้ อันจะเป็นแบบอย่างต่อมวล
ชนกรรมาชีพในที่อื่นรวมทั้งของไทยในกาลต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทรงชัย ๓ ชะลา

1. ทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ของจีน

เหมาเจ๋อตุงและชาวคอมมิวนิสต์จีนถือว่า สังคมของจีนก่อนการปลดปล่อย มีสภาพเป็น “เมืองขึ้น กึ่งเมืองขึ้นและกึ่งศักดินา” ที่เหมือนบทความที่กล่าวถึงเรื่องนี้อย่างชัดเจนที่สุดคือ บทความเรื่อง “การปฏิวัติของจีนกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน” ในสรรนิพนธ์เหมาเจ๋อตุง เล่ม 2 (ตอนปลาย)¹ อันที่จริงเหมาได้เคยพูดถึงลักษณะสังคมจีนที่ว่านี้ไว้ทั้งก่อนและหลังบทความนี้² แต่บทความเรื่อง “การปฏิวัติของจีน” กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้เป็นระบบที่สุด โดยเฉพาะในบทแรกของบทความนี้ที่ว่าด้วย “สังคมประเทศจีน” ซึ่งเราจะใช้เป็นพื้นฐานในการอธิบายสังคมจีนก่อนการปลดปล่อยตามทัศนะของเหมาฯ และสหาย

1.1 ทฤษฎีของเหมาฯ และสหาย

บทความนี้กล่าวว่า ประเทศจีนเคยผ่านยุคชุมชนบุพกาล ซึ่งไม่มีชนชั้นมาเป็นเวลาหลายหมื่นปี จากนั้นสังคมจีนก็เข้าสู่ยุคทาสและศักดินาตามลำดับเป็นเวลาประมาณสี่พันปี ยุคศักดินาจริง ๆ ยาวนานถึงสามพันปี คือนับตั้งแต่ราชวงศ์โจวและราชวงศ์ฉิน เป็นต้นมา³ จนถึงใกล้กลางคริสตศตวรรษที่ 19 จากนั้นจีนก็เข้าสู่ยุค “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” เมื่อจีนพ่ายแพ้สงครามฝิ่นกับอังกฤษ (ค.ศ. 1840-

1842) และเข้าสู่ยุค “เมืองขึ้น กึ่งเมืองขึ้น และกึ่งศักดินา” เมื่อจีนถูกญี่ปุ่นรุกรานในปี ค.ศ. 1931 ในช่วงนั้น “ภายหลังสงครามฝิ่นเมื่อปี 1840 ประเทศจีนได้กลายเป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินาที่ละก่าว ๆ และนับแต่กรณี 18 กันยายน ปี 1931 (เมื่อ)จักรพรรดินิยมญี่ปุ่นรุกรานประเทศจีนด้วยกำลังทหารเป็นต้นมา ประเทศจีนกลายเป็นสังคมเมืองขึ้น กึ่งเมืองขึ้นและกึ่งศักดินา”⁴

ก่อนที่จะกล่าวสภาพ “กึ่งศักดินา” เป็นอย่างไร ก็ต้องดูก่อนว่าจีนกลายเป็น “เมืองขึ้นและกึ่งเมืองขึ้น” อย่างไร เหมาและสหายกล่าวสรุปวิธีการที่จักรวรรดินิยมทำให้จีนกลายเป็น “เมืองขึ้นและกึ่งเมืองขึ้น” ไว้หลายวิธี นั่นคือ ก่อสงครามรุกรานจีนหลายครั้งนับตั้งแต่สงครามฝิ่นเป็นต้นมา บีบบังคับให้จีนทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคหลายฉบับ (ที่เบียดโอกาสให้จักรวรรดินิยมมีสิทธิยกกำลังทหารมาประจำอยู่ในประเทศจีน ได้อำนาจศาลสูงสุดแบ่งประเทศจีนออกเป็นเขตอิทธิพล ควบคุมเมืองท่าสำคัญของจีน เอาดินแดนส่วนหนึ่งของเมืองท่าเหล่านั้นมาทำเป็น “เขตเช่าที่พวกมันปกครองโดยตรง” ควบคุมศาลากร การค้าระหว่างประเทศ การคมนาคม ทุ่มสินค้ายเข้ามาขายในจีน ควบคุมเกษตรกรรมของจีน

ให้ขึ้นอยู่กับความต้องการของจักรวรรดินิยม) เข้ามาลงทุนอุตสาหกรรมหนักและเบา อาศัย วัตถุดิบ และแรงงานราคาถูกของจีน ชักชวน การพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งชาติ และพลังการผลิตของจีน เข้าผูกขาดการเงินการคลังโดยการให้เงินกู้ และตั้งธนาคารขึ้นในเมืองจีน สร้างชนชั้นนายหน้าและพ่อค้ารีดคอกเบี้ยสูงขึ้นมา รับประทานจักรวรรดินิยมตามเมืองเก่าและชนบท อันทรุดโทรมของจีน เพื่อช่วยการชุกคริตให้ สะดวกขึ้น เปลี่ยนชนชั้นศักดินาเจ้าที่ดินเป็น “เสาค้ำในการปกครอง...ของพวกมัน” (ตรง นี้เหมาและสหายอ้างการวิเคราะห์เรื่อง “หัวข้อ เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวปฏิวัติในประเทศเมือง ขึ้นและกึ่งเมืองขึ้น” ของสมัชชาสากลคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 6) ยุให้ชนชั้นกรรพ่งกันและปราบปรามประชาชน ส่งอาวุธและที่ปรึกษาให้แก่ “รัฐบาลปฏิวัติ” ของจีน มอมเมาจิตใจ ประชาชน รุกรานทางวัฒนธรรม อาทิ เผยแพร่ทางศาสนา ทั้งโรงพยาบาล ทั้งโรงเรียน ออกหนังสือพิมพ์ ชักชวนนักเรียนจีนไปนอกเวลา เพื่อผลิตปัญญาชนออกมารับ ใช้นโยบายจักรวรรดินิยม และหลอกลวงประชาชน และหลัง “กรณี 18 กันยาฯ” เมื่อญี่ปุ่นรุกรานเอาดินแดนส่วน หนึ่งไป ดินแดนส่วนนั้นต้องกลายจากสภาพ “กึ่งเมืองขึ้น” เป็น “เมืองขึ้น” ไป⁵

ผลกระทบกระเทือนทางเศรษฐกิจ จาก การที่จีนต้องตกเป็น “เมืองขึ้นและกึ่งเมืองขึ้น” ก็คือ วิถีการผลิตของจีนเปลี่ยนจากศักดินาไป เป็น “กึ่งศักดินา” นั่นคือ

1. เศรษฐกิจแบบธรรมชาติด้อยลง ถูกทำลายลง “แต่มูลค่าของระบบชุกคริตแบบ ศักดินาอันได้แก่ การชุกคริตที่ชนชั้นเจ้าที่ดิน กระทำต่อชาวนา (ซึ่ง) ไม่เพียงแต่ยังรักษาไว้ คงเดิม หากยังครองฐานะที่เหนือกว่าในชีวิต เศรษฐกิจสังคมของจีนอย่างเห็นได้ชัด” และ ประสานเข้ากับการชุกคริตของนายทุนนายหน้า และนายทุนเงินกู้คอกเบี้ยสูง⁶

2. ทุนนิยมแห่งชาติพัฒนาไปบ้าง “แต่ ว่ามันมิได้กลายเป็นรูปแบบ หลัก ใน เศรษฐกิจ สังคมของจีน” อ่อนแอและต้องพึ่งจักรวรรดินิยมกับศักดินานิยมในประเทศ⁷ ความอ่อน แ่นั้นเป็นผล โดยตรงจากการรุกรานของจักรวรรดินิยม หรือทุนนิยมสากลที่เข้มแข็งกว่า เหมาและสหายกล่าวไว้ว่า “ถ้าไม่มีผลสะท้อนของ ทุนนิยมสากล ประเทศจีนก็จะค่อยๆ พัฒนา ไปสู่สังคมทุนนิยม” แต่การรุกเข้ามาของทุน ต่างประเทศส่งเสริมการพัฒนาแบบทุนนิยมทั่วไป/รวดเร็วขึ้น และมีผลอันใหญ่หลวงคือ ด้าน หนึ่ง ทำลายเศรษฐกิจธรรมชาติ ทำลายหัตถกรรมในเมือง และในครอบครัวของชาวนาลง

อีกด้านหนึ่ง ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจสินค้าทั้งในเมืองและชนบทของจีน การพังทลายของเศรษฐกิจธรรมชาติเป็นการ สร้าง ตลาดสินค้าให้แก่ทุนนิยม และการล้มละลายของชาวนาและหัตถกรจำนวนมาก ได้สร้างตลาดแรงงานให้แก่ทุนนิยม⁸ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้วิธีการผลิตแบบทุนนิยมพัฒนาขึ้น แต่ทุนนิยมแห่งชาติของจีนถูกบีบคั้น ดังที่ “จุดมุ่งหมายที่มหาอำนาจจักรพรรดินิยมรุกรานเข้ามาในประจันนั้น มิใช่จะทำให้ประเทศจีนที่เป็นศักดินา กลายเป็นประเทศจีนที่เป็นทุนนิยมอย่างเด็ดขาด จุดมุ่งหมายของมหาอำนาจจักรพรรดินิยม นั้น ตรงกันข้ามกับที่กล่าวนี้ พวกมันต้องการจะทำให้ประเทศจีนกลายเป็นกึ่งเมืองขึ้นและเมืองขึ้นของมัน”⁹

สภาพ “เมืองขึ้น กึ่งเมืองขึ้นและกึ่งศักดินา” ทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมืองและแม้แต่ทางวัฒนธรรมของประเทศจีน “แสดงออกซึ่ง ความ ไม่ สม่่าเสมออย่างยิ่ง”¹⁰ คือพัฒนาไปไม่พร้อมกันทั้งประเทศ สภาพก้าวหน้าและล้าหลังอยู่เคียงคู่กันไป อันที่จริงเหมาได้เคยกล่าวถึงสภาพนี้มาตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1936

การ พัฒนา ทาง การเมืองและเศรษฐกิจของจีนไม่สม่ำเสมอ เศรษฐกิจทุนนิยมที่อ่อน

แอกับเศรษฐกิจกึ่ง ศักดินาที่ หนาแน่น คำรงอยู่พร้อมกัน เมืองอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมสมัยใหม่จำนวนหนึ่ง กับชนบทอันกว้างใหญ่ไพศาลที่หุ้ยคนึงคำรงอยู่พร้อมกัน กรรมกรอุตสาหกรรมหลายล้านคนกับชาวนาและกรรมกรหัตถกรรมภายใต้การปกครองของระบอบเก่าหลายร้อยล้านคนคำรงอยู่พร้อมกัน.....สายการบินเรือและทางรถยนต์ ซึ่งมีอยู่จำนวนหนึ่งกับทางรถล้อเดียว ทางที่ได้แต่เดินค้ำยเท้าและทางที่ถึงจะเดินค้ำยเท้าก็ย้งเดินลำบาก ซึ่งมีอยู่ทั่วไป คำรงอยู่พร้อมกัน¹¹

น่าสังเกตว่าในคำรายงานของเหมาต่อที่ประชุมเต็มคณะสมัยที่ 2 ชุดที่ 7 เมื่อวันที่ 4 มีนาคม ค.ศ. 1949 เหมาได้ให้อัตราส่วนเทียบระหว่างอุตสาหกรรมสมัยใหม่และเกษตรกรรมกับหัตถกรรมแบบเก่าไว้ค้ำย อันแสดงถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบ “ไม่สม่ำเสมอเป็นอย่างยิ่ง” ดังนี้

“กล่าวในขอบเขตทั่วประเทศแล้ว....ส่วนเทียบของอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมในเศรษฐกิจแห่งชาติของจีน(ปรากฏว่า) อุตสาหกรรมสมัยใหม่เป็นประมาณร้อยละ 10 เกษตรกรรม และหัตถกรรมเป็นประมาณร้อยละ 90 ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากประเทศจีนถูกกักขังโดยระบอบจักรพรรดินิยมและระบอบศักดินา เป็น

การส่งออกของลักษณะสังคมกึ่งเมืองชน-กึ่ง
ศักดินาของจีนเก่าในทางเศรษฐกิจ... (การที่)
ประเทศจีนยังมีเศรษฐกิจเกษตรกรรม และ
เศรษฐกิจหัตถกรรมที่กระจุกกระจายและเป็นปัจ
เจกภาพอยู่ประมาณร้อยละ 90... เป็นสิ่งล้าหลัง
เป็นสิ่งที่แตกต่างกับสมัยโบราณไม่มากนัก...”¹²

โดยสรุป ผลกระทบกระเทือนอันเนื่อง
มาจากการที่จีนกลายเป็น “เมืองชน กึ่งเมืองชน
และกึ่งศักดินา” ก็คือ เศรษฐกิจแบบธรรมชาติ
หรือแบบศักดินาถูกทำลาย วิถีการผลิตแบบ
ทุนนิยมภายใต้การครอบงำและแรงผลักดันของ
จักรวรรดินิยมเริ่มแผ่กระจายออกไป แต่ทุน
นิยมแห่งชาติของจีนเองไม่พัฒนา หรือต้องพึ่ง
และสัมพันธ์กับจักรวรรดินิยม และศักดินาใน
ประเทศเพื่อดำรงอยู่และพัฒนาไป สภาพเช่นนี้
ทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม
ของจีนดำเนินไปอย่างไม่สม่ำเสมอ ภาคที่วิถี
การผลิตแบบทุนนิยมเข้าครอบงำหรือภาคอุตสาหกรรม
สมัยใหม่มีเพียงร้อยละ 10 ของสังคม
จีน และอยู่เคียงคู่กันไปกับวิถีการผลิตแบบเก่า
ทั้งทางเกษตรกรรมและหัตถกรรมอันเป็นจำนวน
ถึงร้อยละ 90 ของสังคมจีน ภายใต้การครอบงำ
ของจักรวรรดินิยม จีนถูกเปลี่ยนเป็นแหล่ง
วัตถุดิบและแหล่งแรงงานราคาถูก และถูก
เปลี่ยนเป็นตลาดสินค้าอุตสาหกรรมของจักร

วรรดินิยมความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายเหล่านี้
เกิดขึ้นโดยการที่จีน ถูกรุกรานทางทหารและ
ถูกบังคับให้ทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาค เปิด
โอกาสให้จักรวรรดินิยม เข้าควบคุมเมืองท่า
สร้างเขตเช่า ควบคุมศุลกากร การคมนาคม
การค้าระหว่างประเทศ การเงินการคลัง ฯลฯ
และความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดเร็วยิ่งขึ้นด้วย
การอาศัยชนชั้นนายทุนนายหน้า และพ่อค้ารัก
คอกบิ๋ยสูง ที่พัฒนาขึ้นจากการแผ่อิทธิพลทั้ง
ทางการเมือง และเศรษฐกิจของจักรวรรดินิยม
ไม่ต้องสงสัยว่า “ชนบทอันทุรกันดารของจีน”
ชาวนา และมวลชนอันไพศาลของจีนถูกดึงเข้า
สู่และสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมอันก้าวหน้าของโลก
เหมาและสหายบันทึกไว้ว่า “ระดับความ
ยากจนขั้นแค้น และความไม่มีเสรีภาพของประ
ชาวจีนนั้น เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ยากในโลก
นี้”¹³

ความเปลี่ยนแปลงอันใหญ่หลวงนี้ก่อให้เกิด
เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หรือที่เรา
เรียกกันว่าโครงสร้างส่วนบน ระบบสมบูรณา
ญาสิทธิราชของราชวงศ์ชิงที่อ่อนแอนับแต่สงคราม
ฝิ่นเป็นต้นมาถูกกวาดล้างลงด้วยการปฏิวัติ
ประชาธิปไตยของซุนยัตเซ็นในปี ค.ศ. 1911 จีน
เข้าสู่ยุคสาธารณรัฐ ภายใต้การนำของยวนซีไฮ
เมื่อยวนซีไฮมรณกรรมในปี ค.ศ. 1916 จีนก็

เข้าสู่ “ยุคขุนศึก” อันยืดเยื้อ แยกแยกออกเป็น
จีนเหนือ จีนใต้ จนกระทั่งก๊กหมิ่นกั๋งภายใต้การ
นำของเจียงไคเช็คทำการปราบปรามพวกขุน
ศึกและรวมจีนใต้เป็นบึกแผ่นอีกครั้งหนึ่งในปี
ค.ศ.1928 และนับแต่ญี่ปุ่นรุกรานจีนด้วย “กรณี
18 กันยายน” เป็นต้นมา ก๊กหมิ่นกั๋งและพรรค
มิวนิสต์ก็ทำการต่อต้านญี่ปุ่น แต่ก๊กหมิ่น
ฟุ้งกันเองในเวลาเดียวกัน เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงคราม
โลกครั้งที่สอง จีนก็เข้าสู่สงครามกลาง
เมืองอีกครั้งหนึ่งระหว่างก๊กหมิ่นกั๋ง และคอม
มิวนิสต์ คราวนี้จบลงด้วยชัยชนะของพรรคคอม
มิวนิสต์ภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตุง สาธารณ
รัฐประชาชนจีนสถาปนาขึ้นในปลายปี ค.ศ.
1949 สัก “เมืองขึ้น กึ่งเมืองขึ้นและกึ่งศักดิ
นา” กลายสภาพไป ณ บัดนั้น

1.2. วิจารณ์ทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้น- กึ่งศักดินา” ของจีน

ผู้เขียนวิจารณ์ทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่ง
ศักดินา” ของเหมา และสหายด้วยความระวัง
ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าทฤษฎีนี้ ทำให้การปฏิวัติของ
จีนประสบชัยชนะ เหมาฯ อาศัยการวิเคราะห์
สังคมจีนด้วยทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานการวิเคราะห์
และการจำแนกชนชั้นในสังคมจีน (หลักฐาน
ชัดเจนในเรื่องนี้คือบทที่สองว่าด้วย ‘การปฏิวัติ
ของจีน’ ในบทความ “การปฏิวัติของจีน” นี้

เอง) การวิเคราะห์และจำแนกชนชั้นของจีนจึง
กล่าวทำให้เหมาะ และสหายสามารถสร้างแนว
ร่วม และพันธมิตรทางชนชั้นอันกว้างขวางขึ้น
และก็เพราะแนวร่วม และพันธมิตรทางชนชั้น
อันกว้างขวางภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิ
สต์จีนนั่นเองที่ทำให้การปฏิวัติของจีนประสบ
ชัยชนะ เรื่องนี้ใครจะลืมเสียมิได้

ในที่นี้ผู้เขียนจะไม่พูดถึงสภาพความเป็น
“เมืองขึ้น” ของจีน เนื่องจากมิใช่เป็นประเด็น
หลักของการศึกษาในที่นี้ น่าสังเกตว่า เหมา
และสหายไม่ได้พูดถึงเรื่องนี้ไว้มากนัก ในบทความ
“การปฏิวัติของจีน” ได้แต่กล่าวเพียง
สั้น ๆ ว่า ได้แก่เขตที่อยู่ใน “การปกครองของ
จักรพรรดินิยมญี่ปุ่นและหุ่นเชิดของมัน” หรือ
เป็นเขตที่ญี่ปุ่น “ครอบครองทุกสิ่งทุกอย่างแก่
ผู้เดียว”¹⁴ ดังกล่าวมาข้างต้นแล้วว่า เขต “เมือง
ขึ้น” นี้เกิดขึ้นนับตั้งแต่ญี่ปุ่นรุกรานจีนใน
“กรณี 18 กันยายน” (ค.ศ. 1931) เป็นต้นมา
เนื่องจากเหมาและสหายไม่ได้พูดถึงเขต “เมือง
ขึ้น” มากกว่า จุดหนักของบทความ “การ
ปฏิวัติของจีน” จึงมุ่งอธิบายเรื่อง “กึ่งเมือง
ขึ้น-กึ่งศักดินา” เป็นหลัก

ในการวิจารณ์ของเรา เราจะพยายามศึกษา
ว่าวิถีการผลิตโคจรอบง่าสังคมจีนก่อนการปลด
ปล่อย เราจะเริ่มด้วยการตรวจสอบทฤษฎีมาร์ก

ชีวิตที่มีผู้เสนอไว้ขัดแย้งกันเกี่ยวกับการศึกษา เรื่องวิถีและความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ครอบงำสังคมหนึ่งๆ ในยุคหนึ่งๆ แท้ก่อนสิ่งใด ผู้เขียนขอบันทึกเรื่อง “เขตเช่า” ของจีนเป็นปฐม เพราะเรื่องนี้ทำให้สภาพ “กึ่งเมืองขึ้น” ของจีนแตกต่างไปจากสภาพดังที่เรียกขานกันในที่อื่นๆ

1.2.1 บันทึกเรื่อง “เขตเช่า” ของจีน

สภาพการณ์ที่ประเทศหนึ่งถูกรอบงำโดยอีกประเทศหนึ่ง ไม่ว่าจะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยที่ยังรักษาไว้ซึ่ง—หรือประเทศครอบงำยังไม่ทำลาย—เอกราชทางนิเทศน์ ชาวคอมมิวนิสต์สากลที่สาม เรียกประเทศที่ถูกครอบงำว่า “กึ่งเมืองขึ้น” เพื่อให้แตกต่างกับ “เมืองขึ้น” ที่ไม่มีแม้เอกราชทางนิเทศน์ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อสงครามเย็นอ่อนแรงลงในครึ่งหลังของคริสต์ทศวรรษที่ 1950 และโลกที่สามเริ่มเริ่มแสดงเอกลักษณ์ ไม่ยอมมผูกพันตนเองเข้ากับค่ายมหาอำนาจใด สภาพที่เรียกว่า “กึ่งเมืองขึ้น” ถูกเรียกว่า “อาณานิคมแผนใหม่” หรือ “เมืองขึ้นแผนใหม่” ทั้งนี้เพื่อให้แตกต่างกับลัทธิอาณานิคมเดิมหรือลัทธิล่าเมืองขึ้นแบบเก่าที่ประเทศที่ถูกยึดครองคือ “เมืองขึ้น” หรือ “อาณานิคม” ไม่มีเอกราชแม้แต่ทางนิเทศน์

ถ้าจะบอกว่าประเทศจีนในระยะที่เหมา

และสหายทำการศึกษาคือ “กึ่งเมืองขึ้น” หรือ “อาณานิคมแผนใหม่” เหมือนกับโลกที่สามทั้งในอดีตและปัจจุบันก็เห็นจะไม่ผิด (หากศึกษาวิธีการที่จักรวรรดินิยมกระทำกับจีนเพื่อเปลี่ยนจีนให้เป็น “เมืองขึ้น-กึ่งเมืองขึ้น” แต่ความเห็นนี้ไม่ถูกต้อง เพราะในทางกลับกันไม่เป็นความจริง คือประเทศที่เรียกกันว่า “กึ่งเมืองขึ้น” หรือ “อาณานิคมแผนใหม่” อย่างแพร่หลายเวลานี้ ไม่มีสิ่งที่เหมาะสมและสหายเรียกว่า “ลักษณะพิเศษ” อย่างของจีนในเวลานั้น นั่นคือจีนมี “เขตเช่า” ที่ดูเหมือนไม่มีในที่อื่นก่อนอื่น “เขตเช่า” ไม่ใช่เขตที่ต้องเช่าถึงความหมายของคำนี้จะชวนให้เข้าใจผิด คือไม่ใช่การให้เช่าหรือการเสียค่าเช่า ดังความหมายทั่วไปในภาษาปัจจุบัน ที่ดูน่าจะเรียก “เขตเช่า” นี้เป็นภาษาไทยว่า “เขตสัมปทาน” ที่ตรงกับภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสว่า concessions มากกว่า “เขตเช่า” เหล่านี้ได้แก่เขตที่มหาอำนาจจักรวรรดินิยมสร้างขึ้นตามเมืองท่าสำคัญๆ ที่ตนเช่า ควบคุม ภายหลัง การทำ สนธิ ตัญญา ไม่เสมอภาคกับรัฐบาลราชวงศ์ชิงอันอ่อนแอ เท่ากับว่าจีนต้องมอบอธิปไตยในดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศ ให้แก่มหาอำนาจจักรวรรดินิยม “เขตเช่า” นี้มีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปในเมืองเซี่ยงไฮ้ กวางตุ้ง เทียนสิน หลี่ซุ่น กวาง-

เจาوان ฯลฯ ที่มีชื่อเสียงเลื่องลือเห็นจะเป็น “เขตนานาชาติ” ของนครเซี่ยงไฮ้ เกี่ยวกับเรื่อง “เขตเช่า” นี้ เหมาะและสหายบันทึกไว้ใน “การปฏิวัติของจีนฯ” ตอนหนึ่งว่า “โดยอาศัยสนธิสัญญาไม่เสมอภาค มหาอำนาจจักรพรรดินิยมได้ควบคุมเมืองท่าสำคัญทั้งหมดของจีน และแบ่งเอาดินแดนส่วนหนึ่งในเมืองท่าหลายแห่งเป็น เขตเช่าที่พวกมันปกครองโดยตรง”¹⁵ (เน้นโดยผู้เขียน)

เชิงอรรถหมายเลข 21 ของบทความเดียวกันขยายความเรื่อง “เขตเช่า” ไว้ว่า

“ภายหลังที่บังคับให้รัฐบาลราชวงศ์ชิงยอมรับเขตแดนบางแห่งตามชายฝั่งแม่น้ำ และชายฝั่งทะเลเป็นเมืองท่าการค้าแล้ว ประเทศจักรพรรดินิยมยังได้เข้ายึดเขตแดนบางเขตที่ตนเห็นว่าเหมาะที่จะเป็น “เขตเช่า” ของตนโดยพลการ และภายในเขตที่เรียกว่า “เขตเช่า” นี้ (จักรพรรดินิยม) ได้ดำเนินระบอบการปกครองทั้งชุดที่อยู่นอกเหนือระบอบบริหาร และระบอบกฎหมายของจีน ซึ่งก็คือระบอบเมืองขึ้นของจักรพรรดินิยม”¹⁶ (เน้นโดยผู้เขียน)

เขตที่เรียก “เขตเช่า” นี้ อยู่ “นอกเหนือระบอบบริหาร และระบอบกฎหมายของจีน” จริง ๆ ประเทศมหาอำนาจเจ้าของ “เขตเช่า” ทำการปกครองในเขตเหล่านี้ เหมือนดินแดนของประเทศตน ไม่ว่าจะทหาร การตำรวจ

การศาล การภาษี การไปรษณีย์ ฯลฯ ถือเป็น “รัฐซ้อนรัฐ” ไม่แต่เพียงความหมายทางการเมือง แต่ยังตามความหมายทางดินแดนด้วย บางครั้ง “เขตเช่า” นี้ก็ให้คนต่างถิ่นแก่ชาวคอมมิวนิสต์จีน หลายครั้งที่พวกนี้เห็นการปราบปรามเข้าไปใน “เขตเช่า” แต่รัฐบาลจีนไม่กล้าส่งกำลังเข้าไปจับกุม เพราะเกรงจะเป็นการละเมิด “อธิปไตย” ของประเทศเจ้าของ “เขตเช่า”

1.2.2. “วิวาทะระหว่างค็อบบ์กับชวีซี”

ก่อนจะกล่าวถึงวิธีการผลิตกรอบงาจีนในยุค “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ก็อะไร เราจะหันไปศึกษาความก้าวหน้าของทฤษฎีมาร์กซิสต์ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีและความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคมโดยทั่วไป ระหว่าง ค.ศ. 1950-1954 ได้มีวิวาทะทางทฤษฎีมาร์กซิสต์ครั้งสำคัญ เกี่ยวกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงจากระบอบศักดินาเข้าสู่ระบอบทุนนิยมในยุโรปตะวันตก ในวิวาทะครั้งนี้มีนักวิชาการมาร์กซิสต์เข้าร่วมด้วยมากมาย ไม่ว่าจะจากอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลีหรือญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 1946 มอริส ค็อบบ์แห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์พิมพ์หนังสือเล่มหนึ่งออกมาชื่อ *Studies in the Development of Capitalism* อีกสี่ปีต่อมา พอล เอ็ม. ชวีซีแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเขียน

บทความลงใน Science and Society (Spring 1950) วิจารณ์งานของค็อบบ์ บทความนี้เอง ก็จุดเริ่มวิวาทะทางทฤษฎีมาร์กซิสต์ครั้งสำคัญ และเป็นที่ยุติกันคตินามของ “วิวาทะระหว่างค็อบบ์กับชวีซี”¹⁷ ประเด็นหนึ่งในหลายประเด็นที่โต้เถียงกัน¹⁸ ก็คือ สังคมยุโรปตะวันตก ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 ถึงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 16 – อันเป็นระยะที่ระบอบศักดินากำลังเสื่อม และระบอบทุนนิยมกำลังสถาปนาตัวขึ้นอย่างเข้มแข็ง ในประเทศอังกฤษ ระยะห่างสองศตวรรษนี้ตรงกับระยะห่างระหว่างรัชสมัยของพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 3 กับรัชสมัยของพระนางเจ้าอาดิซาเบธ – อยู่ภายใต้วิถีการผลิตอะไรเป็นหลัก ค็อบบ์กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า ระยะสองศตวรรษนี้เป็นระยะหัวเดียว หัวข้อในประวัติศาสตร์ของยุโรปตะวันตก แต่วิถีการผลิตหลักคือศักดินา เพราะความสัมพันธ์การผลิตหลักยังเป็นแบบศักดินา

ในบทความที่เพิ่งกล่าวถึงข้างต้น ชวีซีโต้แย้งว่า ก็ในเมื่อเวลาที่กล่าวถึงนี้เป็นระยะหัวเดียวหัวข้อ นั่นคือศักดินากำลังเสื่อมสลายและทุนนิยมกำลังก่อตัว เขาลงความเห็นว่า “ศักดินาก็ไม่ใช่-ทุนนิยมก็ไม่เชิง” เหตุไฉนค็อบบ์มาบอกว่ายังเป็นศักดินา โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปความสัมพันธ์ทางการผลิตเก่าของศักดินา

เปลี่ยนแปลงไปแล้ว นั่นคือการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินในรูปของการจ่ายค่าเช่าที่ดินเป็นแรงงานหรือแรงงานเกณฑ์ได้ล้มเลิกไปแล้ว ที่ถูกวิถีการผลิตของสังคมในระยะนี้ น่าจะเรียกว่า “การผลิตสินค้าก่อนเป็นทุนนิยม” ทั้งนี้เพื่อจะชี้ว่า

“...การพัฒนาการผลิตสินค้าทำให้ระบอบศักดินาอ่อนตัวลง และก็ต้องรออีกนาน คือภายหลังที่การผลิตเพื่อเป็นสินค้าทำลายการผลิตแบบศักดินาดังขนาดแล้วเท่านั้น ที่การพัฒนาทุนนิยมจะเกิดขึ้น การผันผ่านจากศักดินา มาสู่ทุนนิยมจึงไม่ใช่กระบวนการพัฒนาแบบไม่มีการหยุดยั้ง แต่จะเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยสองระยะเวลาที่แตกต่างกันสิ้นเชิงเสมอ (หมายถึงว่า) ปัญหาในสองระยะเวลานี้ก็แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงด้วยเหมือนกัน และจะต้องทำการวิเคราะห์แยกออกจากกันด้วย และนี่ก็เป็นปัญหาเดียวกันในการศึกษาระยะหัวเดียวหัวข้อ หรือการผันผ่านจากทุนนิยมเข้าสู่สังคมนิยม”¹⁹

ในนิตยสาร ฉบับเดียวกันกับที่บทความของชวีซีลงพิมพ์ ค็อบบ์เขียนคำตอบโต้ทันควัน ค็อบบ์กล่าวว่าเขาเห็นด้วยกับการที่ชวีซีวิเคราะห์ว่าระยะเวลาสองศตวรรษดังกล่าวเป็นระยะหัวเดียวหัวข้อ เพราะการผลิตเพื่อการค้า

ขนาดเล็ก กำลังหล่นออกจากการครอบงำของ ศักคินา แต่ยังไม่มีความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยม คือบับกล่าวว่า ถ้าชีวิตหยุดอยู่เพียงเท่านั้นก็จะไม่โต้แย้ง แต่ชีวิตกลับพุดถึงวิถีการผลิตแบบ “ศักคินาก็ไม่ใช่-ทุนนิยมก็ไม่เชิง” ซึ่งไม่เป็นความจริง แม้รูปแบบการชู้ครีตมูลค่าส่วนเกินแบบเก่าคือ แรงงานเกณฑ์ จะล้มเลิกไป แต่ความสัมพันธ์การผลิตแบบ ศักคินายังดำรงอยู่ เพราะรูปแบบการชู้ครีตมูลค่าส่วนเกินเพียงแต่เปลี่ยนรูปไป นั่นคือ กลายเป็นการเก็บค่าเช่าที่ดินเป็นเงิน – โดยเฉพาะในอังกฤษ-เป็นเงิน คือบับเสริมว่าสิ่งที่ชีวิตเรียกว่า “ศักคินาก็ไม่ใช่-ทุนนิยมก็ไม่เชิง” มิได้โต้เถียงในฐานะของวิถีการผลิตของสังคม และกล่าวว่าถ้าวิถีการผลิตแบบนี้มีจริง

“ก็หมายความว่า สองศตวรรษนี้ถูกปล่อยแขวนอยู่กลางอากาศ ระหว่างท้องฟ้ากับพื้นดิน (หมายความว่า) ในกระบวนการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ สองศตวรรษนี้ต้องถูกจัดว่าเป็นพวกลูกผสม ไม่เกี่ยวพันกับอะไรอื่นเลย... ข้าพเจ้าเห็นว่า ทักษะแบบนี้เข้ากัน ไม่ได้กับทักษะการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์แบบปฏิวัติ ซึ่งถือว่าประวัติศาสตร์คือการผลิตเปลี่ยนของระบบชนชั้น และการเปลี่ยนแปลงนี้คือ

เอาการปฏิวัติทางสังคม (การปฏิวัตินี้หมายถึง การเปลี่ยนอำนาจจากชนชั้นหนึ่ง ไปสู่อีกชนชั้นหนึ่ง) เป็นกลไกพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลง”²⁰

ถึงตรงนี้ก็บับก็ “สอน” ความรู้ชีวิตที่บับบอกไว้ อีกวิธีหนึ่งที่จะรู้ว่าในระยะหัวเดียวหัวต่อของสังคมอยู่ภายใต้วิถี หรือความสัมพันธ์ทางการผลิตอะไรเป็นหลัก ก็ต้องดูว่าในระยะนั้นชนชั้นใดเป็นชนชั้นครอบงำทางสังคม ชนชั้นใดยึดครองอำนาจรัฐ และคือบับก็ยกตัวอย่างสงครามกลางเมืองในประเทศอังกฤษ ตอนครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 17 ที่เกิดขึ้นระหว่างกองทัพใหม่ของครอมเวลล์กับกษัตริย์มาธิบาย

“ปัญหาพื้นฐานที่ชีวิตที่เหมือนจะเต็มทั้ง (หรือถ้าทั้ง ก็เหมือนหลักเถียงที่จะตอบ) ก็คือ ชนชั้นใดเป็นชนชั้นที่ครอบงำในยุคนั้น ? ชีวิตเองก็ยอมรับว่า เนื่องจากการผลิตแบบทุนนิยมก้าวหน้ายังไม่เกิดขึ้น (ก็หมายความว่า) ชนชั้นครอบงำนี้ยอมไม่ใช่ชนชั้นนายทุน ถ้าชีวิตบอกว่า ชนชั้นครอบงำคือชนชั้นที่อยู่ระหว่างชนชั้นศักคินาและชนชั้นนายทุน (อุตสาหกรรม) คือนายทุนพาณิชย์หรือบรรษัทชีวิตที่ไม่ได้ทำการลงทุนเพื่อพัฒนาวิถีการผลิตแบบทุนนิยม ชีวิตก็มีความเห็นเหมือนกับไปกร็อฟท์ก็เชื่อว่า บรรษัทชีวิตพาณิชย์คือชนชั้นนำของ

สังคม ถ้าอย่างนั้นรัฐก็ต้องมีรูปแบบบุรุษวิสต์ และเป็นบุรุษวิสต์ ไม่ใช่แค่ในคริสตศตวรรษที่ 16 แต่ตั้งแต่ก่อนคริสตศตวรรษที่ 15 แล้ว (เนื่องจากการพาณิชย์กรรมเจริญมาก ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง) เราจะอธิบายสงครามกลางเมือง (ในประเทศอังกฤษ) ในคริสตศตวรรษที่ 17 ได้อย่างไร? สงครามกลางเมือง (ที่นำโดยครอบครัวเวลล์ส์) ย่อมไม่ใช่การปฏิวัติของพวกบุรุษวิสต์ (แต่เป็น) สงครามต่อต้านการปฏิวัติที่นำโดยกษัตริย์และขุนนางที่กระทำต่อรัฐของพวกเขาบุรุษวิสต์ที่ดำรงอยู่แล้วอย่างนั้นหรือ? ... ข้าพเจ้าเห็นว่าชนชั้นครอบงำสังคมก่อนนั้นยังเป็นพวกศักดินาและรัฐก่อนนั้นคือ (รัฐศักดินาหรือ) เครื่องมือทางการเมืองที่พวกนี้ใช้สำหรับครอบงำสังคม... และรายได้ของชนชั้นนี้ (คือการบังคับจ่ายค่าเช่าที่ดินเป็นเงินแทนแรงงานหรือผลผลิต) ยังขึ้นอยู่กับวิธีการทุจริตแบบศักดินาที่กระทำต่อผู้ผลิตรายย่อย...”²¹ (ข้อความในวงเล็บทั้งหมดคัดจากวงเล็บแรก ผู้เขียนเติมขึ้นเอง เพื่อความกระจ่างในการอ่านความคึกของค็อบบ์)

สิ่งที่มันเป็นคุณค่าสากลทางทฤษฎีมาร์กซิสต์เกี่ยวกับเรื่องวิถีและความสัมพันธ์ทางการผลิตจากการโต้แย้ง หรือ “วิวาทะระหว่างค็อบบ์กับชวีซี” ก็คือ สังคมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อย่อม

มีวิถีการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตผสมผสานกันหลายแบบทั้งแบบเก่าแบบใหม่ แต่ที่สำคัญคือ ต้องมีวิถีการผลิตหลักครอบงำ สังคมนั้นอยู่ ไม่ว่าจะ เป็นวิถีการผลิตแบบเก่าหรือแบบใหม่ และหากจะถือว่าวิถีการผลิตหลักเป็นแบบไหน นอกจากจะคิดถึงความสัมพันธ์การผลิตว่าเป็นแบบไหน ยังจะต้องคิดว่าชนชั้นใดครอบครองอำนาจรัฐ-ในกรณีนี้-คือศักดินาหรือนายทุน วิถีการผลิตหลักจะต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ว่าอย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ว่าวิถีการผลิตเป็น “กึ่ง” เช่นนั้น “กึ่ง” เช่นนี้ อันจะก่อให้เกิดความสับสนคลุมเครือในการศึกษา การเปลี่ยนแปลง ของประวัติศาสตร์และสังคม²²

1.2.3. วิถีการผลิตหลักของจีนยุค “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ถ้าเราเอาทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่พัฒนาขึ้นมาจาก “วิวาทะระหว่างค็อบบ์กับชวีซี” มาพิจารณาสังคมจีนในยุค “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” เราจะเข้าใจปัญหาวิถีการผลิตของจีนดีขึ้น เมื่อเราเข้าใจเรื่องของจีนดีขึ้น เราก็จะเข้าใจเรื่องของสังคมไทยดีขึ้น ไม่ใช่สนใจสนับสนุนคลุมเครือในเรื่องวิถีการผลิตของไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันนี้ทั้งที่เป็นอยู่ และจะทำให้เรายืมทฤษฎีของคนอื่นมาใช้กับสังคมของเราด้วยความระมัดระวัง แต่ความคลุม

เครื่องนี้เกิดจากคันทอของทฤษฎีนี้เอง

ผู้เขียนได้สรุปสภาพเศรษฐกิจของจีนมาให้ดูแล้ว ในที่นี้ขอยกความสมบูรณ์ในบทความ "การปฏิวัติของจีน" มาให้ผู้อ่านได้พิจารณา เหมาะและสหายอธิบายว่า

"สังคมเมืองชน-กึ่งเมืองชนและกึ่งศักดินาของเรา มีลักษณะพิเศษดังต่อไปนี้

1. รากฐานเศรษฐกิจธรรมชาติแบบผลิตเองใช้เองในสมัยศักดินา ได้ถูกทำลายไป แต่มูลรากของระบอบชุกชีตแบบศักดินา อันได้แก่การชุกชีตที่ชนชั้นเจ้าที่ดินกระทำต่อชาวนา ไม่เพียงแต่ยังรักษาไว้ดั้งเดิม หากยังครองฐานะที่เหนือกว่าในชีวิต เศรษฐกิจสังคมของจีนอย่างเห็นได้ชัด โดยประสานเข้ากับการชุกชีตของนายทุนนายหน้าและนายทุนชุกชีตคอกเบี่ยสูง

2. ทุนนิยมแห่งชาติได้พัฒนาไปบ้าง และมีบทบาทมากพอในชีวิตทางการเมืองและทางวัฒนธรรมของจีน แต่ว่ามันมิได้กลายเป็นรูปแบบหลักในเศรษฐกิจสังคมของจีน กำลังของมันอ่อนแอมาก ส่วนใหญ่ของมันมีความสัมพันธ์กับจักรพรรดินิยมต่างประเทศและศักดินานิยมไม่มากนัก

3. อำนาจสมบูรณ์ญาสิทธิราชย์ของพระเจ้าจักรพรรดิ และพวกเจ้าขุนมูลนายได้ถูกโค่นลงไปแล้ว สังคมนั้นเริ่มแรกได้แก่การ

ปกครองแบบขุนศึกและขุนนางของชนชั้นเจ้าที่ดิน ต่อมาได้แก่เผด็จการของพันธมิตรระหว่างชนชั้นเจ้าที่ดินกับชนชั้นนายทุนใหญ่ ส่วนในเขตที่ถูกยึดครองนั้น ได้แก่การปกครองของจักรพรรดินิยมญี่ปุ่นและหุ่นเชิดของมัน

4. จักรพรรดินิยมไม่เพียงแต่ได้กุมเส้นชีวิตการคลัง และเศรษฐกิจของจีนไว้เท่านั้น หากยังได้กุมกำลังทางการเมือง และการทหารของจีนไว้อีกด้วย ส่วนในเขตที่ถูกยึดครองนั้น จักรพรรดินิยมญี่ปุ่นได้ครอบครองทุกสิ่งทุกอย่างไว้แต่ผู้เดียว

5. เนื่องจากประเทศจีนอยู่ภายใต้การปกครองหรือกึ่งการปกครองของจักรพรรดินิยมหลายประเทศด้วยกัน เนื่องจากในทางเป็นจริงประเทศจีนอยู่ในภาวะที่ไม่เป็นเอกภาพมาช้านาน และเนื่องจากประเทศจีนมีดินแดนอันกว้างใหญ่ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของจีนจึงแสดงออก ซึ่งความไม่สม่ำเสมอเป็นอย่างยิ่ง

6. เนื่องจากการกดขี่สองชั้นของจักรพรรดินิยมและศักดินานิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื่องจากการรุกรานใหญ่ของจักรพรรดินิยมญี่ปุ่น ประชากรจีนอันไพศาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือชาวนา จึงนับวันจะยากจนจนขั้นแค้นกระทั่งล้มละลายกันเป็นจำนวนมาก พวกเขาเหล่านี้มี

ชีวิตอยู่ท่ามกลางการบีบคั้นของความต้องการ และความหนาวเหน็บ และไม่มีสิทธิทางการเมืองแม้แต่น้อย ระดับความยากจนขั้นแค้นและความไม่มีเสรีภาพของประชาชนจีนนั้น เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ยากในโลกนี้ สิ่งเหล่านี้แหละคือ ลักษณะพิเศษของสังคมประเทศจีน ที่เป็นเมืองชน กังเมืองชนและกึ่งศักดินา”²³ (เน้นโดยผู้เขียน)

ในตอนหนึ่งของบทความ “ว่าด้วยลัทธิประชาธิปไตยแผนใหม่” (มกราคม ค.ศ.1940) เหมามันทีกไว้ว่า “ตั้งแต่ประเทศจีนเกิดมีเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นต้นมา สังคมจีนก็ค่อยๆ เปลี่ยนลักษณะไป มันมิใช่สังคมศักดินาอันสมบูรณ์เสียแล้ว หากได้กลายเป็น สังคมกึ่งศักดินา แม้ว่าเศรษฐกิจศักดินายังมีความเหนืออยู่ก็ตาม”²⁴ (เน้นโดยผู้เขียน)

ข้อความที่ผู้เขียนเน้นไว้ชี้ชัดว่า สังคมที่เรียกว่า “กึ่งศักดินา-กึ่งเมืองชน” ที่แท้ก็คือสังคมที่เหมา และสหายคอง การจะบอกว่าเป็น สังคมที่ยังถูกรอบงำอยู่ด้วยวิธีการผลิตแบบศักดินา คือสังคมที่ “เศรษฐกิจศักดินา...ยังมีความเหนือกว่า” หรือสังคมที่ “...มูลรากของระบอบซุนริตแบบศักดินา... ไม่เพียงแต่ยังรักษาไว้ดั้งเดิม หากยังครองฐานะที่เหนือกว่าในชีวิต เศรษฐกิจสังคม ของจีน อย่างเห็น ได้ชัด”

สภาพที่แท้จริงนี้ถูกซ่อนอยู่ภายใต้คำจำกัดความ สังคมว่าเป็น “กึ่งเมืองชน-กึ่งศักดินา” พุค อย่างหนึ่งคือ คำจำกัดความนี้สร้างความคลุมเครือบิ่กับสภาพสังคมที่แท้จริง ที่ถูกรอบงำด้วยวิธีการผลิตแบบเก่าคือศักดินา ความคลุมเครือนี้เองต่อมาจะสร้างความสับสน ให้แก่ผู้นำทฤษฎีนี้ไปอธิบายสังคมไทย และนี่จะเป็นที่มาของการใช้คำจำกัดความที่คลุมเครือ อาทิ “วิธีการผลิตในสังคมกึ่งเมืองชน กึ่งศักดินา” โดยที่เราไม่รู้ว่าการผลิตที่ว่านั้นคือวิธีการผลิตอะไร

กลับมาในกรณีของจีน ความคลุมเครือนี้จะหมดไปถ้าเราจะเรียบเรียงข้อความของเหมา และสหายเสียใหม่ โดยอาศัยข้อคิดทางทฤษฎีอันพัฒนามาจาก “วิวาทะระหว่างท๊อบกับชวีซี” ก็จะได้ความว่า ประเทศจีนภายหลังสงครามฝิ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 แม้ว่าวิธีการผลิตแบบศักดินาจะถูกผสมผสาน ด้วยวิธีการผลิตแบบใหม่คือทุนนิยม คือมิใช่ “...ศักดินาอันสมบูรณ์เสียแล้ว” เนื่องจาก “เศรษฐกิจรวมชาติแบบผลิตเองใช้เองในสมัยศักดินา ได้ถูกทำลายไป” เกิดการพัฒนาการผลิตสินค้าอันทำให้เกิดการพัฒนาในระบอบทุนนิยม แต่เป็นการพัฒนาที่อยู่ภายใต้การควบคุมครอบงำของจักรวรรดินิยมหรือทุนต่างประเทศ จึงทำให้ทุน

นิยมของจีนพัฒนาไปอย่างล่าช้า “ไม่สม่ำเสมอ เป็นอย่างยิ่ง” และเนื่องจากทฤษฎีแห่งชาติของจีนยัง “อ่อนแอมาก” และยังมี “มิได้กลายเป็นรูปแบบหลักในเศรษฐกิจสังคมของจีน” จีนในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ยังอยู่ภายใต้การครอบงำของวิถีการผลิตแบบศักดินาอันเป็นวิถีการผลิตหลัก

ผู้อ่านจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนไม่ได้เรียบเรียงความออกนอกเหนือข้อความที่เหมา และสหายกล่าวไว้เลย ทักษะของเหมาและสหายมีความสมัคสมานกันดีตามที่กล่าวไว้ คือสังคมจีนหลังสงครามฝิ่นจนถึงก่อนการปลดปล่อยที่แท้คือสังคมศักดินา เพราะวิถีการผลิตหลักคือศักดินา แต่ข้อความที่สมัคสมานกันไม่ได้แปลว่าเป็นข้อความที่ถูกต้อง เพราะถ้าผู้เขียนอาศัยข้อคิดทางทฤษฎีอันพัฒนามาจาก “วิวาทะระหว่างค็อบบ์กับซวีซี” มาวิเคราะห์การอธิบายของเหมาและสหายไปให้ตลอด ผู้เขียนก็จะมาสู่ข้อสรุปที่ตรงกันข้ามปัญหา ของเหมาและสหายในการอธิบายสภาพของสังคมจีนตรงที่ว่า “3. อำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ของพระเจ้าจักรพรรดิและพวกเจ้าขุนมูลนาย ได้ถูกโค่นลงไปแล้ว สิ่งที่ขึ้นมาแทนที่...” (เน้นโดยผู้เขียน)

ข้อคิดจาก “วิวาทะระหว่างค็อบบ์กับซวีซี” สำคัญข้อหนึ่งตรงที่ว่า หากจะดูวิถีการผลิตและความสัมพันธ์การผลิตของสังคมว่าคืออะไร

ก็ต้องดูว่าชนชั้นอันเป็นตัวแทนของวิถี และความสัมพันธ์การผลิตนั้น ๆ ครอบครองอำนาจทางการเมืองหรือไม่ ในที่นี้กล่าวของเหมาและสหายเริ่มขาดความสมัคสมานกัน หรือเริ่มขัดกันเอง ถ้าเป็นความจริงว่า อำนาจรัฐศักดินาของราชวงศ์ชิงถูกโค่นลงในปี ค.ศ. 1911 ด้วยการปฏิวัติประชาธิปไตยของซุนยัตเซ็น วิถีและความสัมพันธ์ทางการผลิตศักดินาจะดำรงฐานะครอบงำอยู่ได้อย่างไร อันที่จริงหากเราศึกษาแบบอย่าง การปฏิวัติประชาธิปไตยในยุโรปตะวันตก เราจะพบว่า การปฏิวัตินี้เกิดขึ้นเมื่อความสัมพันธ์และวิถีการผลิตแบบเก่าเสื่อมลงอย่างหนัก และความสัมพันธ์การผลิตแบบใหม่เริ่มก้าวหน้ามากแล้ว กล่าวเป็นนามธรรมก็คือ เมื่อโครงสร้างส่วนล่างเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว โครงสร้างส่วนบนแม้จะพยายามยับยั้งความเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ในทางการเมืองชนชั้นอันเป็นตัวแทนของพลังการผลิตแบบใหม่จะเข้าล้มล้างอำนาจของชนชั้นเดิม และเมื่อชนชั้นใหม่เข้าครอบครอง หรือครอบงำเผด็จอำนาจรัฐ ก็จะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางกฎหมายทางการเมืองทางการปกครอง ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น นี่ก็สิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ในกลางคริสต์ศตวรรษที่

17 และในประเทศฝรั่งเศส ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18

เข้าใจว่าปรากฏการณ์เดียวกันเกิดขึ้นในประเทศจีนในระยะที่เหมา และสหายกล่าวถึง นั่นคือ วิธีการผลิตแบบศักคินาเสื่อมลงในฐานะวิธีการผลิตหลักของสังคมในปลายสมัยราชวงศ์เซ็ง วิธีการผลิตแบบทุนนิยมที่พัฒนาขึ้นมาหลังสงคราม ผันอย่างเข้มแข็งด้วยฝีมือของทุนจักรวรรดินิยม—ไม่ใช่ด้วยฝีมือของทุนแห่งชาติจีน—กำลังจะเข้าครอบงำ ในฐานะวิธีการผลิตหลัก แต่อำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของราชวงศ์เซ็งไม่เหมาะสมกับหรือพยายามยับยั้งความเปลี่ยนแปลงใหม่นี้ จึงต้องถูกล้มล้างด้วย และนี่เป็นเหตุผลหนึ่งของการปฏิวัติประชาธิปไตยของซุนยัตเซ็น เราจะเข้าใจจักเงินขึ้นหากเราเข้าใจโครงการเศรษฐกิจของซุนยัตเซ็น โดยเฉพาะการปฏิรูปทางเกษตร ที่เขาเสนอไว้เป็นเค้าโครงในช่วงปี ค.ศ. 1911 นั้นเอง ถึงตรงนี้ผู้เขียนต้องขอฟังการพิจารณาของเลนิน ว่าด้วย “La De'mocratie et le Populisme en Chine” ซึ่งเลนินแต่งขึ้นวิจารณ์ โครงการเศรษฐกิจของซุนยัตเซ็น ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ Niev-skaia Zvezda ฉบับวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 1912 ฉบับที่ 17²⁵ เลนินกล่าวว่า การต่อสู้เพื่อมวลชนของซุนยัตเซ็นมีความก้าวหน้าตรง

ที่ “คัดค้านการกดขี่และขูดรีดมวลชน” คือชาวนา แต่เลนินตั้งข้อสังเกตว่า โครงการเกษตร หรือ “การปฏิวัติทางเศรษฐกิจ” ที่ซุนยัตเซ็นกล่าวว่าจะสร้างความเป็นธรรมในสังคม หรือสร้าง “สังคมนิยม” ในท้ายสุดจะได้ผลตรงกันข้าม ก็กลายเป็นการสร้างระบบทุนนิยมขึ้น เลนินวิจารณ์ว่าการปฏิวัติของซุนยัตเซ็นไม่ได้ต่อต้านทุนนิยม แต่ต่อต้านศักดินานิยม ดังนั้น “ความฝัน” ของซุนยัตเซ็นที่จะสร้างสังคมนิยมโดยหลีกเลี่ยง ความชั่วร้ายของทุนนิยม จึงเป็น “ปฏิกิริยาโดยสิ้นเชิง” (“totalemt re'ac-tionnaire”) เพราะที่จริงโครงการปฏิรูปทางเกษตรของซุนยัตเซ็น ในส่วนที่ว่าด้วยการโอนที่ดินเป็นของรัฐ และรัฐเก็บภาษีที่ดินแต่ผู้เดียวจากที่ดินที่แบ่งให้ชาวนาอาจจนทำกินนั้น มีจุดหมายเพื่อทำลายการผูกขาดกรรมสิทธิ์ ในที่ดินแบบเก่าของเจ้าที่ดิน และทำลายความสัมพันธ์การผลิตแบบเก่าในภาคเกษตรกรรม เลนินตั้งข้อสังเกตว่า วิธีนี้เปิดโอกาสให้มีการซื้อขายที่ดินในหมู่ชาวนานั้นคือ ชาวนามีโอกาสล้มละลาย เพราะสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ง่ายขึ้นกล่าวอีกอย่างหนึ่งเป็นการ “ปรับเศรษฐกิจทางเกษตร (แบบเก่า) ให้เข้ากับเศรษฐกิจการค้า (แบบใหม่แบบนายทุน) ให้สะดวกขึ้น” นั้นหมายความว่า จะเป็นการเปิดทางต่อ “การพัฒนาระบอบทุน

นิยมในภาคเกษตรกรรมอย่างรวดเร็วที่สุด”²⁶

ตามความเห็นของเลนิน เราจะเข้าใจ เป็นอย่างอื่นไม่ได้นอกจากว่า การปฏิวัติประชา ธิปไตยใน ค.ศ. 1911 คือการปฏิวัติของชน ชั้น อันเป็นตัวแทนของพลังการผลิตอันใหม่ ในสังคมจีนนั้นคือทุนนิยม และหลังจากนั้นมา จนถึง การปลดปล่อย วิถีการผลิตหลักที่เข้า ครอบงำสังคมจีนคือทุนนิยม หลักฐาน²⁷ บางอย่างรวมทั้งข้อสังเกตของเหมาเอง (ตีพิมพ์ หลังบทความ “การปฏิวัติของจีน ข”) ทำให้ เชื่อเช่นนั้น จีนหลัง ค.ศ. 1911 เติบโตด้วยความวุ่นวายทางการเมือง สาธารณรัฐที่สถาปนา ขึ้นภายใต้การนำของยวนซีไฮในปี ค.ศ. 1912 ก็ล้มลุกคลุกคลาน หลังมรดกกรรมของยวนซีไฮ ใน ค.ศ. 1916 จีนก็เข้าสู่ “ยุคขุนศึก” เหนือ ใต้แย่งอำนาจกันจนถึงปี ค.ศ. 1928 เมื่อเจียง ไคเช็คนำพรรคก๊กมินตั๋งรวมประเทศจีนได้อีก ครั้งหนึ่ง ช่วง “ยุคขุนศึก” เหนือใต้แย่งอำนาจกันเองที่เหมาและสหายกล่าวว่า เมื่อ อำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตก “โค่นลงไป แล้ว” สิ่งที่เกิดขึ้นมาแทนที่นั้นเริ่มแรก ได้แก่ การ ปกครองแบบขุนศึกและขุนนางของชนชั้นเจ้าที่ดิน ต่อมาได้แก่เผด็จการของพันธมิตรระหว่าง ชนชั้นเจ้าที่ดินกับชนชั้นนายทุนใหญ่....”

ข้อความในประโยคหลังนี้หมายถึงระยะ

เวลาระหว่าง ค.ศ. 1928-1949 สังคมจีนใน เขต “กึ่งเมืองขึ้น” หรือที่ชาวคอมมิวนิสต์ จีนเรียกว่า “เขตปฏิวัติของก๊กมินตั๋ง” อยู่ ภายใต้การครอบงำของวิถีการผลิตแบบทุนนิยม ในช่วงนี้เอง ที่การพัฒนาทุนนิยมเต็มไปด้วย “ความไม่สม่ำเสมออย่างยิ่ง” รุนแรงขึ้น และ ชาวนาจะ “ยากจนขึ้นแก่จนกระทั่งล้มละลาย กันเป็นจำนวนมาก” ตามวาทะของเหมาและ สหาย ผู้เขียนกำลังพูดถึงโครงการพัฒนา เศรษฐกิจของรัฐบาลก๊กมินตั๋ง ที่เรียกว่า “โครงการชีวิตใหม่” เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1935-1936 เป็นต้นไป ภายใต้การชี้นำของสองพี่น้อง แห่งตระกูลซุง อันเป็นตัวแทนของนายทุนการ คลังและนายทุนพาณิชย์ รัฐบาลก๊กมินตั๋งตั้ง รัฐบาลกิจขึ้นมากมาย โดยเฉพาะทางสาธารณ ูปโภค มีการลงทุนอุตสาหกรรมไม่น้อย แต่ ความพยายามนี้ไม่สำเร็จผลเท่าที่ควร อุตสาห กรรมที่ก้าวหน้าส่วนใหญ่เป็นของนายทุนตะวัน ตกยิ่งกว่าทุนแห่งชาติของจีน ส่วนหัวใจของ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ “ชีวิตใหม่” หรือ โครงการปฏิรูปการเกษตรนั้นแล้ว ปรากฏว่า เกิดการเก็งกำไรจากการค้าที่ดินกันขนานใหญ่ แทนที่ ชาวนาไม่มีที่ดินจะได้รับส่วนแบ่งที่ดิน ทำกิน กลายเป็นว่าผู้ที่มีที่ดินอยู่แล้วพากันล้ม ละลายขายที่ดินเป็นจำนวนมาก และหาทางยัง

ชีพด้วยการรับจ้างเป็นแรงงานทางเกษตร นายทุนพาณิชย์และเจ้าที่ดินมั่งคั่งด้วยการสะสมที่ดินจากชาวนาผู้ล้มละลาย ในส่วนที่เรียกว่าเขต “เมืองชน” หรือรัฐหุ่นแมนจูภายใต้การครอบงำของญี่ปุ่นนั้นแล้ว แม้ว่าญี่ปุ่นทำการประหนึ่งสถาปนาอำนาจสมบูรณ์ตามกฎหมายด้วยวิธีการตั้งเจ้าชายชาวแมนจูคือปูยีขึ้นเป็นจักรพรรดิ แต่ก็ยังเป็นจักรพรรดิเพียงแต่ชื่อ ปรากฏว่าญี่ปุ่นทำการลงทุนทางอุตสาหกรรมขนานใหญ่ กรุสเซและเคอเนกัรทั้งข้อสังเกตว่าเขตที่ญี่ปุ่นยึดครองนี้เป็น “เขตที่เป็นอุตสาหกรรมและมั่งคั่งที่สุด” แห่งหนึ่งของจีน ไม่ต้องสงสัยว่าเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม ปรากฏว่ากองทัพแดงของสตาลินถกข้อสันส่วนโรงงานอันทันสมัยเหล่านี้ชนกลับไปปรัดเซียเป็นจำนวนมาก²⁸

ตรงนี้ผู้เขียนต้องขอ กล่าว ให้ ชัด เจน ว่า การพัฒนาอุตสาหกรรม หรือการผลิตแบบทุนนิยมมีเป็นเพียงส่วนน้อยของปะเทศจีน ในภาคเกษตรกรรมหรือชนบท อันทุรกันดาร ยังมี การผลิตเป็นแบบเก่า ถ้าใช้ภาษาของหมาก็ต้องกล่าวว่า “....ในขอบเขตทั่วประเทศแล้วส่วนเทียบของอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมของจีน (คือ) อุตสาหกรรมสมัยใหม่เป็นประมาณร้อยละ 10 เกษตรกรรมและหัตถกรรมเป็นประมาณร้อยละ 90” ของรายได้ประชาชาติ

ในเขชนบทนี้ เหมาและสหายใช้คำของสมัชชาสากลคอมมิวนิสต์ครั้งที่หกว่า การผลิตหรือ การชู้ครีตเป็นแบบ “ระยะก่อนหน้าทุนนิยมทุกหนทุกแห่ง” เหตุที่เป็นดังนี้เพราะจักรวรรดินิยมไม่ต้องการทำให้ “ประเทศจีนที่เป็นศักดินากลายเป็นประเทศจีนที่เป็นทุนนิยมอย่างเด็ดขาด”

ถึงตรงนี้ผู้อ่านบางท่านอาจจะร้องขึ้นว่า ก็เมื่อสังคมนิยมส่วนใหญ่คือภาคเกษตรกรรม ก็ถึงร้อยละ 90 ในขอบเขตทั่วประเทศ ยังอยู่ในวิธีการผลิตแบบ “ก่อนหน้าทุนนิยมทุกหนทุกแห่ง” หรือสังคมนิยมยังมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบ “ไม่สม่ำเสมอเป็นอย่างยิ่ง” เช่นนี้ เหตุใดผู้เขียนจึงกล่าวว่าวิธีการผลิตหลักของจีนก่อนการปลดปล่อยเป็นแบบใหม่ หรือทุนนิยม ตรงนี้ผู้เขียนขออธิบายว่า เวลาเราพูดถึงวิธีการผลิตหลักของสังคมนิยมใดสังคมนิยมหนึ่ง จำนวนหรือร้อยละไม่ใช่ตัวชี้ขาด ไม่ใช่เพราะว่าจีนมีวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่ วัตถุประสงค์ได้เพียง “ร้อยละ 10” ในขอบเขตทั่วประเทศ ดังนั้นจีนจึงไม่ใช่ทุนนิยม ทักษะที่ตัดสินฐานะครอบงำของวิธีการผลิตหนึ่ง ๆ ด้วยจำนวนหรือปริมาณเท่านั้นไม่ถูกต้อง ที่วิธีการผลิตหลักของจีนคือทุนนิยมเข้าครอบงำวิธีการผลิตเก่า คือแบบ “ก่อนหน้าทุนนิยม” หรือที่

“ร้อยละ 10” ครอบงำ “ร้อยละ 90” นั้น ก็เนื่องมาจากการพัฒนาทุนนิยม โดยทั่วไปของ จีนนั่นเอง ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น?

เหตุผลก็มีอยู่กระจุกกระจายในคำอธิบาย ของเหมาและสหายที่เรา อ้างถึง มา แล้ว นั้น เอง นั่นคือระบบเศรษฐกิจอันล้ำ หลัง ของ จีนถูกดึง เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของโลกที่ถูก ครอบงำ อยู่ ด้วยระบอบทุนนิยมสากล และผลสะท้อนจาก การครอบงำนี้ก็คือ การเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่ หลวงในทางเศรษฐกิจและสังคมของจีน และ จะต้องถือว่าเป็นการสร้างควมก้าวหน้า โดย เปรียบเทียบต่อสังคมจีน เพราะหากไม่มีทุน นิยมต่างชาติ ถ้าเงินทุนนิยมของจีนเองก็จะ พัฒนาไปอย่างเชื่องช้า และภาคเกษตรกรรม ซึ่งถูกครอบงำ ด้วย เศรษฐกิจ ธรรม ชาติ อันล้ำ หลังก็จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง กระบวนการ พัฒนาการผลิตเพื่อเป็นสินค้าของ ระบบเศรษฐกิจทั้งหมดก็ไม่เกิดขึ้น จะด้วยตั้งใจหรือไม่ก็ ตาม เหมาและสหายกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลง อันใหญ่หลวงที่กล่าวถึงนี้ ในตอนหนึ่งของบทความ “การปฏิวัติของจีน” ที่ผู้เขียนขอยก มาทวนซ้ำอย่างละเอียด

ถ้าไม่มีผลสะท้อนของทุนนิยมต่างประเทศ ประเทศจีนก็จะค่อย ๆ พัฒนาไปสู่สังคม ทุนนิยม การรุกเข้ามาของทุนนิยมต่างประเทศ

ได้ส่งเสริมการพัฒนาที่ ทุนนิยมต่างประเทศ มีบทบาทใหญ่หลวงในการทำให้เศรษฐกิจสังคม ของจีนแยกสลาย ด้านหนึ่ง ได้ทำลายรากฐาน เศรษฐกิจธรรมชาติ แบบผลิตเองใช้ เองของจีน ทำลายหัตถกรรมในเมือง และหัตถกรรมใน ครอบครัวยุคของชาวนา อีกด้านหนึ่ง กลับส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจสินค้าทั้งในเมืองและ ชนบทของจีน

....การพังทลายของเศรษฐกิจธรรมชาติเป็นการสร้างตลาดสินค้าให้แก่ทุนนิยม และ การล้มละลายของชาวนาและหัตถกรจำนวนมาก ได้สร้างตลาดแรงงานให้แก่ทุนนิยม

ขอให้สังเกตว่า ภาคเกษตรกรรมหัตถกรรมหรือ “ร้อยละ 90” ถูกเปลี่ยนแปลง มากมายมหาศาล อันเป็นผลจากการเข้าครอบ ครอบงำสังคมจีนของทุนนิยมต่างชาติ และต้องกล่าว เพิ่มเติมให้ชัดว่า ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้น ได้ทั้ง ๆ ที่วิถีการผลิตของภาค “ร้อยละ 90” นั้นยังคงรูปแบบ “ระยะก่อนหน้าทุนนิยม” คือ ยังไม่ใช้ทุนนิยมเป็นส่วนใหญ่ดังในภาคอุตสาหกรรมสมัยใหม่หรือภาค “ร้อยละ 10” ที่เป็น ดังนี้เพราะ การคุกคามส่วนเกินจากภาคชนบท อันล้ำหลัง โดยผ่านกลไกตลาดหรือการแลกเปลี่ยนอันไม่เป็นธรรมระหว่างภาคเกษตรกับ ภาคอุตสาหกรรมของระบอบทุนนิมนั้น ยัง

ดำเนินไปได้ด้วยดีภายใต้สภาพการผลิต “ก่อนหน้าทุนนิยม” และการคูดซับส่วนเกินนี้จะช่วยการสะสมทุนทั้งในระดับชาติ คือในประเทศจีนเอง และในระดับโลกคือของทุนนิยมสากล เมื่อใดที่การคูดซับส่วนเกินในรูปแบบนี้มีปัญหา เมื่อนั้นการคูดซับส่วนเกินจากภาคเกษตรจะกระทำโดยผ่านการผลิต ไม่ใช่ผ่านการค้าหรือการแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น ผลคือวิถีการผลิตทุนนิยมจะเข้าครอบงำกระบวนการผลิตในภาคเกษตรกรรมโดยตรง (เรื่องนี้เราจะกลับมาพูดถึงอย่างละเอียด ละเอียด เวลาศึกษากรณีของไทย) จะเห็นได้ว่า การรักษาวินัยการผลิตแบบเก่าให้คงอยู่ หรือการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตเป็นแบบใหม่ที่จะเกิดขึ้น ฝ่ายคัดค้านความคงอยู่และความเป็นไปไม่ได้อยู่ที่ภาค “ร้อยละ 90” และเป็นภาค “ร้อยละ 10” คือภาคที่มีวิถีการผลิตที่ก้าวหน้าที่สุดของสังคมและครอบงำสังคม คือวิถีการผลิตแบบทุนนิยม

และอิทธิพลหลักที่ครอบงำของภาค “ร้อยละ 10” นี้คือจักรวรรดินิยมหรือทุนนิยมสากล และเพื่อจะควบคุมภาคเกษตรอันล้ำดัง ให้อยู่ภายใต้การครอบงำของตน เหมาและสหายก็บันทึกไว้เองว่า จักรวรรดินิยมก็ “...สร้างชนชั้นนายหน้ากับชนชั้นพ่อค้าการค้าคอกเบี้ยสูงซึ่งรับใช้จักรวรรดินิยมขึ้นตามเมืองค้าต่างๆตลอด

จนชนบทอันทุรกันดารของจีน เป็นการอำนวยความสะดวกแก่พวกมันในการขูดรีดชาวนาและมวลชนอื่นๆ อันไพศาลของจีน”

เมื่อโครงสร้างส่วนล่างอยู่ในการครอบงำของจักรวรรดินิยมๆ ไม่ได้หยุดอยู่เพียงนั้น แต่ยังเข้าครอบงำโครงสร้างส่วนบนหรืออำนาจรัฐเสียด้วย นั่นคือทำให้ “เผด็จการของพันธมิตรระหว่างเจ้าที่ดินใหญ่ และนายทุนใหญ่” ของจีนภายใต้การนำของก๊กมินตั๋ง กลายเป็น “เสาค้ำในการปกครองประเทศจีนของพวกมันด้วย” ที่เป็นได้ดังเพียงนี้ก็เพราะจักรวรรดินิยมเข้าควบคุมทั้งเศรษฐกิจการคลัง ฯลฯ อีกทั้ง “การทหาร...และการเมืองของจีนไว้ด้วย” การครอบงำสังคมจีนทุกด้านทุกมุมโดยจักรวรรดินิยมนี้ มีผลเสียใหญ่หลวงอย่างน้อยสองประการ ประการแรก แม้ว่าวิถีการผลิตทุนนิยมจะครองฐานะนำโดยทั่วไปในสังคมจีน ผู้ที่เก็บคอก ผลจากความเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นทุนต่างชาติ หรือจักรวรรดินิยมยิ่งกว่าทุนแห่งชาติของจีน จีนจึง “อ่อนแอมาก” ทางออกของทุนแห่งชาติก็คือ “ส่วนใหญ่ของมัน (หันไป) มีความสัมพันธ์กับจักรวรรดินิยมต่างประเทศ และศักดินานิยมในประเทศ” ทุนนิยมแห่งชาติของจีนจึงมีลักษณะพึ่งพา (dependent capitalism) ประการที่สอง การที่การพัฒนา

เศรษฐกิจมีความ “ไม่สม่ำเสมอเป็นอย่างยิ่ง” ชนิดที่ภาคอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมมีการพัฒนาแตกต่างกันชนิด “ร้อยละ 10” ต่อ “ร้อยละ 90” ผลเสียคือ ทำให้ทุนนิยมของจีน ก่อน การ ปลดปล่อย เป็น ทุน นิยม ค่อย พัฒนา (underdeveloped capitalism) กล่าวโดยสรุป จีนในระยะที่เหมาและสหายกล่าวถึง ไม่ใช่ศักดินา แต่เป็นทุนนิยมค้ำยันและต้องพึ่งพาจักรวรรดินิยม (dependent and underdeveloped capitalism)

ผู้เขียนไม่เชื่อว่าเหมาจะไม่เห็นความจริงข้อนี้ ในตอนหนึ่งของคำรายงานในที่ประชุมเต็มคณะฯ สมัยที่ 2 ชุดที่ 7 วันที่ 4 มีนาคม ค.ศ. 1949 ก็อ้ออีกหกเดือนก่อนพรรคคอมมิวนิสต์ได้ชัยชนะทั่วประเทศจีน เหมากล่าวว่

“แม้ว่ามูลค่าการผลิต ของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของจีนจะมีเพียงประมาณ ร้อยละ 10 ของยอดมูลค่าการผลิตของเศรษฐกิจแห่งชาติก็ตาม แต่อุตสาหกรรมสมัยใหม่นี้รวมศูนย์เหลือเกิน ทุนที่ใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุดรวมศูนย์อยู่ในมือของจักรพรรดินิยม และชนชั้นทุนชนนางเงินสุนัขรับใช้ของมัน เมื่อริบทุนเหล่านี้มาเป็นกรรมสิทธิ์ ของสาธารณรัฐประชาชนที่นำโดยชนชั้นกรรมาชีพแล้ว ก็จะทำให้สาธารณรัฐประชาชนกุมเส้นชีวิตเศรษฐกิจของ

ประเทศชาติไว้ได้ และจะยังผลให้เศรษฐกิจของรัฐ กลายเป็นส่วนประกอบที่เป็นส่วนนำของเศรษฐกิจแห่งชาติทั้งหมด เศรษฐกิจส่วนนี้เป็นเศรษฐกิจที่มีลักษณะสังคมนิยม มิใช่เศรษฐกิจที่มีลักษณะทุนนิยม”²⁹

ถ้าผู้อ่านอ่านข้อความนี้ ด้วยความระมัดระวัง ผู้อ่านจะรู้สึกว่ามีสปีดหลังจากบทความเรื่อง “การปฏิวัติของจีนฯ” เหมากำลังพูดถึงสิ่งที่ผู้เขียนพูดถึงเมื่อครู่นี้ ด้วยท่าทีลึกลับของเหมาเอง เหมาบอกเป็นนัยว่า ที่แท้เงินก่อนการปลดปล่อยถูกครอบงำด้วยวิธีการผลิตแบบทุนนิยมเป็นหลัก นั่นคือ แม้ทุนการผลิตอุตสาหกรรมจะมีค่าเพียง “ร้อยละ 10 ของยอดมูลค่าการผลิตของเศรษฐกิจแห่งชาติ” แต่ก็เป็ทุนที่ “รวมศูนย์เหลือเกิน” และ “ใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุด” ยุทธศาสตร์ของเหมาและพรรคคอมมิวนิสต์จีนในการสร้างสาธารณรัฐประชาธิปไตยก็คือ “ริบทุนเหล่านี้มาเป็นกรรมสิทธิ์” ของรัฐและพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐจากพื้นฐานอันนี้ นั่นคือสร้าง “ส่วนนำของเศรษฐกิจแห่งชาติทั้งหมด” ในรูปสังคมนิยม ผลที่จะเกิดขึ้นก็คือ จะทำให้ “สาธารณรัฐประชาชนกุมเส้นชีวิตเศรษฐกิจของประเทศชาติไว้ได้”

ยุทธศาสตร์การสร้างสาธารณรัฐประชา-

ชนของพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของ
เหมาทาจวนั้นประสบความสำเร็จเพียงใด ก็
ศึกษาได้จากหนังสือและเอกสารมากมายอันปราศ
ไคร้จรรยาไว้แล้ว ผู้เขียนขอจบการวิจารณ์ทฤษฎี
“กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ของจีนเพียงเท่านี้

ท่านทั้งหลายคุณเดี๋ย* พวกเรามีศักดิ์กันที่
ได้สร้างสรรคทฤษฎีที่เรียกได้ว่าเป็นทฤษฎี ที่
นับได้ว่าเป็นทฤษฎีที่มีรูปการวิทยาศาสตร์ที่ละ
เอียดถี่ถ้วนมิใช่หย่าบ่ ๆ ลวก ๆ ทั้งในค่าน
เศรษฐกิจ การเมือง การทหารและวัฒนธรรม
ของจีนขึ้น? โดยเฉพาะอย่างยิ่งในค่านทฤษฎี
ทางเศรษฐกิจ การพัฒนาของทุนนิยมในประ
เทศจีน ตั้งแต่สงครามฝิ่นมาจนถึงบั้นกัรย่อย
แล้ว แต่ก็ยังไม่หนังสือทฤษฎีที่สอดคล้องกับ
ความเป็นจริงแห่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจของ
จีนและเป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริงสักเล่มเดียว
กัเช่นในค่านปัญหาเศรษฐกิจของจีน จะพูด
ได้หรือไม่ว่าระดับทฤษฎีสูงแล้ว? จะพูดได้
หรือไม่ว่าพรรคเรามีนักทฤษฎี ทางเศรษฐกิจที่
ใช้ได้แล้ว? พูดเช่นนั้น ไม่ได้จริง ๆ

(คำปราศรัยของเหมาเจ๋อตุง, 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1942 ในพิธีเปิดเรียนของโรงเรียน
พรรคของคณะ กรรมการ กลาง พรรค คอมมิวนิสต์จีน: จาก “ปรับปรุงท่วงทำนองของพรรค”
สรรนิพนธ์เหมาเจ๋อตุง เล่ม 3 (ตอนต้น))

2. วิจารณ์ทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่ง ศักดินา” ของอริญญู พรหมชมภู

ถ้าทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ของ
ของเหมาและสหายมีความคลุมเครือ ข้อเท็จจริง
และบันทึกของเหมา เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง
ทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศจีน ก็ช่วยแก้
ความคลุมเครือนั้นได้แต่ความคลุมเครือนั้นก็กลาย
เป็นความสับสน เมื่อมีการนำ ทฤษฎีนี้มาใช้อธิ
บายสังคมไทย ค.ศ. 1855 หรือหลังสนธิสัญญา
เบาริงระหว่างไทยกับอังกฤษเป็นต้นมา การใช้
ทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานอธิบายสังคมไทย มีผลกระ
ทบกระเทือนอย่างลึกซึ้งต่อการวางยุทธศาสตร์
การต่อสู้ของส่วนหนึ่งแห่งขบวนการปฏิวัติไทย
ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีในการยึดอำนาจโดย
เน้นการต่อสู้ในชนบท ของพรรค คอมมิวนิสต์
แห่งประเทศไทย มีความสัมพันธ์เหนียวแน่น
กับการมองสังคมไทยเป็น “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่ง
ศักดินา”

2.1. ทักษะของอริญญู พรหมชมภู

คู่มือหนังสือที่กล่าวถึงทฤษฎีนี้อย่าง
ชัดเจนที่สุดคือ ไทยกึ่งเมืองขึ้น หรือ เส้นทาง
สังคมไทย ของอริญญู พรหมชมภู³⁰ ในบทที่
หนึ่งอริญญูบรรยายถึง “ไทยในสมัยศักดินา” พอ
เข้าบทที่สอง “ไทยตกเป็นกึ่งเมืองขึ้นอย่างไร”
อริญญูกล่าวว่าไทยตกเป็น “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่ง

ศักดิ์นา” นับตั้งแต่ทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษในปี ค.ศ. 1855 เป็นต้นมา อรัญญบัณฑิติกว่าที่ไทยต้อง ยอมทำ สนธิ สัญญา ไม่เสมอภาคฉบับนี้ก็เพราะ “เนื่องด้วยความอ่อนแอของชนชั้นปกครองสมัยนั้น และภายใต้การชู้ฉวยของจักรพรรดินิยมอังกฤษ จึงได้มีการยินยอมตกลงกันที่จะแก้ไขสัญญาพระราชไมตรีและการค้าขายซึ่งทำไว้ในปี 1826 นั้นเสียใหม่ โดยแก้ไขสัญญาที่ไม่มีการผูกมัดประเทศไทยใดๆ เลยนั้น มาเป็นสัญญาที่ผูกมัดประเทศไทยแก่กันเสีย”³¹

สนธิสัญญาฉบับนี้จะเป็นพื้นฐานให้รัฐบาล ศักดินา ไทยทำ สนธิ สัญญา ไม่ เป็นธรรมฉบับต่างๆ กับประเทศตะวันตกอีกหลายประเทศ รวมทั้งญี่ปุ่นตลอดรัชสมัยของ ร.4 และ ร.5 ไม่ต้องสงสัยว่า บรรยากาศของการ “ชู้ฉวย” แวดล้อมไทยอยู่ในระหว่างทำสัญญากับอังกฤษ ดังที่เราเห็นมาแล้วว่า ประเทศจีนต้องยอมรับอิทธิพลของตะวันตก หลังพ่ายแพ้สงครามฝิ่นกับอังกฤษ (ค.ศ. 1840-1842) ส่วนญี่ปุ่นที่ซัดขึ้น “การเปิดประตู” ก็ต้องยอมเปิดประเทศใน ค.ศ. 1854 แต่สิ่งที่อรัญญไม่ได้นับถือไว้ก็คือ ข้อเท็จจริงที่ว่า สมเด็จพระจอมเกล้าฯ เองก็ประสงค์หรือเต็มพระทัยที่ติดต่อกับโลกตะวันตกอยู่แล้ว ความกระตือรือร้นในเรื่องนี้มีผู้

กล่าวถึงไว้หลายท่าน อาทิ อินแกรม

“สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ. 1851 ด้วยความที่พระทัยว่าสยามต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับชาติตะวันตก ถ้าหากสยามจะดำรงความเป็นชาติเอกราชไว้ได้ ไม่ก็ปีก่อนหน้าที่จะทรงครองราชย์ ประเทศจีนต้องถูกบังคับด้วยมหาอำนาจทางเรือ ให้เปิดพรมแดนค้าขายกับตะวันตก ภาพที่ชาติใหญ่อย่างจีนต้องตกเป็นเหยื่อของอนารยชนตะวันตกคงจะมีอิทธิพลลึกซึ้งต่อสมเด็จพระจอมเกล้าฯ แก่คูเหมือนข้อวิตกวิจารณ์การเมืองแห่งอำนาจจะไม่ใช่เหตุผลเดียว—บางทีจะไม่ใช่เหตุผลที่ทำให้สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเป็นมิตรกับตะวันตก คูเหมือนพระองค์จะทรงมั่นพระทัยอยู่แล้วว่าสยามจะได้ประโยชน์จากการสัมพันธ์กับชาติตะวันตกให้ใกล้ชิดกว่าที่เป็นมา พระองค์จึงทรงจงพระทัย และเต็มพระทัยที่จะแสวงหาความสัมพันธ์ดังกล่าว”³² (เน้นโดยผู้เขียน)

วาเทของอินแกรมได้รับการยืนยันอย่างเบ็ดเสร็จโดยนักการทูตคนสำคัญของไทยคือพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์³³

อรัญญบรรยายว่า หลังสนธิสัญญาเบาริงไทยต้องถูกคุกคามทั้งทางทหารและทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 การคุกคามนี้ทำให้ไทยต้องตกอยู่ในสภาพที่เรียกว่า “กึ่ง

เมืองจีน” ก่อนที่จะเข้าสู่ปัญหา “กึ่งศักดินา” ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกต เกี่ยวกับสภาพที่อริยัญญู เรียกว่า “กึ่งเมืองจีน” เล็กน้อย ดังที่ผู้เขียน ได้เกริ่นมาแล้วว่า เราเอาศัพท์ของจีนคำนั้นมาใช้ไม่ถูกต้อง ลักษณะเด่นอันหนึ่งที่ทำให้เราเรียกจีนว่าจีน “กึ่งเมืองจีน” ได้ก็เพราะเรื่อง “เซตเช่า” ซึ่งไม่มีในกรณีของไทย นอกจากไทยจะไม่มี “เซตเช่า” อย่างจีน จีนแดนทั้งหลายที่ถูกช่วงชิงไปจากไทยตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ 1 (เกาะหมากหรือปั้งโน ค.ศ. 1786) จนถึงกลางรัชกาลที่ 5 (ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ค.ศ. 1893) โดยอังกฤษและฝรั่งเศสนั้น ไม่ได้กลับคืนมาเป็นของไทยเลย คือหลุดลอยไปเฉยๆ และไม่ใช่แม้แต่เซต “เมืองจีน” อย่างที่ญี่ปุ่นยึดครองในประเทศจีน ซึ่งกลับมาเป็นของจีนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ดังนั้น “กึ่งเมืองจีน” ของไทยไม่มีความหมายอย่างของจีนแต่เหมือนอย่างภาษาปัจจุบันเรียกว่า “เมืองจีนแดนใหม่” มากกว่า

อริยัญญูกล่าวว่าการที่ไทยตกเป็น “กึ่งเมืองจีน” ทำให้ไทยไม่มีอิสระทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างแท้จริง ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นคือ ทำให้ระบบศักดินาที่เป็นอิสระอยู่นั้น ต้องกลายเป็น “ระบบกึ่งศักดินา” ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของจักรวรรดินิยม อริยัญญูให้เหตุ

ผลดังนี้

1. การทุ่มเทสินค้าของจักรวรรดินิยม เป็นการทำลายหัตถกรรมชนบทที่มีอยู่ “ทางหนึ่งทำให้หัตถกรรมของไทยเสื่อมโทรมลงไป อีกทางหนึ่งทำให้เศรษฐกิจชนบทเดิม ที่มีลักษณะเป็นอิสระนั้น ต้องกลายเป็นลักษณะที่ต้องพึ่งสินค้าจักรวรรดินิยม ต้องพึ่งเมือง เศรษฐกิจชนบทที่ค่อย ๆ ก้าว ไปสู่สภาพล้มละลาย”

2. เกิดการเพาะเชื้อทุนนิยมขึ้น เกิดชนชั้นกรรมมาชีพกับชนชั้นนายทุน ตัวอย่างที่อริยัญญู ยกก็คือ โรงสีไฟแห่งแรกของชาวอเมริกันที่ตั้งขึ้นในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1858

3. “เมื่อเชื้อของลัทธิทุนนิยมดังกล่าวนี้ ได้แทรกซึมเข้าไปในชนบท ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ในการผลิต... หรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในสังคมศักดินาเท่านั้น เปลี่ยนแปลงไป คือแทนที่จะมีการกดขี่ขูดรีดแบบศักดินา ล้วน ๆ ระหว่างเจ้าขุนมูลนายกับไพร่ กลับเปลี่ยน เป็น การกดขี่ขูดรีดที่ประกอบ ด้วยแบบ ศักดินาระหว่างเจ้าของที่ดินกับชาวนาและ ระหว่างพวกเรือกอกเบียดกันกับชาวนาชั้นกลางและ ชาวนาจนทั่วไปอย่างหนึ่งกับแบบกึ่งศักดินา ระหว่างชาวนารวยกับชาวนารับจ้าง (หรือลูกจ้าง) และการขูดรีดภาษีอากรระหว่างชนชั้นเจ้าของที่ดิน ชาวนารวย นายทุนกับประชาชนคนยากจน

ทั่วไปอีกอย่างหนึ่ง”⁸⁴ (เน้นโดยผู้เขียน)

ในสองข้อแรก อรรถยุกต์กล่าวถูกต้องไม่มีปัญหา ปัญหาเริ่มในข้อสุดท้ายตรงที่อรรถยุกต์กล่าวว่า การรุกเข้ามาของลัทธิทุนนิยมในชนบททำให้การชุกcrik และความสัมพันธ์การผลิตเปลี่ยนจากศักดินา “ล้วนๆ” มาเป็นแบบ “ศักดินา” ผสม “กึ่งศักดินา” ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตว่า ความสัมพันธ์หรือวิธีการผลิตแบบ “กึ่งศักดินา” ไม่ใช่ประเภทความสัมพันธ์หรือวิธีการผลิตที่เรียกว่า sui generis คืออย่างที่เป็นลักษณะเฉพาะของความสัมพันธ์ หรือวิธีการผลิตดังที่รู้จักกันในประวัติศาสตร์ (ศักดินา นิยม ทุนนิยม สังคมนิยม ฯลฯ) การใช้คำว่า “กึ่งศักดินา” ในที่นี้ทำให้เราไม่มีทางบอกได้ว่า ในที่สุดแล้วความสัมพันธ์หรือวิธีการผลิตหลักของไทยในช่วงนี้ (คือรัชกาลที่ 4-5) คืออะไร นี่เป็นข้อสังเกตประการที่หนึ่ง ข้อสังเกตประการที่สอง อรรถยุกต์กล่าวถึง “ชาวนา รวย” “ชาวนาชั้นกลาง” “ชาวนาจน” “ชาวนารับจ้าง” หมายถึงว่า ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 ที่อรรถยุกต์กล่าวถึง ได้เกิดสิ่งที่มีมาร์กซ์เรียกว่า “การแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนา” “differentiation sociale” หรือ “social differentiation” ขึ้นแล้ว จริงหรือ? ถ้าจริง อรรถยุกต์ต้อง

อธิบายให้เห็นจริงเห็นจัง ซึ่งอรรถยุกต์ไม่ได้ทำ กล่าวอีกอย่างหนึ่งอรรถยุกต์พูดถึงปรากฏการณ์ แต่ไม่ได้อธิบายปรากฏการณ์

ผู้เขียนเห็นว่า อรรถยุกต์จะบรรยายสภาพความสัมพันธ์การผลิตในช่วงนี้ได้เพียงว่าความสัมพันธ์การผลิตเก่าเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เพราะวิธีการผลิตแบบใหม่ที่เรียกว่า “เชื้อของลัทธิทุนนิยม” เข้ามาผสมกับวิธีการผลิตเดิมหรือศักดินา แต่ความสัมพันธ์และวิธีการผลิตหลักยังเป็นศักดินา เพราะการชุกcrikผลผลิตส่วนเกินยังเป็นแบบศักดินา และอำนาจรัฐยังอยู่ในมือของชนชั้นศักดินา

2.2. วิวัฒนาการ ของค่าเช่าที่ดิน ศักดินา ในความเห็นของมาร์กซ์

ที่ว่า การ ชุกcrik ผลผลิต ส่วนเกิน ยังเป็นแบบศักดินา ก็เพราะอากรค่านาและเงินค่าราชการ อันเป็นรูปแบบหลัก ของค่าเช่าที่ดินในระบบศักดินาไทยยังดำรงอยู่ สอดคล้องกับสิ่งที่มีมาร์กซ์เรียกว่า “ค่าเช่าที่ดินจ่ายเป็นเงิน” “rent in money” อันเป็นวิวัฒนาการขั้นสุดท้ายของการเก็บ “ค่าเช่าที่ดินจ่ายเป็นแรงงานหรือผลผลิต” “rent in labour — rent in kind” ในวิถีและความสัมพันธ์การผลิตแบบศักดินาก่อนที่ ค่าเช่าที่ดิน ตามความหมาย สมัยใหม่จะเกิดขึ้น วิวัฒนาการเรื่อง “ค่าเช่าที่ดิน”

ในระบบศักดินา คือวิวัฒนาการแห่งเสรีภาพของไพร่ค้ำย

ในสมัยยุคต้น ของระบบศักดินายุโรปตะวันตก รูปแบบหลักของค่าเช่าที่ดินคือการจ่ายเป็นแรงงาน หรือที่เรียกกันว่าแรงงานเกณฑ์นั่นเอง เป็นการเสียค่าเช่าที่ดินที่ไพร่ค้ำยที่ดิน หรือชาวนาต้องมอบให้ขุนนางเจ้าที่ดิน (คำว่า “ค่าเช่า” ในที่นี้ กรดเอย่าปะปนกับ “ค่าเช่า” ในความหมายปัจจุบันหรือทุนนิยม อันเป็นความ ผูกพันตาม สัญญารับรอง โดยกฎหมาย แต่หมายถึงสิ่งตอบแทนที่ชาวนาหรือไพร่ให้กับขุนนางเจ้าที่ดินที่ให้ชาวนาหรือไพร่นั้นครอบครองทำกินที่ดินส่วนหนึ่ง อันเป็นกรรมสิทธิ์ของขุนนางเจ้าที่ดิน) ชาวนาจะต้องอุทิศเวลาส่วนหนึ่งเช่นต่ออาทิพย์ ก็อดมาถึงตีวันไปทำงานบนที่ดินของ—หรือทำงานให้—ขุนนาง ในที่นี้แรงงานเกณฑ์หรือ “ค่าเช่าที่ดินจ่ายเป็นแรงงาน” คือผลผลิตส่วนเกินที่ชาวนาจ่ายให้ขุนนางทั้งหมด เพราะผลได้บนที่ดินจากแรงงานเกณฑ์—หรือจากการทำงานให้ขุนนาง—เป็นของขุนนางหมด ชาวนาดำรงชีพอยู่ได้ก็ด้วยผลผลิต ที่ตนผลิตจากที่ดินที่ตนครอบครองทำกินอยู่ และจะทำการผลิตได้ก็นอกเวลาเกณฑ์แรงงานนั้น ผลผลิตจากที่ดินส่วนนี้แค่พอยังชีพจริง หรือบางครั้งไม่พอด้วยซ้ำ

ความลำบากของชาวนายุโรปตะวันตก เพราะเรื่องแรงงานเกณฑ์นี้มีมาก จนการต่อต้านเกิดขึ้นทั่วไปในคริสต์ศตวรรษที่ 10 และ 11 ขุนนางเจ้าที่ดิน คอบได้ วิกฤติ การณ์ ค้ำย การเปลี่ยน “ค่าเช่าที่ดินจ่ายเป็นแรงงาน” มาเป็น “ค่าเช่าที่ดินจ่ายเป็นผลผลิต” เป็นหลักนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา (พูดให้เข้าใจภาษาไทยก็ต้องว่า เปลี่ยนให้เสียเป็น “ส่วย”) สิ่งนี้ (ยังไม่เกิดขึ้นในอังกฤษแท้) เกิดขึ้นในฝรั่งเศสและในดินแดนตะวันตกเฉียงใต้ของดินแดนที่เรียกว่าเยอรมันตะวันตกทุกวันนี้เป็นแห่งแรก ชาวนาไม่ต้องทำงานบนที่ดินของขุนนางอีกต่อไป แต่ต้องส่งผลผลิตตามจำนวนที่ตกลงไว้กับขุนนาง นี่เป็นความก้าวหน้าทางเสรีภาพของมนุษย์ขั้นหนึ่ง เพราะแทนไปชาวนาสามารถทำการผลิตบนที่ดินที่ตนครอบครองได้เต็มเวลาและตามที่ตนเห็นสมควร โดยไม่ต้องถูกรบกวนตัดทอนเวลาผลิตดังกาลก่อน เข้าปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 และโดยเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นไป เมื่อการค้าพัฒนาขึ้น และเศรษฐกิจเงินตราอันเป็นผลของการค้าพัฒนาขึ้น ความจำเป็นในการใช้เงินตราเพื่อซื้อหา ของ บริ โภค อุปโภค อันฟูมเพื่อยของขุนนางก็เพิ่มขึ้น ค่าเช่าที่ดินก็เปลี่ยนเป็น “ค่าเช่าที่ดินจ่ายเป็นเงิน” เป็นหลัก

และแสดงออกในรูปต่างๆ เช่น ภาษี ธรรมเนียม ฤชา ในประเทศอังกฤษที่เดิมเคยเก็บค่าเช่าที่ดินเป็นแรงงานก็ เปลี่ยน มาเก็บ เป็นเงินแทนในช่วงนี้ ความเปลี่ยนแปลงอย่างเดียวกันเกิดขึ้นในประเทศภาคพื้นทวีป คือฝรั่งเศส และเยอรมันด้วย ความเปลี่ยนแปลงนี้เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวง ในปลายยุคศักราชของยุโรปตะวันตก มาร์กซบอกไว้ว่าเสรีภาพของมนุษย์ก้าวหน้าไปอีกก้าวหนึ่ง เพราะชาวนาไม่เพียงสามารถจัดการ การผลิตตามใจชอบเท่านั้น แต่ยังเข้าไปสัมพันธ์กับกระบวนการการแลกเปลี่ยนสินค้าอีกด้วย หมายถึงว่าชาวนาต้องขายผลผลิตส่วนหนึ่งเป็นเงินเพื่อเอาไปชำระค่าเช่านา ภาษี ฤชา ฯลฯ ให้กับเจ้าที่ดิน คือเข้าไปสัมพันธ์กับการค้าและเศรษฐกิจเงินตราที่พัฒนาขึ้นโดยตรง ความสัมพันธ์ระหว่างขุนนางและชาวนา กลายเป็นความสัมพันธ์ทางเงินตราซึ่งใกล้เคียงกับ—แต่ยังไม่ใช่—ความสัมพันธ์ตามสัญญากฎหมายแห่งสมัยใหม่ ที่ว่ายังไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบสมัยใหม่ ก็เพราะมีความแตกต่างสำคัญระหว่างความสัมพันธ์ทางการผลิตสมัยใหม่กับสมัยเก่า ความสัมพันธ์การผลิตทุนนิยม ระหว่าง นายจ้างกับลูกจ้างหรือนายทุนกับกรรมกร เป็นความสัมพันธ์ที่เราเรียกว่า ความสัมพันธ์ ตามสัญญา

คือต่างเต็มใจเข้าสู่ความสัมพันธ์นี้ทั้งสองฝ่าย ไม่มีการบังคับ และกฎหมายก็ห้ามบังคับการทำสัญญาโดยไม่เต็มใจของคู่สัญญา ลูกจ้างและกรรมกรมีสิทธิที่จะ ไม่ทำงานกับ นายจ้างหรือนายทุนที่ตนไม่พึงปรารถนา สามารถลาออก หางานใหม่ ฯลฯ ในทางปฏิบัติ แม้กรรมกรหรือลูกจ้างไม่สามารถใช้สิทธิอันนี้ได้เสมอไป เนื่องมาจากความจำเป็นในการดำรงชีพ ความกลัวการว่างงาน ฯลฯ สภาพที่เราเรียกว่าเป็นการถูกบังคับด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ แต่ความสัมพันธ์การผลิตแบบศักดินาระหว่างขุนนางกับไพร่ เจ้าที่ดินกับชาวนาเป็นความสัมพันธ์แบบที่เราเรียกว่า “การบังคับนอกเหนือเหตุผลทางเศรษฐกิจ” (“contrainte extra-économique” หรือ “extra-economic compulsion”) ก็ขึ้นกับอำเภอใจของขุนนางและเจ้าที่ดิน ชาวนาหรือไพร่ ไม่มีเสรีภาพแม้แต่ทางนิตินัยดังกรรมกรหรือลูกจ้างในระบบทุนนิยม การบังคับค่าเช่าที่ดินไม่ว่าในรูปแรงงาน ผลผลิตหรือเงินตรา จะถูกคอบได้บังคับด้วยกำลังโดยเจ้าที่ดินหรือขุนนาง สภาพนี้หมดไปเมื่อระบบศักดินาถูกกวาดล้างลงด้วยการปฏิวัติประชาธิปไตย ในยุโรปตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 18

เป็นที่น่าสังเกตว่า การเปลี่ยนการจ่าย

ค่าเช่าที่ดินจากแรงงานมาเป็นผลผลิต หรือเงินตราให้ประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งสองฝ่าย ในส่วนของขุนนางเจ้าที่ดิน การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการยับยั้งการต่อต้านของชาวนา และการหาทางชুক্তีส่วนเกินในรูปอื่นคือในรูปผลผลิตและเงินตรา ในกรณีของผลผลิต ขุนนางก็จะนำไปค้าขายนำเงินมาใช้จ่ายฟุ่มเฟือยต่อไป ในกรณีค่าเช่าเป็นเงินโดยตรง เจ้าที่ดินขุนนางก็สามารถนำไปใช้จ่ายได้โดยตรง หากเงินค่าไม่ตกหรือเงินไม่เฟ้อ ขุนนางเจ้าที่ดินจะได้ผลผลิตส่วนเกินในรูปเงินตราเต็มเม็ดเต็มหน่วยตามกำหนดทุกปีไป มีการคำนวณกันว่า บางครั้งการเก็บค่าเช่าที่ดินเป็นผลผลิต และโดยเฉพาะเป็นเงิน ให้ประโยชน์แก่ขุนนางเจ้าที่ดินมากกว่าเดิม คือรายได้ในรูปนี้ก่อรายได้ให้มากกว่ารายได้อันเกิดจากผลผลิตของแรงงานเกณฑ์บนที่ดินของขุนนางเจ้าที่ดินเสียอีก เหตุผลสำคัญคือ ชาวนาที่ถูกเกณฑ์แรงไม่มีกำลังใจทำการผลิต แต่ผลของการเก็บค่าเช่าในรูปใหม่ทำให้ชาวนามีกำลังใจทำการผลิต ในที่ดินของคุณมากกว่าเดิม ทำให้สัดส่วนของผลผลิตหรือเงินที่ต้องมอบให้ขุนนาง มากตาม ไปด้วย ในส่วนผู้ผลิตคือชาวนาหรือไพร่ นอกจากจะจัดการการผลิตของตนได้ตามความสมัครใจคงกล่าวแล้ว ยังอาจสะสมผลผลิตหรือเงินส่วน

หนึ่ง—นอกเหนือจากการจ่ายให้เจ้าที่ดินและใช้เพื่อยังชีพของตนและครอบครัว - ได้อีกด้วย ไม่ได้ถูกชুক্তีเอาไปหมกตังในรูปของแรงงานเกณฑ์แบบเดิม ชาวนาผู้มีความขยันขันแข็ง หรือมีที่นาอุดมสมบูรณ์จะสามารถเพิ่มผลผลิตจากการทำงานของตนได้มากกว่าผู้อื่น และเมื่อการผลิตเพื่อสินค้าและเศรษฐกิจเงินตราพัฒนาขึ้น ผลผลิตส่วนเกินก็จะถูกแปรเป็นเงินตราใช้สะสมทุนเพิ่มทุนการผลิตหรือว่าจ้างแรงงานมาทำงานบนที่ดินของตนได้ ตรงนี้จะเกิดสภาพการแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนาชั้น เป็นชาวนารวย ชาวนากลาง ชาวนาจน ชาวนารับจ้าง ฯลฯ นี้คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในปลายสมัยยุคกลางของยุโรป ตะวันตก ผลผลิตส่วนเกินหรือการสะสมทุนนี้เกิดขึ้น ได้ด้วยเหตุผลที่ว่า การจ่ายผลผลิตหรือเงินเป็นค่าเช่าที่ดินต่อขุนนางหรือเจ้าที่ดินเป็นการกำหนดล่วงหน้า และเป็นจำนวนแน่นอน ยกเว้นในปีโค่นฟ้าหรือสภาพธรรมชาติวิปริตแล้ว โดยทั่วไปชาวนาผู้เป็นอิสระจากแรงงานเกณฑ์จะเพิ่ม ผล ผลิต ของ ตน ได้มาก กว่า เดิม เพราะมีกำลังใจในการผลิตมากกว่า เมื่อจ่ายผลผลิตหรือเงินต่อขุนนางเจ้าที่ดินแล้ว ที่เหลือก็ตกเป็นของตนหมด ในกรณีจ่ายเป็นเงิน หากเกิดมีการเปลี่ยนแปลงค่า ของ เงิน คือ เงิน เพื่อ การสะสมทุนของชาวนาผู้โชคก็ก็จะเพิ่ม

จำนวนมากกว่าปกติ การแบ่งชนชั้นในหมู่ชนวนักจะรุนแรงขึ้น

โดยปกติ ไม่ว่ารูปแบบหลักของค่าเช่าที่ดินจะเป็นรูปใด ชาวนาหรือไพร่ก็ยังคงเสียส่วยสาอากรประเภทต่าง ๆ ให้เจ้าขุนมูลนายมากมายหลายประเภท ซึ่งผู้เขียนจะขอเว้นกล่าวถึงในที่นี้ เจตนาของผู้เขียนคือ ต้องการพูดถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการชดเชย หรือการเก็บค่าเช่าที่ดินของระบอบศักดินายุโรปตะวันตกเพียงย่อ ๆ³⁵ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาเรื่องเดียวกันของระบอบศักดินาไทย ผู้เขียนต้องการจะพิสูจน์ว่า สังคมไทยหลังสนธิสัญญาเบาริงไปตลอดสมัยรัชกาลที่ 5 มิได้เป็นแบบผสมระหว่าง “ศักดินา” กับ “กึ่งศักดินา” ดังที่อรุณยูงเข้าใจ แต่ยังเป็นศักดินาโดยพื้นฐาน และไม่น่าจะมีการแบ่งชนชั้นในหมู่ชนวนักเกิดขึ้นในระยะนี้ หรือถ้ามีก็คงเกิดขึ้นได้ยากเต็มที่

2.3. วิวัฒนาการของค่าเช่าที่ดินในระบอบศักดินาไทย

วิวัฒนาการของค่าเช่าที่ดินในระบอบศักดินาไทยมีความ คล้าย คลึงกับ ศักดินายุโรปตะวันตก³⁶ นับตั้งแต่เกิดการผลิตแบบศักดินาเข้าครอบงำสังคมไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัย และโดยเฉพาะอยุธยาเป็นต้นมา การเก็บค่าเช่าที่ดิน

เป็นแรงงานเกณฑ์จะเป็นรูปแบบหลัก ไปจนถึงสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ไพร่จะถูกเกณฑ์ไปทำงานให้เจ้าขุนมูลนาย และกษัตริย์ เป็นการตอบแทนสิทธิในการครอบครองที่ดินทำกิน ซึ่งตามทฤษฎีเป็นของพระมหากษัตริย์ (ถ้าใช้ภาษาของพระอัยการเบ็คเสร็จส่วนที่ 2 เพิ่มเติม ค.ศ. 1460 สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่ทองหรือรามาริบัติที่ 1 ก็ต้องระบุว่า “ที่ดินในแคว้นแคว้นกรุงเทพพระมหานครหรืออยุธยา ฯลฯ เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากให้ราษฎรทั้งหลายผู้เป็นข้าแผ่นดินอยู่ จะได้เป็นที่ราษฎรหามิได้”) งานเกณฑ์จะมีคุณค่าทางเศรษฐกิจหรือไม่สำคัญ - (ทำนาให้เจ้าขุนมูลนาย ก่อสร้าง ฯลฯ ยามสงครามก็ต้องออกรบ) ระยะเวลาของแรงงานเกณฑ์ก็แตกต่างกันทางลดลงเรื่อย ๆ จากเดิมหกเดือน (สมัยอยุธยาเรียกว่า “เข้าเดือนออกเดือน”) มาเป็นสี่เดือน (สมัยธนบุรีและรัชกาลที่ 1 แห่งรัตนโกสินทร์) และสามเดือน (สมัยรัชกาลที่ 2 ถึง 5) แรงงานเกณฑ์บางที่เรียกว่า “เข้ารับราชการ” และไพร่ต้องถูกเกณฑ์เข้ารับราชการเช่นนี้ตั้งแต่อายุ 18 จนถึง 60 ปี ไพร่หลักเลี้ยงแรงงานเกณฑ์ได้หลายวิธี เช่น ขายตัวลงเป็นทาส ออกบวช หนี ส่งลูกชายสามคนเข้ารับราชการแทน หรือไม่เช่นนั้นก็

ต้องเกิดมาเป็นสตรี หรือจ่ายเป็นส่วยแทน ส่วยที่ว่าเป็นได้ทั้งของเงิน ได้ทั้งเงิน นี่หมายความว่า การจ่ายค่าเช่าที่ดินเป็นผลผลิตและเงินตราดำรงเคียงคู่กันมากกับการจ่ายค่าเช่าที่ดินเป็นแรงงานอันเป็นรูปแบบหลัก

น่าจะตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า การเก็บส่วยของหรือผลผลิตมีเหตุผลหลายประการ ประการแรก เก็บเอาเก็บไพร่ที่อาจจะเกณฑ์แรงได้ไม่สะดวก เช่น ไพร่ที่อาศัยอยู่ตามชายแดน ประการที่สอง อาจเป็นเพราะส่วยนั้นเป็นของมีค่าหายาก ประการที่สาม อาจเป็นเพราะแรงงานเกณฑ์มีเหลือเฟืออยู่แล้ว ตัวอย่างส่วยที่เก็บก็มี ข้าว ฝาง มูลค่างควา ทองคำ เงิน ศึกบุก พลอย ทองแดง ไม้สัก ปอ ผ้าย รังนก กำมะถัน ไหม งาช้าง ฯลฯ ส่วยหรือผลผลิตเหล่านี้เองที่ชนชั้นศักดินาไทย ใช้เป็นสินค้ำส่งออก ซึ่งก่อน ค.ศ. 1855 การค้าต่างประเทศผูกขาดอยู่ในมือของพระมหากษัตริย์และขุนนาง

การเก็บส่วยเงินหรือที่เรียกว่า “เงินค่าราชการ” ดูเหมือนจะปรากฏเป็นหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ (ค.ศ. 1657-1688) ซึ่งเข้าใจว่าจะ ใช้เป็น เครื่องมือ ในการ กดกันไพร่ให้ทำแรงงานเกณฑ์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เต็มว่า อัยยุธายุคสมเด็จพระนารายณ์ มีการใช้แรงงานเกณฑ์มาก เนื่องจากเป็นยุคที่มีการก่อสร้าง

สร้างมาก เช่น การสร้างพระราชวังที่ลพบุรี การสร้างบ่อนปราการที่เมืองพิษณุโลก และเมืองบางกอก(ธนบุรี) และการก่อสร้างเหล่านี้กระทำในเวลาใกล้เคียงกัน อย่างดีมีว่าคนแรงงานเกณฑ์คือ หกเดือนต่อปีอย่างที่เรียกกันว่า “เข้าเดือนออกเดือน” ชาญวิทย์อ้าง จดหมายเหตุ ลาตุแบร์ ว่า ใครไม่ยอมเข้าเดือนรับราชการก็ส่งเป็นส่วยของ เช่น ข้าว ไม้ฝาง ฯลฯ หรือไม่ก็ชำระเป็นเงินแทนเดือนละสองบาท⁸⁷ เท่ากับปีหนึ่ง 12 บาท ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่สูงมาก และเป็น การสร้างแรง กดกันกับไพร่ หันมาทำแรงงานเกณฑ์ เพราะก่อนหน้านั้นเก็บเงินค่าราชการกันเพียงเดือนละหนึ่งบาท หรือปีละหกบาทต่อหัวเท่านั้น นี่หมายความว่า แรงงานเกณฑ์ใน “ยุคทอง” ของอัยยุธา (ที่จริงทุกยุค) ไม่เป็นที่นิยมของไพร่ หากไม่ส่วยเงินค่าราชการคงไม่สูงขึ้นอีกเท่าตัวทั้งนี้

สมสมัย ศรีสุวรรณพรรณกล่าวว่า ปลายอัยยุธาอัตราขึ้นเป็นเดือนละสามบาทบ้างสี่บาทบ้าง ไปจนถึงแปดบาทต่อเดือนก็มี⁸⁸ เข้าถึงรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เงินค่าราชการกำหนดปีละ 18 บาทต่อหัว ทรงนี้สำคัญเป็นจุดเริ่มการเปลี่ยนแปลงการเก็บค่าเช่าที่ดิน จากแรงงานเกณฑ์มาสู่เงินตราเป็นหลัก ถึงบันทึกตอนหนึ่งของ *ลักษณะการปกครองประเทศ*

สยามแคโบรอน ของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพที่ว่า “...เมื่อมาถึงรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ค่าราชการต้องเสียปีละ 18 บาท มีผู้สมัครเสียเงินค่าราชการ แทนเข้าเวรเป็นพัน” (เน้นโดยผู้เขียน)

นี่เองที่ทำให้อินแกร์มกล่าวได้ว่า เมื่อรัชกาลที่ 4 ขึ้นครองราชย์ ระบบแรงงานเกณฑ์แทบจะหมดความสำคัญลงไปแล้ว³⁹ ระบบไพร่เกณฑ์แรงงานมาเลิกเป็นทางการเมื่อรัชกาลที่ 5 ประกาศพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารขึ้นใครที่ตรงการละเว้นก็ต้องเสีย “เงินค่าราชการ” ซึ่งตาม “พระราชบัญญัติเก็บเงินค่าราชการ ร.ศ. 120” (ค.ศ. 1901) กำหนดให้เก็บปีละหกบาทจากชาวไทยอายุ 18 ถึง 60 ปี ตามบันทึกของปิยนาด บุนนาค ระบบไพร่หรือการเกณฑ์แรงงานมาเลิกเอาแต่ชดเชย “อย่างสมบูรณ์” ในปี ค.ศ. 1905 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ประกาศ “พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124”⁴⁰ มาถึงสมัยรัชกาลที่ 6 คำว่า “เงินค่าราชการ” เปลี่ยนเป็น “เงินรัฐูปการ” ตาม “พระราชบัญญัติลักษณะการเก็บเงินรัฐูปการ พุทธศักราช 2462” กำหนดให้อัตราเงินและอายุผู้เสียเงินเท่าเดิม พอเข้ารัชกาลที่ 7 คือในปี ค.ศ. 1925 อัตราเงินเท่าเดิม แต่เปลี่ยนแปลงอายุที่เริ่มเสียเงินรัฐูปการจาก

18 มาเป็น 20 ปี จากนั้นก็ไม่มีเปลี่ยนแปลง จนคณะราษฎรมา ยกเลิกเสีย พร้อมกับ อากรค่านาในปี ค.ศ. 1938

การเลิกระบบไพร่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยการออกกฎหมายและการเก็บเงินค่าราชการดังกล่าวข้างต้น ทำให้นักวิชาการจำนวนมากเข้าใจผิดคิดว่าเป็นการปลดปล่อยไพร่ออกจากการกดขี่ของระบอบศักดินา ตัวอย่างก็คือ คำกล่าวถึงการเลิกระบบไพร่ “อย่างสมบูรณ์” ของปิยนาด บุนนาคที่เราเพิ่งอ้างอิงถึง นำส่งเกศว่างานที่มีผลสะท้อนต่อความคิดเช่นนี้คือ *ฐานันครไพร่* ของ ชจร สุขพานิช (พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพนายแพทย์ถมยา ททโยคม และนางถวิล ททโยคม, 2505) ซึ่งทำให้นักวิชาการผู้ขาดการวิพากษ์วิจารณ์ไปอย่างตอกๆกันด้วยความเข้าใจผิด อาทิ ความเห็นเรื่องเลิกระบบไพร่ของชัชจรถูกนำไปใช้โดยเกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออนสนธิวงศ์ซึ่งกล่าวว่า “...ยังมีการ ปลดปล่อย ที่สำคัญยิ่งกว่าการเลิกทาสซึ่งเรามักจะมองข้ามกัน ไปอยู่เสมอ กล่าวคือการเลิกระบบไพร่ การเลิกทาสเป็นการจัดการกดขี่ในบ้านเมือง แต่ทาสเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยในสังคมไทย ส่วนการเลิกไพร่นั้นเป็นการปลดปล่อยที่แท้จริง เพราะเป็นการแปลงสภาพของคนไทยทั้งประเทศให้พ้นจากสภาวะไพร่มาเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ การเลิกประเพณี

ไพร่โดยการเรียกเงินช่วยราชการแผ่นดิน และการเรียกชาย ฉกรรจ์เข้าฝึกหัด เพื่อป้องกันประเทศตามหลักการเกณฑ์ทหารแทน นับว่าเป็น การให้อิสระภาพแก่คนไทยที่มีความหมายลึกซึ้ง ยิ่งนัก

การเลิกระบบไพร่เป็นการทำลายพันธะทาง สังคมและเศรษฐกิจของคนไทย และเป็นการปลด ปลดปล่อย ให้คนไทย ได้มีอิสระในแรงงาน ของตน พ้นจากพันธะของการ “เข้าเวร” รับราชการหรือ รับใช้เจ้าสังกัดมูลนาย”⁴¹ (เน้นโดยผู้เขียน)

ถึงตรงน้เกษมและนิออนก็อ้างขจร สุข- พานิช (ฐานันดรไพร่, หน้า 48-49)

“ชนชาติไทยต้องใช้เวลานานนักในการ ไต่เต้าไปสู่เสรีภาพ และก็เป็นเสรีภาพที่ ปู่ทวด ของเรามีได้ต่อสู้เรียกร้องทวงสิทธิ แต่เป็นการ ที่ผู้อยู่เบื้องบนโปรดพระราชทานโปรดลงมา ให้ เรื่องราวและกับการที่ ไพร่ทั้งหลายได้ก้าวมาสู่ ความเป็นไท เมื่อ พ.ศ. 2425 จึง เป็นเรื่อง เกือบคลุม ไม่ใคร่มีครามเหมือนการทวงถาม เรียกร้องสิทธิการปกครองตนเองในคราวเปลี่ยน ระบอบการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 นั้น” (เน้น โดยผู้เขียน)

ขจร, บิยานถ, เกษมและนิออนเข้าใจผิด พลาดหลายประการ ประการแรก รัชกาลที่ 5 มายกเลิกเป็นทางการสิ่งที่กำลังหมดความสำคัญ

ในทางความเป็นจริงนับแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้น มา ดังที่เราได้เห็นบันทึกของ “บิดาแห่งประ วัติศาสตร์ไทย” หรือ สมเด็จพระยาตากำรฯ ที่เราได้อ้างถึงเมื่อครู่แล้วว่า บันทึกที่รัชกาลที่ 1 กำหนดเงินค่าราชการบ่ละ 18 บาท “มีผู้สมัคร เสียเงินแทนเข้าเวรเป็นพัน” ถ้าจะว่ากัน ไปนี้ หมายความว่าไพร่ “ปลดปล่อย” ตัวเองด้วยการ เสียเงินแทนแรงงานเกณฑ์ให้รัฐมาก่อนรัชกาล ที่ 5 หลายรัชกาล ประการที่สองการ “ปลด ปลดปล่อย” ของรัชกาลที่ 5 ไม่ “สมบูรณ์” ดังกล่าวอ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับชนชั้นศักดินายัง คงอยู่ คือเพียงแต่ย้ายจากกลุ่มเจ้าขุนมูลนายมา ยังรัฐ หรือองค์พระมหากษัตริย์ นั่นคือแรงงาน เกณฑ์เปลี่ยนเป็นการเกณฑ์ทหาร ส่วนเงินก็ เปลี่ยนชื่อไปเป็น “เงินค่าราชการ” การเปลี่ยน แปลงนี้เป็น “เรื่องเคลือบคลุม” ดังที่ขจรว่า(แต่ “เคลือบคลุม” ในความหมายที่ต่างไปจากทาง เสี่ยงของขจร) ดังนั้นนักวิชาการเหล่านี้จึงกล่าว เกินความจริงที่พูดถึง “...การปลดปล่อยที่แท้ จริง” หรือ “...การเลิกระบบไพร่เป็นการทำลาย พันธะทางสังคมเศรษฐกิจของคนไทย...” ประ การที่สามหลัก ฐานว่าการ โยกย้ายรูปแบบหลัก ของการบังคับจ่ายค่าเช่าที่ดินจากแรงงานมาเป็น เงินไม่ได้ให้อิสระภาพแก่ไพร่อย่างแท้จริงนั้น ก็ คือสิ่งที่เรียกว่า “การบังคับนอกเหนือเหตุผลทาง เศรษฐกิจ” ยังคงอยู่ และบัญญัติไว้เป็นกฎหมาย

นั่นคือผู้ค้ำค้ำชำระเงินรัฐชู้การ ต้องถูกลงโทษตัวอย่างอันหนักแน่นก็คือมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติ เงินรัฐชู้การ พ.ศ. 2468 ของรัชกาลที่ 7 ระบุวิธีลงโทษถึงขั้นยักทรพย์⁴² จนเมื่อคณะราษฎรต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่าง “โคตรกรรม” ใน ค.ศ.1932 และออกพรบ.ประมวลรัษฎากรยกเลิกเงินรัฐชู้การและอากรค่านาใน ค.ศ. 1938 นั้นแล้ว จึงจะนับได้ว่าเป็นการ “ปลดปล่อย” ที่ใกล้ความจริงมากกว่า เพราะเป็นการทำลายรูปแบบการชู้ครีคของศักดินาที่กล่าวถึงให้หมดลง เป็นทางการเรื่องนผู้เขียน จะกลับ มาพูด ถึงอีก ในเวลา ข้างหน้า

ผู้ที่เข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่ใน การ “เลิก” ระบบไพร่ที่ผู้เขียนกล่าวมานี้ก็มีไม่น้อย อาทิอินแกรม⁴³ หรือฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสุธี ประศาสน์เศรษฐ์ ด้วยการอธิบายที่ต่างออกไป นักวิชาการสองท่านหลังหันมาสู่ข้อสรุปเดียวกันกับเรา “การยกเลิกการเกณฑ์แรงงาน เป็นผลของนโยบายเพิ่มการผลิต เพื่อ ตลาดส่งออกแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นการสิ้นสุดของสถาบันศักดินา ชาวนาถูกผูกมัดติดอยู่กับชนชั้นศักดินา เพราะชนชั้นศักดินายังควบคุมที่นาอยู่ต่อไป...”⁴⁴ (เน้นโดยผู้เขียน)

ที่ผู้เขียนบรรยายวิวัฒนาการค่าเช่าที่ดิน

ที่แสดงรูปแบบหลักจากแรงงานเกณฑ์มาสู่เงินค่าราชการก่อนข้างยี่ยาวข้างต้นนี้ ก็เพื่อที่จะพิสูจน์ว่า ความสัมพันธ์การผลิตของสังคมไทยในช่วงที่อริยัญญุ พรหมชมภูกล่าวถึงไม่ใช่แบบผสม “กึ่งศักดินา” ดังที่อริยัญญุเข้าใจ แต่แก่นแท้เนื้อหาของศักดินานี้เอง ที่หนักมาถึงการพิสูจน์เรื่องการแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนาที่อริยัญญุแสดงวาทะว่าเกิดขึ้นได้ในสมัยเดียวกัน

2.4. ปัญหาการแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนา นายคักคักดินา

ไพร่ไทยก็คล้ายคลึงกับ ไพร่ยุโรปตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบหลักของค่าเช่าที่ดินที่จ่ายให้ศักดินาเป็นรูปโคในสมัยใด ไพร่ก็ยังคงเผชิญกับการชู้ครีคเพิ่มเติม นอกเหนือจาก เก็บเสมอไม่ว่าจะเป็นแรงงาน ผลผลิต หรือเงินตราอย่างที่เราเรียกว่า “เกณฑ์เจดีย์” บ้าง “การเกณฑ์แรงงานชั่วคราว” บ้าง⁴⁵ ที่หนักหนานักคือเรื่องส่วยสาอากร คือนอกจากส่วยที่เราพูดถึงแล้ว ก็มีจังกอบ ฤชาและอากร⁴⁶ ที่อยากกล่าวถึงในที่นี้คือ “อากรทางข้าว—อากรค่านา”⁴⁷ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นการเก็บค่าเช่าที่ดินซ้ำซ้อนในระบบศักดินาไทย และเป็นตัวช่วยยับยั้งการแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนาไทย

ก่อนอื่นผู้อ่านอาจจะถูกใจว่า อากรชนิด

หน้าจะเข้าลักษณะค่าเช่าที่ดินยิ่งกว่า เรื่อง แรงงาน-ผลิต-เงินตรา ที่ผู้เขียนเพิ่งกล่าวจบไป ผู้เขียนขอทำความเข้าใจว่า ไม่ใช่ ค่าเช่าที่ดินตามความหมายของมาร์กซ์ใน Capital III ก็คือ อย่างที่เราอธิบายมาแล้ว คือแรกจ่ายเป็นแรงงาน ต่อมาเป็นผลิต จากนั้นก็เป็นเงินตรา (หรือในกรณีของประเทศอังกฤษ ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 กระโดดจากแรงงานมาเป็นเงินตราเลยก็ด้วย) ในกรณีของไทยพิสูจน์ได้จากข้อเท็จจริงที่ว่า เมื่อค่าเช่าที่ดินศักดินาเปลี่ยนมาเป็นเงินค่าราชการ รายได้ที่รัฐบาลศักดินาได้จากเงินค่าราชการมากกว่ารายได้ที่ได้จากอากรค่านามากมายหลายเท่า อาทิในสมัยรัชกาลที่ 4 สังฆราชบิลเลอกัวส์บันทึกไว้ว่าเงินค่าราชการเก็บปีหนึ่งเฉลี่ยได้ 14 ล้านบาท (เก็บจากคนไทย 12 ล้าน บวกกับอีก 2 ล้านคือค่าผูกปับหรือการจ่ายค่าราชการของคนจีนในเมืองไทย) ในขณะที่อากรค่านาเก็บเฉลี่ยได้เพียงปีละ 2 ล้านบาท

อากรที่เราพูดถึงนี้เป็นภาษีผลิต หรือข้าวที่ไพร่ไทยต้องเสียให้กับชนชั้นศักดินา ถ้าจ่ายเป็นข้าวก็เรียกว่า “อากรทางข้าว” หากจ่ายเป็นเงินก็เรียก “อากรค่านา” วิธีคำนวณเก็บก็แล้วแต่ชนิดของนาว่าเป็นนาโค (คือนาดีในที่ลุ่มเช่นในภาคกลาง) หรือเป็นนาฟางลอย (นาคอน ปลูกยากต้องพึ่งน้ำมาก) นานอย่าง

แรกเก็บตามจำนวนเนื้อที่นาที่ทำกิน นานอย่างหลังเก็บเฉพาะตามผลิตที่ผลิตได้ *จดหมายเหตุสาธุแบร์* เล่าว่า สมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ อากรทางข้าวจะตกประมาณสองถึงต่อไร่ ไร่หนึ่งผลิตอยู่ระหว่าง 20-40 ถัง หากคิดเป็นเงินหรืออากรค่านาก็จะตกไร่ละ .25 บาท สมสมัย ตรีศุทพรพรรณ-ผู้เข้าใจถูกต้องที่สุดว่า “อากรค่านาเป็นอากรสำคัญขั้นต้นเลือกใหญ่ของชีวิตชนชั้นศักดินา” – ถ้าเพิ่มไว้ว่า นอกจากนั้นทางกรยังบังคับ ชื้อเอา จาก ชาว นาราคาถูก ๆ อีกสองถึง ถึงหกสตก (ทั้ง ๆ ที่ราคาขายราคาเฉลี่ยดังละ 10-12 สตก) มาถึงรัชกาลที่ 3 อากรค่านาเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 50 คือตกไร่ละ .375 บาท หรือถ้าคิดเป็นทางข้าวจะตกประมาณสามถึงต่อไร่ มาถึงรัชกาลที่ 4 เก็บเป็นอากรค่านา หรือเก็บเป็นเงินเพียงอย่างเดียว ด้วยการออกกฎหมายการเก็บอากรค่านาถูกเก็บเกี่ยว ค.ศ. 1854-1855 ซึ่งกำหนดเก็บอากรค่านาอัตราเดียวเหมือนกัน หมดทั้งนาโคและนาฟางลอย คือไร่ละ .375 บาท ต่อมาชาวนาโคไกรธองทุกซ์ ในปีต่อมารัฐบาลรัชกาลที่ 4 จึงลดอากรนาโคเหลือไร่ละ .25 บาท ส่วนนาฟางลอยยังถูกเก็บในอัตราเดิมคือไร่ละ .375 บาท อัตรานี้มีการปรับปรุงอยู่เสมอ มาถึงรัชกาลที่ 5 ใน ค.ศ. 1905/1906 นาโคโคและนาฟางลอย ถูก แบ่ง ออก อีก อย่าง ละ ทำ

ประเภท เพื่อสะดวกแก่การเก็บอากรตามความ
อุดมสมบูรณ์ของที่ดิน และมีการกำหนดเก็บ
อากรแม้แต่ที่ดินที่อยู่ในความครอบครองแต่ยังไม่
ได้ทำการผลิต ในอัตราต่าง ๆ ดังนี้

นาคู่โค นาฟางลอย นาคกรอบ
ครองแต่ยังไม่
ทำการผลิต

นาเอกไร่ละ	1.00 บาท	1.20 บาท	.12 บาท
นาโท	.80 "	1.00 "	.10 "
นาตรี	.60 "	.80 "	.08 "
นาจัตวา	.40 "	.60 "	.06 "
นาเบญจ	.30 "	.40 "	.05 "

ที่มา : โฉมหน้าศักดินาไทย, หน้า 267 & James
C. Ingram, Economic Change in Thailand,
pp. 77.

สมสมัยแล้วว่า รัฐบาลรัชกาลที่ 6 ใน
ค.ศ. 1921 เก็บอากรค่านาจากประเภทนาเหล่านี้
ได้ถึง 9,700,000 บาท และบันทึกไว้ว่า
หนึ่งขอให้สังเกตว่า นานาฟางลอย
อันอยู่ในที่ค่อนนั้น กุสงบเงียบไม่มีการร้อง
ทุกข์เอะอะเหมือนนาคู่โคอันอยู่ในที่ดุ่มเป็นนาดี
ทั้งนี้เพราะพวกชาวนายากจนที่ทำไมทำนาคน
คนละ 5 ไร่ 10 ไร่ บนนาค่อนนั้น แม้จะ
ร้องขึ้นเสียงก็เงียบหายไป เหมือนสี่ขอให้ควาย
ฟัง ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะพวกเจ้าขุนมูลนายเจ้าที่
ดินใหญ่ไม่มีที่นาอยู่ในแดนกันการเช่นนั้น เสียง

ของชาวนาถึงถูกกดลงและล้มเสีย ส่วนในพื้นที่
ที่นาดี (นาคู่โค) พวกเจ้าของที่ดินใหญ่ต่าง
ได้ครอบครองไว้มากมายแทบทุกคน พอชาวนา
ยากจนร้องทุกข์ขึ้น พวกนั้นก็สวมรอยเข้าใช้
ความไหวตัวของชาวนาให้เป็นประโยชน์... (โฉม
หน้าศักดินาไทย, หน้า 266)

ข้อความนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของนัก
เศรษฐศาสตร์การเมืองไทยหลายท่านที่กล่าวถึง
การรับรองกรรมสิทธิ์ในที่ดินเอกชนมาแต่รัช-
กาลที่ 4 (“พระราชกำหนดว่าด้วยพระราชทาน
ที่บ้านเรือนนาสวน” วันที่ 7 เมษายน ค.ศ.
1861) และเป็นทางการอย่างแท้จริงเมื่อรัฐบาล
รัชกาลที่ 5 ออก “พระราชบัญญัติการออก
โฉนดที่ดิน ร.ศ. 127” (วันที่ 6 มีนาคม ค.ศ.
1908) การรับรองกรรมสิทธิ์ที่ดินในสมัย
รัชกาลที่ 4-5 นี้เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่
หลวง เพราะเท่ากับให้สิทธิ์ซื้อขายที่ดินโดย
เสรี (เพราะแต่เดิมกฎหมายเบ็ดเสร็จส่วนที่ 2
เพิ่มเติม ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวทรงปฐมกษัตริย์แห่ง
อยุธยาประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1360 จำกัดสิทธิ์
ซื้อขายที่ดินนอกเมืองหลวงไว้ชัดแจ้ง) เท่ากับ
เปิดโอกาสให้ชาวนาสูญเสียที่ดินได้ง่าย ซึ่งก็
เกิดขึ้นมากในระยะนี้ อันเนื่องมาจากหนี้เงินกู้
ดอกเบี้ยสูง ประกอบกับธรรมเนียมในรัชกาล
ที่ 4-5 เสริมสร้างการสะสมที่ดินขนาดใหญ่

ด้วยการประทานที่ดินสองฝั่งคลองที่ขุดกันมาก ให้ขุนนาง เชื้อพระวงศ์ยิ่งกว่าราษฎรธรรมดา เข้าจับจอง และประกอบกับกฎหมายที่ดินของ รัชกาลที่ 4 และโดยเฉพาะของรัชกาลที่ 5 ที่ เรากล่าวถึงไม่ได้ จำกัด การ ถือ ครอง ที่ ดิน ไว้ ปรากฏว่ามีการสะสมที่ดินกันขนาน ใหญ่ ในหมู่ พวกขุนนาง พวกเชื้อพระวงศ์และแม่แต่นาย ทุนพาดิษฐ์จีนที่เรียกกันว่า “เจ้าตัว” ผลคือ ที่ดินอันอุดม สมบูรณ์ ในภาคกลาง ที่เรียกว่านา ลุ่ม นาคู่ โคกตกอยู่ในมือของบุคคลเหล่านี้ กลาย เป็นว่าบุคคลเหล่านี้มีที่ดินมาก ไม่จำกัดจำนวน และยังเสียภาษีอากรค่าน้ำค่า ส่วนไพร่หรือชาว นาทั่วไป ได้แก่ ที่ดินที่ ไม่ อุดม อุดม สมบูรณ์ที่ เหลืออยู่ นอกนั้นในเขตกึ่งการที่ค่อนข้างเป็น พวกนาฟางลอย หมายความว่า นอกจากไพร่ จะมีที่ดินน้อย ยังต้องเสียอากรที่นามากกว่า โดยเปรียบเทียบ และควรบันทึกไว้ด้วยว่า การ เข้านาเกิดขึ้นมากในสมัยนี้ นั้นหมายถึงว่า ค่า เข้าที่ดิน ตามความหมาย สมัยใหม่ ก็เกิดขึ้นมาก ในระยะนี้ด้วย

ผู้เขียนขอตั้งคำถามว่า ในสภาพที่ถูกก้า หนดให้เสียเงินค่าราชการ ขนบด้วยอากรค่าน้ำ ค่าตราสูง และการล้มละลายลงเป็นชาวนา เข้าเพราะเงินกู้ดอกเบี้ยสูง หรือเพราะไม่มีที่ทำ ดิน ฯลฯ จะเกิดการแบ่งชนชั้น ในหมู่ ชาวนา

เป็น “ชาวนารวย ชาวนากลาง ชาวนาจน ชาวนาเช่า ฯลฯ” ตามวาทะของอรุณภูมิ พรหม- ชมภูได้อย่างไร ? คำตอบที่เห็นคือเกิดได้ยาก หรือไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ การแบ่งชนชั้นที่มีอยู่ ก็คือการแบ่งชนชั้นระหว่างขุนนางศักดินา(และ พันธมิตร คือทุนพาดิษฐ์ชาวจีนที่เริ่มเข้าครอบ ครองที่ดิน)ฝ่ายหนึ่ง กับไพร่หรือชาวนาอีก ฝ่ายหนึ่งแบบเดิมซึ่งรุนแรงขึ้น เพราะส่วน เกิน ไม่ว่าจะในรูปแบบผลผลิตหรือเงินตรา จะอยู่ ในมือของชนชั้นศักดินายิ่งกว่าไพร่ด้วยตนเอง และส่วนเกินอันเป็นพื้นฐานในการสะสมทุนจะ มีได้ยากในหมู่ชาวนา หากเราพิจารณาว่าไพร่ หรือชาวนาไทยยังถูกขูดรีดด้วยส่วยสาอากรใน รูปอื่นๆจุกจิกพิศดารมากมายหลายประเภท ไม่ ว่าจะเป็นจังกอบภาษีผ่านค่าน้ำ อากรค่านวน อากรค่าน้ำ ฯลฯ ประเด็นนี้ผู้เขียนขอฝากให้ นักประวัติศาสตร์ช่วยกันคิดว่าหาความกระจ่างไว้ ด้วย

ผู้เขียนขอกล่าวไว้ว่า ดังนั้น ความสัมพันธ์การผลิตที่อรุณภูมิกล่าวถึง จึงไม่ใช่แบบ ผสมระหว่าง “ศักดินา” และ “กึ่งศักดินา” แต่ยังเป็นศักดินาโดยพื้นฐาน อันแสดงออก โดยการมีอยู่ของเงินค่าราชการและอากรค่าน้ำ เป็นตัวอย่างสำคัญดังที่ผู้เขียนอธิบายมา และ ถ้าความสัมพันธ์การผลิตศักดินาถูกผสม ก็มีใช้

ถูกผสมด้วยความสัมพันธ์การผลิตแบบ “กึ่งศักดินา” ดังที่อริญญ์เข้าใจ แต่ถูกผสมด้วยความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมในภาคอุตสาหกรรมที่กำลังก่อตัวขึ้นในระยะนี้ ถ้าเราเอาข้อคิดทางทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นมาจาก “วิวาทะระหว่างค็อบบ์กับซวีซี” เกี่ยวกับเรื่องอำนาจรัฐมาพิจารณาเพิ่มเติม เราก็จะเข้าใจชัดเจน นั่นคือ ความสัมพันธ์และวิธีการผลิตยังเป็นศักดินา เพราะอำนาจรัฐยังเป็นของศักดินา คือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางคือพระมหากษัตริย์ เรื่องนี้ผู้เขียนไม่ต้องใช้ความพยายามมาก เพราะมีผู้กล่าวถึงเรื่องนี้มากมายแล้ว สมบูรณาญาสิทธิราชย์อันเป็นผลมาจาก การปฏิรูปการปกครองทั้งต้นและกลางรัชกาลที่ 5 เป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์อันไม่เคยปรากฏขอบเขตมาก่อน ยิ่งกว่าการรวมอำนาจในสมัยอยุธยาโดยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ค.ศ. 1448-1488) อันว่าลึกกันโดยมากนั้นเสียอีก ทั้งวาทะของอริญญ์เองอันกล่าวไว้ชอบแล้วว่า การปฏิรูปของรัชกาลที่ 5 “...มุ่งจะดำรงรักษา ไว้ซึ่ง อำนาจของ ชนชั้น ศักดินาคามเดิม”⁴⁸ สรุปคือ สังคมไทยในยุคที่อริญญ์กล่าวถึงยังถูกรอบงำ อยู่ด้วยวิธีการ ผลิตหลักคือศักดินา เพราะความสัมพันธ์การผลิตและอำนาจรัฐยังเป็นศักดินา

2.5. วิธีการผลิตศักดินาไทยในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อ

ถัดจากข้อความที่เรายกมาวิจารณ์โดยยืดยาวข้างต้น อริญญ์ได้บรรยายต่อไปถึงสภาพของไทย ระหว่าง และหลังสงครามโลก ครั้งที่ 1 สภาพก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร จากนั้นอริญญ์ก็บรรยายถึงสภาพของไทยยุค “มหาอำนาจ” และ “วงไพบูลย์” (บทที่ 4) ไทยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (บทที่ 5) ‘สันติภาพหรือสงคราม’ (บทที่ 6) และในบทสุดท้าย “ไทยจะไปทางไหน” อริญญ์กลับมาสรุป “ลักษณะพิเศษกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินาของประเทศเรา” ดังนี้⁴⁹

1. เศรษฐกิจแบบธรรมาชาติ ถูกทำลาย แต่การรีดนาทาเร้นของเจ้าที่ดินต่อชาวนา ไม่เพียงแต่ดำรงอยู่ (แบบศักดินา) แต่ยังประสานกับการขูดรีดของนายทุน นายหน้าและทุนรีดคอกเบียด (แบบกึ่งศักดินา)

2. “ลัทธิ ทุนนิยมแห่งชาติได้เจริญขึ้นบ้าง... แต่ว่ายังอยู่ในฐานะที่อ่อนแอมากที่สุด และยังไม่เป็นรูปการเศรษฐกิจอันสำคัญที่จะกำหนดลักษณะของสังคมตรงกันข้าม...การรุกรานของจักรพรรดินิยม เพราะให้เกิดลัทธิทุนนิยมที่มีลักษณะเป็นนายหน้า....ของจักรพรรดินิยมและลักษณะขุนนางที่นิยมการผูกขาด อันประกอบ

กันขึ้นเป็นชนชั้นนายทุนใหญ่ ชนชั้นนี้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีความสัมพันธ์กับจักรวรรดินิยม และชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่อย่างแน่นแฟ้น.... เป็นอุปสรรคขัดขวางความเจริญของลัทธิทุนนิยมแห่งชาติอีกด้วย”

3. แม้สมบูรณาญาสิทธิราชย์จะถูกโค่นลง แต่คนที่ได้ถึงอำนาจส่วนใหญ่เป็นชนชั้นนายทุนใหญ่ (นายทุนนายหน้าและนายทุนขุนนาง) ชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่ (เชื้อสายที่เห็ดโศกจากระบอบศักดินา) และพวกขุนศึกฟิซซิด์นิยม (บ้างเป็นนายทุนนายหน้า นายทุนขุนนางและเจ้าที่ดิน ซึ่งจะร่ำรวยมาก่อนหรือหลังก็ตาม) อำนาจการปกครองเป็นของคนกลุ่มน้อย

4. จักรวรรดินิยม มิได้ครอบงำแต่ทางเศรษฐกิจ แต่ยังครอบงำทางการเมืองทางทหารและทางวัฒนธรรมอีกด้วย โดยมีชนชั้นปกครองปกป้องผลประโยชน์

5. จักรวรรดินิยมหลายประเทศ มุ่งแต่แก่งแย่งผลประโยชน์กันในประเทศไทย ทำให้เกิดการแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่าย ก่อให้เกิดความอลเวงในทางการเมือง

6. ประชาชนไทยถูกบีบบังคับจากสามด้าน คือจากจักรวรรดินิยม เจ้าที่ดินและนายทุนใหญ่ ทำให้ประชาชนอยู่ในฐานะที่มีความคับ

แค่น

หนังสือ “ไทยกึ่งเมืองขึ้น” ของอรุณภูมิพรหมชรมภุมพิณพิมพ์ขึ้นครั้งแรกใน ค.ศ. 1950 คือยุคที่จอมพลป. ชนครองอำนาจ ครั้งที่สอง คำนำของหนังสือก็ลงวันที่ 15 พฤษภาคม ของปีเดียวกัน และข้อความทั้งหมดที่ผู้เขียนสรุปมาข้างต้น ก็ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเมื่อหนังสือพิมพ์ออกมาใหม่ภายใต้ชื่อ *เส้นทางสังคมไทย* ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1979 ดังนั้นผู้เขียนจะวิจารณ์เฉพาะถึงช่วงเวลาที่อรุณภูมิลำดับถึง คือเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1950 เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อความกระชับรัดกุมในการศึกษาทัศนคติของอรุณภูมิ

ตั้งแต่แรกที่สะกิดตาผู้เขียนก็คือ อรุณภูมิคัดลอกความคิด และแม้แต่ลีลาการแสดงความคิดของเหมาและสหายในบทความ “การปฏิวัติของจีนกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน” ที่เรากล่าวถึงแทบจะทั้งหมด โดยเปลี่ยนข้อความในแต่ละข้อบางตอนให้เข้ากับของไทย ผู้เขียนขอออกตัวก่อนว่า ผู้เขียนไม่รังเกียจการคัดลอกหยิบยืมทฤษฎีของคนอื่นมาใช้ บัญหามีแค่เพียงว่า การคัดลอกเอามาใช้เช่นนี้ช่วยให้เรามีความเข้าใจสังคมของเราเพียงใด ในกรณีนี้หากต้นเค็มแห่งทฤษฎีมีความคลุมเครืออย่างที่เรานำมาพิจารณาแล้ว การคัดลอกมาโดยมิได้วิคตวิจารย์ทำให้ความคลุมเครือ กลายเป็นความ

สืบสนอหล่ม่าน เนื่องจากบทความวิจารณ์ เรื่องวิถีการผลิตของสังคมไทย คำถามที่ผู้เขียน ตั้งก็คือ วิถีการผลิตของไทยในคริสต์ศักราช 1950 ที่อรัญญ์กล่าวถึงคืออะไร ? คำตอบหา ไม่ได้จากรูปการวิเคราะห์ข้างต้นของอรัญญ์

กระบวนการ การ เปลี่ยน แปลง ของ รูป แบบการขูดรีดของระบบศักดินา และการ เสริมอำนาจ รัฐศักดินาให้เป็นสมบูรณาญาสิทธิ ราชย์ในความหมายที่แท้ ที่เรากล่าวถึงข้าง ต้น คือกระบวนการตอบโต้ปรับตัวของระบบ ศักดินา ข้อความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทาง เศรษฐกิจของสังคมของไทยหลัง ค.ศ. 1855 เศรษฐกิจธรรมชาติของไทยกลายเป็นเศรษฐกิจ สิ้นค้าและเศรษฐกิจเงินตรา เกษตรกรรมของ ไทยถูกดึงเข้าสู่วงจรของทุนนิยมของโลก ชาว อันเป็นผลิตผลหลักของ ไทยถูกส่ง ไปเลี้ยงแรง งานพื้นเมืองในประเทศเมืองขึ้นจักรวรรดินิยม อังกฤษเช่นมาเลเซีย ในแง่ที่เราต้องถือว่า ถึง แม้ภาคเกษตรกรรมของไทย ยังไม่มีการเปลี่ยน การผลิตเป็นแบบทุนนิยมก็ตาม เกษตรกรรม ของไทยก็ขึ้นต่อและถูกรวบง่า ด้วยวิถีการผลิต แบบทุนนิยมของโลกโดยตรง การครอบงำนี้ ดำเนินไปได้ด้วยความร่วมมือของนายทุนพา- ณิชย์จีนซึ่งมีบทบาทเป็นนายหน้าของจักรวรรดิ นิยม ถึงตรงนี้ผู้เขียนขออ้างถึงมาร์กซ์

ในCapital III ตอนหนึ่งของบท XLVII "Genesis of Capitalist Ground-Rent" มาร์กซ์กล่าวว่า เมื่อค่าเช่าที่ดินแบบศักดินาแปรรูปเป็นเงินตรา จากนั้น ไปเกษตร กรรมจะวิวัฒน์ ไปได้ สองทาง ทางหนึ่งเกษตรกรรมจะมีการผลิตแบบทุนนิยม เต็มที่ อีกทางหนึ่งนั้นชาวนาจะกลายเป็นเจ้า ของที่ดินขนาดเล็ก (peasant proprietorship of land parcels) คือเป็นสภาพ "ก่อนหน้าทุน นิยม" ซึ่งมาร์กซ์ได้อธิบายไว้ยืดยาวจนจบบท ในกรณีของเรา วิวัฒนาการของเกษตรกรรมหลัง ค.ศ. 1855 สมัยรัชกาลที่ 4-5 เป็นวิวัฒนาการใน รูปที่สอง อันสืบเนื่องมาจากการให้สิทธิเป็นเจ้า ของที่ดิน หมายถึงให้สิทธิในซื้อขายที่ดิน หรือ ล้มละลายได้ เพราะการสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินกลายเป็นชานาเช่า ดังกล่าวมาแล้วว่า การ เช่าที่ดินที่ดินแบบสมัยใหม่เกิดขึ้นมากในระยะนี้ และตัวเร่งที่ทำให้เกิดการสูญเสียที่ดินเร็วขึ้นคือ การให้กู้คืดอกเบี้ยสูงก็มีบทบาทมากในระยะนี้ ชาวนาผู้ ไร่คร่ำยับนับแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นไป จะเสียทั้งเงินค่าราชการ อากรอานา (รวมทั้ง ด้วยสาอากรมากมายหลายอย่าง) ดอกเบี้ยและ ค่าเช่าที่ดินแบบสมัยใหม่ จักรทิพย์ นาดสุภา เคยบันทึกไว้ว่า ชาวนามากกลางจำนวนมากอยู่ ในสภาพเช่นนี้ และการสูญเสียส่วนเกินในรูป ต่างๆ เหล่านี้คิดได้ถึงสามในห้าของผลผลิตทั้ง

หมก⁵⁰ ข้อเท็จจริงเหล่านี้ทำให้เราเห็นว่า การรีดนาทาเร้นหลังเศรษฐกิจธรรมชาติถูกทำลายลงไม่ใช่แบบผสมระหว่างศักดินากับ “กึ่งศักดินา” ทั้งความเข้าใจของอริญญ์ แต่เป็นระหว่างศักดินากับทุนนิยมเลยทีเดียว “การชูครีคของนายทุนนายหน้าและทุนรีดคอกเบย์” ไม่ใช่การชูครีคแบบ “กึ่งศักดินา” แต่เป็นแบบทุนนิยมนายทุน นายหน้าคือเอเยนต์ของจักรวรรดินิยมหรือที่เลนินเรียกว่าทุนนิยมขั้นสูงสุด ส่วนนายทุนรีดคอกเบย์คือเอเยนต์ที่ทำลายความเป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็กของชาวนาชาวไร่ชาวนาชาวไร่จะล้มละลายเป็น ชาวนาเช่า แบบ สมัยใหม่ (อย่าได้คิดขายตัวลงเป็นทาส เพราะทาสถูกยกเลิกในระยะเดียวกัน) นั่นคือเข้าสู่ความสัมพันธ์ทางสัญญา(contractual relationship)กับเจ้าที่ดิน อันเป็นความสัมพันธ์พื้นฐานของมนุษย์ในระบบทุนนิยม มิใช่ความสัมพันธ์แบบ “การบังคับนอกเหนือเหตุผลทางเศรษฐกิจ” อีกต่อไปคั่งกรณีของเงินรัชชูปการและอากรค่านา (และช่วยสาอากรประเภทอื่นๆ) ถ้าจะตีความให้สมบูรณ์ตาม Capital III ของมาร์กซ์ ก็ต้องกล่าวว่า ความสัมพันธ์เข้าแบบนี้ไม่ใช่แบบศักดินา แต่เป็นแบบ “ก่อนหน้าทุนนิยม” ที่กำลังจะพัฒนาไปเป็นแบบทุนนิยมคือจากเจ้าที่ดิน-ชาวนา พัฒนาไปเป็น เจ้าที่

ดิน-เกษตรกรนายทุน-ชาวนารับจ้าง (ล้มละลายมาจากการสูญเสียที่ดิน)

ผู้เขียนขอกล่าวไว้ให้ชัดเจนว่าการครอบงำภาคเกษตรกรรมไทยของวิธีการผลิตทุนนิยมไม่ได้ครอบงำโดยการผลิต แต่โดยการค้าการแลกเปลี่ยนอันไม่เป็นธรรม (ผู้เขียนจะอธิบายเรื่องนี้ให้กระจ่างในส่วนที่ 3 ของบทความนี้) ส่วนเกินอันกอบโกยมาจากการผูกขาดการค้าช่วยการสะสมทุนของพาณิชย์เชื้อสายจีนในไทย ทุนพาณิชย์เชื้อสายจีนในไทย จะใช้การสะสมทุนนี้ไปขยาย การค้าการผลิต ในกิจการ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรหรือในกิจการอื่น (นอกเหนือไปจากการส่งรายได้ส่วนหนึ่งกลับประเทศจีน และการใช้รายได้ส่วนหนึ่ง เพื่อการอุปโภคบริโภคของตน) ในแง่นี้เราคงถือว่า นอกจากเกษตรกรรมไทยจะช่วยการ ชูครีคสะสมทุน ของจักรวรรดินิยมในเมืองขึ้น (ด้วยการผลิตข้าวอันจำเป็นต่อการดำรงชีพของแรงงานในเมืองขึ้น) ยังช่วยการสะสมทุนของนายทุนพาณิชย์เชื้อสายจีนในไทยอีกด้วย กลไกการชูครีคกอบโกยส่วนเกินในลักษณะนี้คงถือว่า เกษตรกรรมไทยถูกครอบงำอยู่ด้วยระบบทุนนิยม ในส่วนภาคอุตสาหกรรมนั้นแล้ว วิธีการผลิตทุนนิยมเข้ายึดครองการผลิตโดยตรง โดยเฉพาะทางเกษตรอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ เหมืองแร่

ยางพารา ทั้งโดยทุนตะวันตกและพาณิชย์เชื้อสายจีน รวมทั้งกิจการโรงสี โรงเลื่อย กิจการปูนซีเมนต์ น้ำอ้อยลม สบู่ ยาสูบ การฟอกหนัง และกิจการอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การผลิตไม้ขีดไฟ (หลังการแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศให้เป็นธรรมมากขึ้นใน ค.ศ. 1926) แม้ว่าทุนนิยมแห่งชาติจะไม่เจริญ แต่ระบอบทุนนิยมโดยทั่วไปในฐานะ วิถีการผลิตเจริญขึ้นด้วยฝีมือของทุนตะวันตกและทุนพาณิชย์เชื้อสายจีน (ไม่ว่าจะทำกิจการด้วยตนเอง หรือเป็นนายหน้าให้ทุนตะวันตกก็ตาม) และเมื่อเศรษฐกิจสินค้าพัฒนาเกิดขึ้น เศรษฐกิจเงินตราก็พัฒนาขึ้น การธนาคารภายใต้การครอบงำของทุนตะวันตก-ทุนพาณิชย์จีน และเจ้านายไทยก็พัฒนาขึ้นด้วย หมายความว่า สามขาหนึ่งของระบอบทุนนิยม คือการผลิต-การค้า-การคลังก็พัฒนาขึ้น *ความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายเหล่านี้ เกิดขึ้นภายในสังคมที่ความสัมพันธ์การผลิตหลักและอำนาจรัฐยังเป็นแบบศักดินา (คือวิถีการผลิตหลักยังเป็นแบบศักดินา) และเกิดขึ้นด้วยการสมยอมและการอุปถัมภ์ของชนชั้นศักดินาเจ้าที่ดินใหญ่ของไทย การตอบแทนพึ่งพากันระหว่างชนชั้นศักดินา-ทุนพาณิชย์เชื้อสายจีน-ทุนตะวันตก จึงได้รับการประกันให้คงอยู่แบบถาวร นอกจากนี้ ชนชั้นศักดินายังเปิดโครงสร้างส่วนบน ให้จักร*

วรรคินิยมเข้ามามีส่วนใน การบริหาร การปกครอง ในรูปของที่ปรึกษาราชการในกิจการต่าง ๆ และที่ปรึกษาที่ทรงอิทธิพลที่สุดคือที่ปรึกษาการคลังชาวอังกฤษ

ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎี “กิ่งเมืองขึ้น-กิ่งศักดินา” ของอริยัญญัติที่ลอกแบบมาจากจีน เพราะบิดบังการคลี่คลายขยายตัวของ วิถีการผลิตไทย จากคำอธิบายของเราข้างต้นนี้ จะเห็นว่าการผลิตแบบทุนนิยม ที่พัฒนาขึ้นขึ้นมาในยุคปลายสังคมศักดินามีลักษณะ ต้องพึ่งพาจักรวรรคินิยมตะวันตก ไทยกลายเป็นแหล่งวัตถุดิบและแรงงานราคาถูก รวมีทั้งแหล่งผลิตเครื่องยังชีพของแรงงานในเมือง ขึ้น ของจักรวรรคินิยม และนอกจากนี้ยังมีลักษณะคือพัฒนา เพราะยังไม่สามารถเข้าควบคุมการผลิตภาคเกษตรกรรมได้โดยตรง ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการ พัฒนาระหว่าง เศรษฐกิจเมือง และเศรษฐกิจชนบทที่ล้าหลัง แต่วิถีการผลิตนี้ยังไม่ใช้วิถีการผลิตหลัก ของสังคมศักดินาคัง เหตุผลที่ผู้เขียนเพิ่งกล่าวมา⁵¹

แต่ถึงแม้สังคมนี้ ยังถูกรูปแบบการครอบงำด้วยวิถีการผลิตศักดินาเป็นหลัก สังคมนักำลังเข้าสู่ระยะหัวเดียวห้อยคอ อย่างเห็นได้ชัด และกำลังถูกทำลายด้วยวิถีการผลิตใหม่ที่กำลังเกิด และกำลัง

แข่งขันภายในสังคมนั่นเอง ในแง่นี้ กระบวนการตอบโต้ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของรัชกาลที่ 4-5 จึงเป็นกระบวนการที่เป็นประติภาชต์แย้งในตัว คือค้ำหนึ่งสร้างความเข้มแข็งให้กับรัฐศักดินา แต่อีกค้ำหนึ่งได้พัฒนาปัจจัยต่าง ๆ ขึ้นล้มล้างทำลายอำนาจศักดินานั้นลง นี่เป็นเหตุผลว่าทำไมสังคมศักดินาในสมัยรัชกาลที่ 6-7 จึงวิวัฒน์เข้าสู่ความเสื่อมสลาย

2.6 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1932 และผลสะท้อนต่อวิถีการผลิตไทย

ในแง่ของการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์แบบสหทรรศน์ (“วัตถุนิยมประวัติศาสตร์”) และวิถีการผลิตไทย การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร ค.ศ. 1932 น่าจะมีความสำคัญมากกว่าที่เข้าใจกัน เพราะเป็นการล้มอำนาจรัฐศักดินาลง และเปิดทางให้วิถีการผลิตแบบทุนนิยมอันมีลักษณะพึ่งพาและค้ำชูพัฒนาของ ไทยสถาปนาตนขึ้นเป็นวิถีการผลิตหลักของสังคมในกาลต่อมา อำนาจรัฐศักดินามีได้ล้มลงอย่างเดียว แต่ความสัมพันธ์การผลิตเก่าถูกล้มล้างลงด้วย ผู้เขียนหมายถึงการออกพระราชบัญญัติห้ามการยืมทรัพย์สินกสิกรใน ค.ศ. 1932 และพระราชบัญญัติประมวลกฎหมายกสิกรรมและอากรค่านาใน ค.ศ. 1938 (ประกาศใช้ 1 เมษายน ค.ศ. 1939)

เป็นอาทิ⁵² นี้ไม่ต้องกล่าวถึงการออกกฎหมายจำกัดขนาดการถือครองที่ดิน ได้ ไม่เกิน คน ละ 50 ไร่ ใน ค.ศ. 1936 อันเป็นการกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของชนชั้นศักดินาเจ้าที่ดินโดยตรง (เพราะกฎหมายที่ดินที่ออกมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เรากล่าวถึงข้างต้น อนุญาตให้ถือครองที่ดินได้โดยไม่จำกัดจำนวน⁵³) นำเสียค่ายที่ อรัญญ์ พรหมขมภู ทำการวิจารณ์ข้อดีข้อเสียของคณะราษฎร อย่างตรงไปตรงมา ควรแก่การรับฟัง แต่ไม่เห็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในส่วนที่ทำลายล้างความสัมพันธ์การผลิตเก่าถึงความหมายนี้เลย⁵⁴ นี้รวมถึงนักเศรษฐศาสตร์การเมืองผู้มีความรู้ความสามารถหลายท่านด้วยที่มองข้ามความสำคัญในเรื่องนี้

ปัญหาอันละเอียดอ่อนที่เราต้องพิจารณาคือไปก็คือ นับแต่ในไป วิถีการผลิตทุนนิยมที่เข้ามาแทรกในวิถีการผลิตศักดินามาตั้งแต่หลัง ค.ศ. 1855 จะสถาปนาตนเป็นวิถีการผลิตหลักของสังคมไทยได้อย่างไร นั่นคือ เข้าครอบครอง หรือครอบงำอำนาจทางการเมืองหลังเปลี่ยนแปลงทางการปกครองได้อย่างไร ก่อนอื่น คณะราษฎรไม่ใช่ตัวแทนของชนนายทุนไม่ว่าจะเป็นตะวันตก หรือเชื้อสายจีนในไทย ตรงกันข้าม ชนชั้นนายทุนเหล่านี้เป็นพันธมิตรกับชนชั้นศักดินาก่อน ค.ศ. 1932 ซึ่งคณะ

ราษฎรเป็นปฏิบัติอย่างรุนแรง คณะราษฎรคือตัวแทนของกลุ่มชนนางหัวก้าวหน้า อันเป็นผลของการปรับปรุงการปกครอง และการพัฒนาประเทศแบบสมัยใหม่นับตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ซึ่งต้องการเห็นสยามขึ้นสู่ฐานะของอารยประเทศ เนื่องจากคณะราษฎรเป็นปฏิบัติต่อทั้งระบบเก่าคือศักดินา และต่อต้านการครอบงำของต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นตะวันตกหรือทุนพาณิชย์เชื้อสายจีนในไทย ทางออกของคณะราษฎรคือ เข้าจัดการเศรษฐกิจโดยรัฐเสีย นี่ก็คือความพยายามขั้นต้นของปรีดี พนมยงค์ค้ำยัน “เค้าโครงร่างเศรษฐกิจ” อันมีชื่อเสียงของเขา และจากนั้นคือความพยายามในการตั้งรัฐวิสาหกิจจำนวนมาก อันเป็นกระบวนการที่สุธี ประศาสน์เศรษฐีเรียกว่า “ทุนนิยมโดยรัฐ” ในปลายคริสต์ทศวรรษที่ 1930 เมื่อบิกชาวของคณะราษฎรขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองภายใต้การชี้นำของจอมพลป. ความพยายามจัดการเศรษฐกิจโดยรัฐกลายเป็นชาตินิยมอย่างรุนแรง ในช่วงนี้เอง นอกจากกิจการรัฐวิสาหกิจหลายอย่างที่รัฐเข้าจัดการก่อนหน้านี้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกระดาษ ทอผ้า ทอกระสอบบ้าน น้ำตาลทราย ฯลฯ รัฐบาลจอมพล ป. ยังจัดการโอนโรงสีสิบโรงของชาวจีนมาตั้งเป็นบริษัทชาวไทย โอนโรงงานยาสูบของทุนตะวันตก มาเป็น ของ

รัฐ และเมื่อไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สองร่วมกับฝ่ายอักษะ รัฐบาลก็โอนกิจการหลายอย่างของทุนต่างชาติมาเป็นของรัฐ เช่นป่าไม้เหมืองแร่และการธนาคาร และเมื่อจอมพล ป. ขึ้นสู่อำนาจครั้งที่สอง จำนวนรัฐวิสาหกิจก็เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ในช่วงนี้ อุดมการณ์ชาตินิยมไม่เหลือแม้แต่ร่องรอยคังยุคก่อนสงคราม รัฐวิสาหกิจกลายเป็นระบบอุปถัมภ์สร้างฐานอำนาจทางการเมือง

ความพยายามดำเนินการ เศรษฐกิจ โดยรัฐที่กล่าวถึงนี้ล้มเหลวโดยทั่วไป⁵⁵ ความล้มเหลวนี้เองที่ทำให้นายทุน พาณิश्य์ เชื้อสายจีนซึ่งเข้มแข็งทางเศรษฐกิจมาจากระบอบเก่า เข้าครอบงำอำนาจทางการเมือง กระบวนการนี้เกิดขึ้นเมื่อจอมพล ป. ขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองครั้งที่สองหลังการรัฐประหารปี ค.ศ. 1947 บทเรียนจากลัทธิชาตินิยมของจอมพล ป. ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง และโดยเฉพาะเมื่อจอมพล ป. กลับมามีอำนาจในครั้งที่สองใหม่ ๆ ซึ่งก็ตกในนายทุนจีน (“ต่าง้าว”) อย่างรุนแรง คือตัวเร่งกระบวนการอันนี้ ผู้เขียนขออนุญาตยกตัวอย่างจากการศึกษารวบรวมของ ณรงค์ เพชรประเสริฐในหนังสือ *กลุ่มทุนนิยมผูกขาดในประเทศไทย* มาให้ดู ปรากฏว่าในปี ค.ศ. 1950 รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์เรียกประธาน

หอการค้าจีนเข้าพบ ขอให้ส่งรายชื่อสมาชิกพ่อค้าจีนทั้งหมดให้รัฐบาล ในเดือนกุมภาพันธ์ปีเดียวกัน รัฐมนตรีพาณิชย์ประชุมสมาคมธุรกิจของชาวจีน 25 ตุลาคม ขอร้องไม่ให้ขึ้นราคาสินค้าที่รัฐบาลประกาศกฎกระทรวงห้ามขึ้นราคาสินค้าไว้ อีกเดือนหนึ่งต่อมา รัฐบาลจอมพล ป. ออกพรบ.ควบคุมราคาสินค้ามากมายหลายประเภท ปรากฏว่าพ่อค้าที่ทำผิดถูกจับถูกปรับกันเป็นจำนวนมาก สภาพของทุนพาณิชย์จีนเป็นอย่างไรแรงค์บันทึกไว้คือ “ถูกมรสุมอย่างหนัก” “ถูกบีบทุกวิถีทาง” สภาพเช่นนี้กระตุ้นให้นายทุนพาณิชย์เชื้อสายจีน หันเข้าหาทางครอบงำอำนาจทางการเมือง ทาทางหันเหนโยบายของผู้มีอำนาจเข้ารับ ใช้ ผล ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน วิธีหันเหนโยบายก็คือทำ “ขุนนาง” ให้เป็น “นายทุน” หรือที่อริยัญญ์ พรหมชฌมภูเรียกว่า “นายทุนขุนนาง” ทางปฏิบัติก็คือ นายทุนเชื้อสายจีนเชิญนักการเมือง ข้าราชการตำรวจทหารและพลเรือนที่มีอิทธิพลของรัฐบาลจอมพล ป. เข้ามาเป็นประธานหรือกรรมการบริษัทการค้าการผลิตของตน ตามบันทึกของณรงค์ เพชรประเสริฐ “ระบบขายความคุ้มครอง” เกิดขึ้นนับตั้งแต่ ค.ศ. 1952 (คือสองปีหลังอริยัญญ์ พรหมชฌมภูเขียนหนังสือจบ) เป็นต้น

“วิธีการซื้อความคุ้มครองของพ่อค้าจีนเริ่มขึ้นในปี 2496 โดยบริษัทประกันภัยเหวยจิน ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี 2494 ได้ปฏิรูปกิจการของตน เชิญนายพันตำรวจโทพันศักดิ์ วิเศษภักดิ์ รองผู้บังคับการปราบปรามกรมตำรวจ ไปเป็นประธานกรรมการบริษัท จากนั้นบริษัทเอเชียทรีสต์ก็ได้เชิญพลเอกเผ่า ศรียานนท์ ไปเป็นประธานบริษัทบ้าง และแล้วการเชิญผู้มีอำนาจหน้าที่ทางราชการเข้าไปเป็นกรรมการประธานกรรมการก็ได้แพร่หลาย ใน หมู่ พ่อค้า ชาวจีนอย่างรวดเร็ว”⁵⁶

การสร้างชนชั้น “นายทุนขุนนาง” ขึ้นมา ก็คือการประสานอำนาจทางการเมืองเข้ากับอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยที่อำนาจทางการเมืองรับใช้อำนาจเศรษฐกิจ ก็คือการที่อำนาจเศรษฐกิจเข้าครอบงำอำนาจทางการเมือง ในท้ายสุดนั่นเอง สตรี ประศาสน์เศรษฐ์จึงกล่าวไว้ถูกต้องนักในตอนหนึ่งของบทความ “วิวัฒนาการของชนชั้นนายทุนไทย” ของเขาว่า “ผลสำคัญของการใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจนี้ ทำให้นายทุนเชื้อสายจีนหันมาสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชนชั้นนำใหม่มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอันไพศาลของเขา ถึงเช่นที่ชนชั้นนี้เคยพึ่งพาต่อผู้บริหารประเทศในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครอง นักการเมืองข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนได้รับเชิญมาเป็นประธาน หรือ กรรมการของบริษัท โดยได้รับผลตอบแทนจำนวนมากมาย...และหน้าที่หลักของบุคคลเหล่านี้ก็คือการ ‘คุ้มกัน’ และคึกคักกับทางราชการหรือหน่วยงานรัฐวิสาหกิจเพื่อหางาน ‘พิเศษ’ ให้แก่บริษัทนั้น ๆ....”⁵⁷

ในส่วนของจักรวรรดินิยมหรือทุนตะวันตก ก็เข้าครอบงำอำนาจทางการเมืองโดยตรงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเช่นกัน ตรงนี้ต้องตั้งข้อสังเกตด้วยว่า เหตุผลทางการเมืองจึงใจก็มีอยู่มาก นั่นคือสงครามเย็นกำลังก่อตัวขึ้นในยุโรป สาธารณรัฐประชาธิปไตยสถาปนาขึ้นแล้วในเวียตนามเหนือ สงครามกลางเมืองในประเทศจีนกำลังดำเนินไปอย่างสุดเหวี่ยง ในเมืองไทย ฝ่ายนิยมประชาธิปไตยกำลังมีอำนาจทางการเมือง เหตุผลทางเศรษฐกิจก็เนื่องมาจากประสบการณ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ผลประโยชน์ของนายทุนตะวันตกในไทยต้องถูกกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง บลาๆ ไม่น่าประหลาดใจที่การรัฐประหารปี ค.ศ. 1947 เกิดขึ้นภายใต้การกำกับของ จักรวรรดินิยม โดยตรงคือสหรัฐอเมริกา ซึ่งเข้ามาสร้างอิทธิพลแทนที่อังกฤษที่อ่อน แรงแลง หลัง สงคราม โลกครั้งที่สอง นับแต่รัฐประหารครั้งนี้ไปจนถึงปี

ที่อรัญญ์ พรหมขมภูเขียนหนังสือจบ สหรัฐฐา จะเริ่มครอบงำทั้งทางการเมืองเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม โดยมีชนชั้นปกครองคอยปกป้องผลประโยชน์ดังที่อรัญญ์กล่าวถึง รัฐบาลหลัง ค.ศ. 1947 จึงเป็นรัฐบาลที่นายทุนเข้าครอบงำอย่างแท้จริง นั่นคือเป็นรัฐบาลของ “นายทุนชนนาง นายทุนนายหน้าและจักรพรรดินิยม” และจากนี้เท่านั้นที่เราจะถือว่า วิธีการผลิตแบบทุนนิยมสถาปนาตนเองขึ้นเป็นวิธีการผลิตหลักของสังคม ในความหมายที่แท้จริง คือครอบงำทั้งทางเศรษฐกิจและทางการเมืองพร้อมกันไป สภาพนี้จะมีขึ้นขึ้นอีกสองระยะๆ แรกคือในปลายปี ค.ศ. 1950 (หลังจากที่อรัญญ์เขียน *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* จบแล้ว) รัฐบาลจอมพล ป. จะลงนามสัญญาความช่วยเหลือทางเทคนิคกับสหรัฐอเมริกา เปิดโอกาสให้สหรัฐฯ ไม่เพียงแต่ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังเข้าวางรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของไทยด้วย ระยะที่สองคือ เมื่อจอมพลสฤษดิ์ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในปลายคริสต์ทศวรรษที่ 1950 ไทยเข้าสู่การพัฒนาระบอบทุนนิยมแบบพึ่งพา และค่อยพัฒนาเต็มตัว ไทยเข้าสู่ “ยุคพัฒนา” อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน รัฐบาลของสฤษดิ์ก็คือรัฐบาลของ “นายทุนชนนาง-นายทุนนาย

หน้า-จักรพรรดินิยม” และ “ชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่” หรือชนชั้นศักดินาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชูชั้นค่าการปกครอง เผด็จการ ทหาร อย่าง ออกหน้าออกตาเป็นครั้งแรกนับจาก ค.ศ. 1932 เป็นต้นมา

“...ถ้าทุกฝ่ายไม่หลอกตัวเองแล้วก็ต้องยอมรับว่า ความรู้เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยยังมีอยู่น้อยมาก ผลงานของนักเศรษฐศาสตร์ทั้งไทยและเทศ ที่ยึดในทฤษฎีนี้โอคลาสติคก็ยังมีอยู่น้อย ความรู้ของเราเกี่ยวกับเรื่องสำคัญต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ เช่น แรงงาน ค่าจ้าง เกี่ยวกับอุตสาหกรรมสำคัญๆ เช่น โรงสี เกี่ยวกับการร่วมมือกันตั้งราคา ระหว่างพ่อค้าหรือนักอุตสาหกรรม ยังบกพร่องอยู่มาก สำหรับผู้ที่ยึดทฤษฎีของมาร์กซ์แล้ว ผลงานที่ศึกษาสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง โดยยึดเอาทฤษฎีมาร์กซิสต์เป็นหลักเท่า ‘โฉมหน้าศักดินาไทย’ ก็เห็นจะไม่มี สรุปลแล้ว จะเป็นนีโอคลาสติคหรือจะเป็นมาร์กซิสต์ เรายังมีงานที่จะต้องทำอีกนานก่อนที่เราจะวินิจฉัยชี้ขาดได้ว่า เศรษฐกิจและสังคมไทยมีลักษณะหน้าตาอย่างไร และที่สำคัญพอ ๆ กัน (โดยเฉพาะถ้าเป็นมาร์กซิสต์) มีพื้นฐานรากเง่ามาอย่างไร

.....ระบบการศึกษา ไทยนั้นมีข้อเสียอยู่หลายอย่าง แต่ในความเห็นของผู้เขียน ข้อเสีย

ที่ใหญ่หลวงมากที่สุดคือ การล้างสมองผู้ที่ถูกสอนให้หลงเชื่อว่าคำถามทุกคำถามต้องมีคำตอบ แค่นี้ก็ยังพอทำเนา เรายังล้างสมองลูกศิษย์ต่อไปอีกว่าคำตอบนั้นอยู่กับอาจารย์หรือผู้ที่มีสมญาว่า ‘นักวิชาการ’ เมื่อคำตอบอะไรก็ได้ที่บุคคลเหล่านั้นเป็นที่ยอมรับโดยคนทั่วไป โดยง่าย ง่ายดาย เช่นนี้แล้ว ความจำเป็นที่เขาจะต้องไม่หาคำตอบที่ดีที่สุกก็จะไม่เกิดขึ้น...นักวิชาการเหล่านั้นก็จะไม่ค่อยสนใจผลิตผลงานใหม่ ๆ ไม่สนใจผลิตคำตอบใหม่สำหรับคำถามใหม่ (บางครั้งคำถามเก่าก็ต้องการคำตอบใหม่)....และเมื่อผลงานต่าง ๆ มีน้อยเช่นนี้ การขัดแย้งกันทางความคิดของนักเศรษฐศาสตร์จึงไม่ปรากฏ นักวิชาการทุกคนจึงเป็นผู้วิเศษ ที่รู้ คำตอบ ทุกอย่างไปหมด

.....หากเราประสงค์ที่จะเข้าใจสังคมและเศรษฐกิจของเราให้ดียิ่งขึ้น งานที่เราจะต้องทำยังมีอยู่อีกมาก ผู้ที่หวังจะนำความก้าวหน้ามาสู่วงการเศรษฐศาสตร์ของเรา แต่พยายามหลีกเลี่ยงงานเหล่านี้ โดยการ โยนสูตรสำเร็จรูปของฝรั่งชุดหนึ่ง (นีโอคลาสติค) ทั้ง และพยายามนำสูตรสำเร็จรูปของฝรั่ง อีก ชุดหนึ่ง (มาร์กซิสต์) เข้ามา อาจจะดึงดูความสนใจได้พักหนึ่งจากความแปลก ความ ใหม่ ของสิ่งที่เอามาใหม่ แต่ในที่สุดความแห้งแล้งซากชีวิต

วิชาของสูตรใหม่ ที่ไม่ได้มีการประยุกต์อย่างจริงจังกับเมืองไทย ก็จะก่อให้เกิดความไม่พอใจขึ้นมาพอ ๆ กับความเกลียดชังเรื่องแห้ง ๆ แฉ่ง ๆ ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบที่สอนกันอยู่ในปัจจุบัน”

(อัมมาร สยามวาลา, “สองปรัชญาเบื้องหลังการทำงานของนักเศรษฐศาสตร์,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, ฉบับวิชาการ, ปีที่ 14 เล่ม 3-4 เมษายน-พฤษภาคม 2519)

3. วิจารณ์ทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ของนักวิชาการไทย

เกือบ 30 ปีหลัง *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* หรือ *เส้นทางสังคมไทย* ของอรุณภูมิ พรหมชฌู ผู้เขียนไม่ทราบว่ามีหนังสือใดกล่าวถึงการอธิบายสังคมไทยด้วยทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” อย่างเป็นระบบบ้าง ดูเหมือนหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ค.ศ. 1973 วิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง และวิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจะเฟื่องฟูขึ้น และก่อให้เกิดปฏิกิริยาในหมู่ นักเศรษฐศาสตร์ นีโอ คลาสสิกไทยอย่างกว้างขวาง นี่เป็นที่มาของบทความ “สองปรัชญาเบื้องหลังการทำงานของนักเศรษฐศาสตร์” อันเลื่องลือ (ลงพิมพ์ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับวิชาการ, ปีที่ 14, เล่มที่ 3-4, (เมษายน-พฤษภาคม 2519, : หน้า 14 - 49)

โดยอัมมาร สยามวาลา ผู้ประกาศตนเป็นนัก “ประสภารณานิยม” อันเป็นปรัชญาเบื้องหลังของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก อัมมารเขียนบทความนี้อย่างเข้าใจเพียงใด ผู้เขียนยกบางตอนมาให้ดูในหน้าก่อนนี้แล้ว

แต่ดูเหมือน วิชาเศรษฐศาสตร์ การเมือง และประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย ตามแนวปรัชญามาร์กซิสต์จะเริ่มเข้าสู่ระบบจริง ๆ กันนับจาก ค.ศ. 1978 เป็นต้นมา ภายใต้แรงผลักดันของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการตีพิมพ์ผลงานการค้นคว้าออกมาหลายชิ้น โดยเฉพาะ *เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลง* (ธันวาคม 1978) และ *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย* (กุมภาพันธ์ 1980) ถ้าหนังสือเล่มแรกยังพูดถึง “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” โดยไม่บอกว่าวิถีการผลิตของไทยในปัจจุบันเป็นอะไร หนังสือเล่มที่สองก็ไม่ให้คำตอบชัดเจน แต่หันมาพูดถึงเศรษฐกิจ “กึ่งเมืองขึ้น” หรือแบบ “เมืองขึ้น” เป็นคำภาษาอังกฤษว่า dependent commodity production คำว่า “กึ่งศักดินา” หายไป ผู้เขียนมีความเห็นส่วนตัวว่า เป็นความก้าวหน้า ถึงแม้จะประหลาดใจอยู่เล็กน้อยว่า คำว่า dependent หรือ dependency แปลว่า “กึ่งเมืองขึ้น” หรือ “แบบเมืองขึ้น” ได้สนิทอย่างไร

ทั้ง ๆ ที่สุริ ประศาสน์เศรษฐ์แปลคำเดียวกันนี้ ในบทความอีกชิ้นหนึ่งของเขา ในหนังสือเล่มแรกว่า “แบบพึ่งพา”

บทความสองชิ้นที่ตีพิมพ์ออกมาในระยะห่างของหนังสือ ที่ออกชื่อมาข้างกัน สองเล่มถึงลูกความสนใจของผู้เขียน เพราะพูดถึงเรื่อง “ผังเมืองชั้น-กิ่งกักคินา” บทความสองชิ้นนี้ ลงพิมพ์ในหนังสือ ทัศนะ 23 ตุลาคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2522 (หน้า 42-49 และ 52-57 ตามลำดับ) บทความแรกของไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ เรื่อง “ความค้อยพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในชนบท” บทความที่สองของปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์เรื่อง “ระบบเศรษฐกิจสังคมไทย กิ่งเมืองชั้น-กิ่งกักคินา” เนื่องจาก บทความชิ้นที่สอง กล่าวตรง กับเรื่องที่เราศึกษาอยู่โดยเฉพาะ ผู้เขียนจะยกมาวิจารณ์ก่อน ตัวเลขที่วงเล็บกำกับข้อความต่อไปนี้ - เว้นแต่จะกำหนดเป็นอย่างอื่น - เป็นเลขหน้าของหนังสือ 23 ตุลาคม ที่ข้อความนั้น ๆ ปรากฏอยู่

3.1 “ระบบเศรษฐกิจสังคมไทย: กิ่งเมืองชั้น-กิ่งกักคินา” ของปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ เริ่มบทความด้วยการแนะนำวิธีวิเคราะห์สภาพ “กิ่งเมืองชั้น

-กิ่งกักคินา” ว่า ต้องมองสองด้านประกอบกันคือ จากภายในและภายนอก ภายนอกคือ ต้องมองว่าระบบเศรษฐกิจไทยไม่อยู่ โดดเดี่ยว แต่เป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของโลก ความด้าหลังของเศรษฐกิจไทยผูกพันกับระบบจักรวรรดินิยม และความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจไทยกับจักรวรรดินิยมก็เป็นแบบ “ครอบงำและชู้ครีต” ทุนต่างชาติเมื่ออิทธิพล ครอบงำ เศรษฐกิจไทย มากขึ้นเป็นลำดับ (หน้า 53) ส่วนการมองจากภายในคือ ระบบเศรษฐกิจ ไทยมี โครงสร้าง ไม่สมดุล ระหว่างเมืองและชนบท ระหว่างสาขาทุนนิยมกับสาขา “กิ่งกักคินา” ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบชู้ครีตครอบงำ ทำให้เกิดความด้าหลังและถึงแม้ “ชนชั้นกักคินาพร้อมกับอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองได้สลายตัวไปแล้ว แต่อิทธิพลและอุดมการณ์กักคินา ยังครอบงำสังคมไทยอยู่” (หน้า 53) ส่วนโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างชนชั้นก็เต็มไปด้วยความขัดแย้งและถึงเครียด ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง ปรีชาสรุปว่าการมองสองแบบนี้สัมพันธ์กัน เพราะการขยายตัวของจักรวรรดินิยม ทำให้เกิดผลสะท้อนต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายใน ทำให้ “การครอบงำและการกดขี่ชู้ครีตที่มีอยู่ภายในระบบอยู่แล้ว

ได้เพิ่มปริมาณรุนแรงขึ้น....” (หน้า 53)

ก่อนที่จะดูว่าปรัชญาบรรยายสภาพเศรษฐกิจไทยแบบ “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” อย่างไร ผู้เขียนขอวิจารณ์วิธีการวิเคราะห์ของปรัชญาเสียก่อน ไม่ต้องสงสัยว่าเศรษฐกิจไทยสัมพันธ์กับจักรวรรดินิยมอย่างใกล้ชิด และเนื่องจากเป็นความสัมพันธ์แบบ “ครอบงำและซูดริค” ก็ย่อมทำให้การกดขี่ซูดริคที่มีอยู่แล้ว “เพิ่มปริมาณรุนแรง” ขึ้น ที่ปรัชญาเอาความคิดจากหรือคิดสอดคล้องกับ เหมาและสหายในเรื่องการพัฒนาแบบไม่สมดุลก็ถูกอีก ปัญหาเริ่มตรงคำว่าสาขา “กึ่งศักดินา” ผู้เขียนได้วิจารณ์ อรรถวิฑู พรหมขมภู มายักยาวข้างต้นแล้วว่า ศัพท์คำนี้เป็นศัพท์ที่คลุมเครือ และเมื่อเอามาใช้กับสังคมไทย ก็จะทำให้เกิดความสับสนได้ง่าย ปรัชญาคงหมายถึง – และข้อความของปรัชญาที่เราจะยกมาให้ดูต่อไปหมายถึง – ภาคเกษตรกรรมของไทยที่ยังไม่มีการผลิตแบบทุนนิยมซึ่งถูกต้อง แต่ศัพท์ที่ต้องใช้ไม่ใช่ “กึ่งศักดินา” แต่ “ก่อนหน้าทุนนิยม” ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งแตกต่างจากศัพท์คำแรกมาก คือไม่ใช่ศักดินาอีกต่อไป (ซึ่งผู้เขียนจะชี้ให้เห็นในเวลาข้างหน้า) ที่ว่าไม่ใช่ศักดินาอีกต่อไปก็เพราะวาทะของปรัชญาเองที่ว่า อำนาจเศรษฐกิจการเมืองของศักดินา “ได้สลายตัวไปแล้ว”

และการที่ “อุดมการศักดินายังครอบงำสังคมไทยอยู่” ก็เป็นคนละเรื่อง ไม่ขัดแย้งกับการดำรงอยู่ของวิถีการผลิตหลักทุนนิยมที่ครอบงำสังคมไทย ผลทางตรงของซาก “อุดมการศักดินา” ที่มีต่อวิถีการผลิตในที่นี้ก็คือ ทำให้ระบบทุนนิยมแบบพึ่งพา และค้ำยันพัฒนาของไทยมีรูปและอัตรการกกดขี่ที่ป่าเถื่อนรุนแรงดังทุนนิยมของยุโรปตะวันตก ในคริสต์ศตวรรษที่ผ่านมา

ในหัวข้อ “ลักษณะพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจไทยกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ปรัชญาบรรยายว่า ประเทศไทยเป็นเอกราชเพียงแต่ชื่อ เพราะอยู่ใต้อิทธิพลต่างชาติทั้งทางด้านการเมือง สังคม การทหารและวัฒนธรรม โดยที่จักรวรรดินิยมไม่ต้องเข้ามากบกรองโดยตรง สภาพนี้ “เราจึงเรียกว่าเมืองไทยคือกึ่งเมืองขึ้น” (หน้า 53) และเพื่อคงสภาพ “กึ่งเมืองขึ้น” ไว้ ชนชั้นปกครองและชนชั้นนายทุนผูกขาดก็ดำเนินการสองด้าน ด้านฝ่ายแรกก็จัดโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม เพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของทุนผูกขาดต่างชาติ อีกด้านหนึ่งฝ่ายหลังก็พยายามหารูปแบบ และวิธีการใหม่ ๆ เพื่อให้โครงสร้างเศรษฐกิจสังคมที่เป็นอยู่ให้ประโยชน์แก่ตน ปรัชญาถือว่าเมื่อศึกษาจากประวัติศาสตร์จะเห็นว่า การแผ่อิทธิพล

เข้ามาของจักรวรรดินิยม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสองกระแสที่เป็นประโยชน์ ต่อทุนผูกขาด กระแสแรกคือเร่งรัดให้ “สังคมนักคิดต้องสลายตัวไป” กระแสที่สองคือเร่ง “บีบจยทุนนิยม” ขึ้นมาเพียงบางส่วนที่ให้ผลประโยชน์ ต่อทุนผูกขาด และการผสมกันสองกระแสนี้ได้ ทำให้ไทยต้องกลายเป็น “กึ่งศักดินา” ไปคือ

“การชุกครัดแบบศักดินา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบการกอบโกยผลผลิตส่วนเกิน และค่าเช่านาในเขตชนบท) ยังดำรงอยู่ การชุกครัดแบบนายทุนนายหน้าและนายทุนเงินกู้ (ถ้าไร-คอกเบี่ย) และวิธีการที่ใช้แรงงานรับจ้าง เป็น การชุกครัดแบบใหม่ ที่มาประสานกับการชุกครัดแบบศักดินา ในสังคมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา จึงมีรูปแบบและขอบข่ายของการชุกครัดหลายชั้น เกิดขึ้นที่ศูนย์กลางเศรษฐกิจเมือง และชนบท ซึ่งเป็นงานใหญ่แห่งการกอบโกยและชุกครัดของ จักรวรรดินิยมและทุนผูกขาดต่างชาติ โดยอาศัย การร่วมมือของชนชั้นนายทุนใหญ่ เจ้าที่ดินใหญ่” (หน้า 53 เน้นโดยผู้เขียน)

ปรีชาบรรยายภาพ “กึ่งเมืองขึ้น” (หรือ “เมืองพึ่ง” หรือ “เมืองขึ้นแผนใหม่”) ได้ดี แต่พอเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงสองกระแส ก็ผิดข้อเท็จจริงเอาทีเดียว หลัง ค.ศ. 1855 เมื่อไทยเข้าสู่สภาพที่ปรีชา (และอรุณภูมิ พรหมขมภู)

เรียกว่า “กึ่งเมืองขึ้น” จักรวรรดินิยมไม่จำเป็นต้องก่อกระแสเร่งรัดทำลายสังคมนักคิดในเลยในเมื่อสังคมนั้นมีสภาพเป็น “กึ่งเมืองขึ้น” อยู่แล้ว ครองกันข้ามกลับรักษาสังคมนั้นไว้ การที่ “สังคมนักคิดต้องสลายตัวไป” ไม่ใช่ฝีมือการเร่งรัดของจักรวรรดินิยม หรือแม้แต่พันธมิตรคือ นายทุนนายหน้าเชื้อสายจีน แต่เป็นฝีมือของ คณะราษฎร ที่เป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงกับ ศักดินา และพันธมิตรของศักดินาคือจักรวรรดินิยมและนายทุนนายหน้า ส่วนข้อความบรรยายเรื่อง “กึ่งศักดินา” ที่ผู้เขียนยกมาให้คุณนี้ ผู้เขียนตั้งคำถามเดียวว่าวิธีการผลิตหลักของสังคมในที่นี้คืออะไร? การชุกครัดสองรูปแบบคือ “แบบศักดินา” และ “แบบใหม่” ไม่ได้ผสมกันออกมาเป็น “กึ่งศักดินา” ดังที่ปรีชาเข้าใจ แต่ชี้ให้เห็นถึงการดำรงอยู่พร้อมกันของลักษณะการผลิตแบบศักดินาและทุนนิยม ภายใต้การครอบงำของวิถีและความสัมพันธ์การผลิต แบบ ศักดินา ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงมาในบทที่แล้ว เมื่อไปใช้คำว่า “กึ่งศักดินา” เดียว เราไม่มีทางรู้ได้เลยว่า วิธีการผลิตใดครอบงำวิธีการผลิตใด และในช่วงไหนของสังคม

ในหัวข้อ “ระบบเศรษฐกิจไทยภายใต้ อิทธิพลครอบงำของทุนผูกขาดต่างชาติ” ปรีชาบรรยายว่า การที่เศรษฐกิจไทยถูกควบคุมอยู่

“ในยุคปัจจุบัน” เป็นผลมาจากการพัฒนาการประวัติศาสตร์ของไทย อิทธิพลของจักรวรรดินิยมเข้าควบคุมเศรษฐกิจสาขาสำคัญๆ อยู่ในมือของตน ทำให้ไทยมีสภาพเป็น “ทาสทางเศรษฐกิจ” “ทุนนิยมแห่งชาติเกิดขึ้นแล้วในประเทศไทย แต่ไม่ได้เป็นรูปแบบหลักในระบบเศรษฐกิจสังคมไทย” (หน้า 54) นอกจากนี้จะควบคุมสาขาเศรษฐกิจหลัก จักรวรรดินิยมยังเข้าควบคุมการค้าระหว่างประเทศ ทำให้เศรษฐกิจของไทยขึ้นกับการผันแปรของ “ตลาดโลกทุนนิยม” การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยต้องพึ่งสินค้า และวัตถุดิบที่เป็นจำพวกสินค้า ซึ่งตลาดสินค้าเหล่านี้ อยู่ในกำมือของทุนผูกขาดต่างชาติ ต่างชาติจึงเข้าควบคุมเศรษฐกิจไทยได้ ทำให้อุตสาหกรรม “สาขาผลิตปัจจัยการผลิต” ของไทยไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร นอกจากนี้จักรวรรดินิยมยังควบคุมการสะสมทุน มีการขูดรีดและมูลค่าส่วนเกินออกนอกประเทศจำนวนมาก ทำให้ทุนแห่งชาติสะสมทุน ไม่ได้ต้องหันไปกู้ยืมจากต่างชาติเป็นการสร้างหนี้สินให้ประเทศชาติ ท้ายสุดจักรวรรดินิยมเข้าควบคุมทางเทคนิควิชาการ ซึ่งปรีชากล่าวว่าร้ายแรงยิ่งกว่าการกู้ยืม เพราะเป็นการครอบงำจิตสำนึก และค่านิยมทำให้คนไทยเป็น “ทาสที่ปล่อยไม่ไป” และที่ทุนผูกขาดครอบงำไทยได้ถึงเพียงนี้ เป็นเพราะพวกนี้มี

ฐานะแข็งแกร่ง รัฐบาลไทยให้เสรีภาพทางการลงทุนทางเศรษฐกิจ และเพราะเศรษฐกิจของไทยพึ่งเงินกู้จากต่างประเทศมาก ปรีชาสรุปหัวข้อนี้ด้วยการกล่าวว่า “การกอบโกยของจักรวรรดินิยมเป็นแบบลงทุนหนึ่ง เอากำไรสาม และอธิบายว่าการขาดดุลการค้าของไทยเกิดมาจากข้อสินค้าทุนเข้าประเทศในราคาสูง และส่งสินค้าออกในราคาต่ำ รวมทั้งไทยต้องเสียค่าบริการในรูปแบบต่างๆ อีก” (หน้า 53)

ในหัวข้อ “โครงสร้างเศรษฐกิจกึ่งเมืองขึ้น—กึ่งศักดินาและการพัฒนาไม่สมดุล” ปรีชาบรรยายถึงวิธีการผลิตสองแนวทาง ทางแรกคือทุนผูกขาดเข้าครอบงำกิจการต่างๆ ที่รับใช้ทุนและการค้าระดับโลก สาขาเหล่านี้ใช้ “วิธีการผลิตทุนนิยม” เห็นได้ในเมืองหลวงและเมืองใหญ่ๆ และบางแห่งในเขตชนบทที่ทุนต่างชาติแผ่อิทธิพลเข้าไป แนวทางที่สองคือ เศรษฐกิจส่วนใหญ่ของประเทศในชนบททั่วไป และบางส่วนของเศรษฐกิจเมือง “ไม่มีการผลิตแบบทุนนิยมและไม่มีความสัมพันธ์กับตลาดโลก” ทำให้ชนบทบางเขตอยู่ใต้การผลิตแบบทุนนิยม แต่ส่วนใหญ่ยังมีการชุกฉิบลักษณะ “ศักดินา” อยู่สรุปคือโครงสร้างเศรษฐกิจไทยจะมีลักษณะไม่สมดุลคือ “มีวิธีการผลิต 2 รูปแบบดำรงอยู่คู่เคียงกันแบบทุนนิยมและแบบที่ไม่ใช่ทุนนิยม(สิ่งที่หลง

เหลือมาจากศักดินา) (หน้า 55) โครงสร้างไม่สมคูลเช่นนั้นทำให้ “สาขาการผลิตแบบทุนนิยม...สามารถใช้พลังทางเศรษฐกิจการเมือง กอบโกยเอามูลค่าและผลผลิตส่วนเกินจากสาขาที่ไม่ใช่ทุนนิยมมาเป็นของตนได้” ในเวลาเดียวกัน เศรษฐกิจในสาขาหลังนี้จะถูกทำลายการพัฒนาพลังการผลิตลง ทำให้เศรษฐกิจส่วนรวมต้องล้มหลัง ปรีชาอธิบายต่อไปว่า สภาพชนบทที่มีวิธีการผลิตสองแบบเคียงกัน ทำให้ที่ดินเป็นพื้นฐานของระบบอภิสิทธิ์และอำนาจของชนชั้นนำในชนบท แนวโน้มที่เกิดขึ้นคือ ทำให้มีการสะสมที่ดินโดยเจ้าที่ดิน โดยอาศัยเครื่องมือทางค่าเช่าและการหากำไรจากที่ดิน (ค่าขายที่ดินและการผลิตแบบทุนนิยมในภาคเกษตรกรรม) เจ้าที่ดินจะเอารายได้มหาศาลนี้มากกว่าเงินซื้อที่ดิน ทำให้ชาวนาคอ้งล้มละลาย ที่ดินกลายเป็นเงินค่าสำหรับซื้อขายแลกเปลี่ยน ระบบเศรษฐกิจชนบทแบบ “กึ่งศักดินา” มีการขูดรีดส่วนเกินหลายรูปแบบ กล่าวคือ หนี้สิน คอกเบี้ย ค่าเช่าภาษีทางอ้อม ค่าจ้างทางเกษตรต่ำ ทำให้ชาวนาคอ้งทำ “การผลิตเพื่อขายตลาด” นอกเหนือจากการบริโภคในครัวเรือน เพื่อเอารายได้มาปลดปล่อยภาระต่าง ๆ เหล่านี้ ปรีชากล่าวว่า

“ตามหลักทั่วไปแล้ว ผลผลิตส่วนเกิน

ควรจะเกิดขึ้นในกระบวนการผลิตที่ขยายตัว แต่ในระบบเศรษฐกิจกึ่งศักดินา ผลผลิตส่วนเกินจะถูก บีบคั้น เอามาจากการผลิตของชาวนาที่มีฐานะยากจนและโยกย้าย ไปให้ชนชั้นเจ้าที่ดิน-เกษตรกรนายทุนเราเรียกว่ามีการใช้ความรุนแรง กอบโกยผลผลิตส่วนเกิน ซึ่งหมายความว่าชนชั้นเจ้าที่ดิน-เกษตรกรนายทุน ใช้อภิสิทธิ์อิทธิพลผูกขาดบนที่ดิน บีบบังคับเอาผลผลิตส่วนเกินจากชาวนาไปใช้เพื่อผลประโยชน์ของตน ความร่ำรวยของชนชั้นนี้จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการ ขูดรีดแรงงานจากชาวนาที่ยากจนส่วนใหญ่ สรุปลแล้วในระบบเศรษฐกิจเช่นนี้ ชนชั้นชาวนาเป็นชนชั้นที่ต้องแบกภาระหนักที่สุด อันเกิดจากการดำรงอยู่ของวิธีการผลิตแบบซาก เคน ศักดินา และ การ ขูด รีด แบบกึ่ง ศักดินา ผสมผสานกับการขูดรีด แรงงาน-กำไร-คอกเบี้ยแบบทุนนิยม” (หน้า 55 เน้นโดยผู้เขียน)

ปรีชาบรรยายต่อไปว่า ในสังคม “กึ่งศักดินา” เหตุที่การสะสมทุนในชนบทต้องล้มเหลว ก็เพราะเจ้าที่ดินและเกษตรกรนายทุนมุ่งแต่จะ รีดเอา ส่วนเกินจาก ชาวนาอย่างเดียว ทำให้ ชาวไร่ ชาวนา ไม่มีโอกาสขยาย การผลิต และเพิ่มการสะสมทุน นอกจากนี้ ผลผลิตส่วนเกินที่รีดเอาไปก็ไม่ได้ ไปเพื่อเพิ่มพลังการผลิตในชนบท แต่เพื่อการสะสมที่ดิน บริโภคฟุ่ม

เพื่อและเพื่อพิธีการต่าง ๆ และลงทุนอุตสาหกรรมในเมือง และประการสุดท้ายที่การสะสมทุนในชนบทไม่ได้กว้างขวาง ก็เพราะมีการเก็บภาษีทางอ้อมอย่างหนักกับชาวนา ชาวนาถูกกดรายได้ให้ต่ำลง สภาพชนบทเช่นนี้ให้ประโยชน์หลาย ประการต่อทุนผูกขาดต่างชาติ คือเป็นแหล่งแรงงานราคาถูก ช่วยการแข่งขันในหมู่จักรวรรดินิยมด้วยกันในตลาดโลก ปริมาณแรงงานในชนบท ที่มีมากช่วยสร้างแรงกดดันต่ออำนาจต่อรองของชาวนาและกรรมกรคือ กดคั้นค่าจ้างให้ต่ำลง และช่วยการสะสมกำไรสูงสุดต่อทุนผูกขาดต่างชาติ นอกจากนี้ การสะสมกำไรและการเพิ่มประสิทธิภาพ ในสาขาเศรษฐกิจทุนนิยมมิได้ช่วย เพิ่มค่าจ้างแรงงานทั้งภาคเกษตรและอุตสาหกรรม แต่กลับนำไปลงทุนและบริโภคฟุ่มเฟือย อันไม่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างคือ เศรษฐกิจของเมืองหลวงซึ่งทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ถึงตรงนั้นบริษัทหันมาอธิบายโครงสร้างสังคม ที่ถูกครอบงำด้วยทุนผูกขาดต่างชาติโดยสิ้นเชิง “เผด็จการพันธุมิตร” ระหว่างจักรวรรดินิยม-ชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่-นายทุน ใหญ่อัน เป็นนาย หน้าของจักรวรรดินิยม เข้าครอบงำทั้งระบบไม่ว่าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในขณะที่โครงสร้างส่วนล่าง “เติมไปด้วยการขูด

รีดจากต่างชาติผสมผสานกับ *ซากเดนเก่า ๆ* จากระบบศักดินาซึ่งยังดำรงอยู่” (หน้า 57, เน้นโดยผู้เขียน) ทำให้เกิดคนสองกลุ่มขัดแย้งกัน กลุ่มเผด็จการพันธุมิตรพยายามบีบคั้นจิตสำนึกแบ่งแยกแล้วปกครอง โดยใช้เครื่องมือทั้งทางวัฒนธรรมและทางศาสนา การขูดรีดที่เป็นอยู่เป็นการยับยั้งการพัฒนาของพลังการผลิต และการเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงาน ทาง การเมือง การครอบงำของกลุ่มเผด็จการพันธุมิตรดังกล่าว ทำให้นายทุนชาติไม่สามารถพัฒนาวิธีการผลิตแบบทุนนิยมได้กว้างขวาง “เป็นเหตุให้สังคมส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในสภาพกึ่งศักดินา (*ซากเดนของศักดินายังคงปกคลุมไปทั่ว*)” นอกจากนั้นชนชั้นที่มีอำนาจในเศรษฐกิจชนบทร่วมกับชนชั้นปกครอง ก็ยังอยากให้สภาพกึ่งศักดินาค้างอยู่ต่อไป ซึ่งเป็นรากฐานของการกดขี่ขูดรีดที่ง่ายและสะดวกสบาย” (หน้า 57, เน้นโดยผู้เขียน)

ผู้เขียนสรุปการบรรยายของปริชามาอย่างยืดยาวก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ปริชาเป็นนักเศรษฐศาสตร์การเมืองคนหนึ่งที่สามารรถ ชี้ให้เห็นปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจไทย ที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันได้อย่างละเอียดละออ ผู้เขียนถึงเพียงแต่ว่า *การอธิบาย* ปรากฏการณ์ เหล่านี้ยังไม่

นำพอใจ ผู้เขียนขอถามย้าว่าวิถีการผลิตหลักที่ครอบงำสังคมเศรษฐกิจไทยปัจจุบันในปรากฏการณ์ข้างต้นทั้งหมดคืออะไร? “วิถีการผลิตสองแนวทาง” ที่ปรีชากล่าวถึงแนวทางไหนเป็นแนวทางนำ? ปรีชาไม่ได้วินิจฉัยปัญหา แต่การบรรยายทั้งหมดของปรีชาชี้ชัดว่าวิถีการผลิตหรือแนวทางนำคือทุนนิยม แต่เป็นทุนนิยมที่ต้องพึ่งพา เพราะถูกครอบงำโดยจักรวรรดินิยม ซึ่งสร้าง “เผด็จการพันธมิตร” ร่วมกับเจ้าที่ดินใหญ่กับนายทุนนายหน้า นอกจากจะเป็นทุนนิยมที่ต้องพึ่งพา (หรือ “กึ่งเมืองขึ้น” ตามภาษาของปรีชา, จักรทิพย์และสุธี) ยังเป็นทุนนิยมแบบค้อยพัฒนา เพราะชนบทส่วนใหญ่ยังมีวิถีการผลิตแบบ “ไม่ใช่ทุนนิยม” หรือ “ก่อนทุนนิยม” ดังที่ปรีชากล่าวถึง ผู้เขียนว่าปรีชาใช้ศัพท์คำนี้ถูกต้อง เพราะสะท้อนภาพความเป็นจริงได้ถูกต้องกว่าศัพท์ “กึ่งศักดินา” หรือแม้แต่ “ศักดินา” ที่ปรีชาใช้กระจัดกระจายอยู่ในข้อความอันยาวที่ผู้เขียนสรุปมาให้ดูข้างต้นนี้ ทุนนิยมแบบพึ่งพาและค้อยพัฒนานั่นเองที่เข้าครอบงำสาขา “ก่อนหน้าทุนนิยม” อันเป็นสาขาใหญ่ เข้าครอบงำในฐานะวิถีการผลิตหลักของสังคม และการครอบงำนี้ก็คล้าย ๆ กับกรณีเดียวกับสังคมจีนก่อนการปลดปล่อยที่เราพิจารณากันมาแล้ว ถึง

ปรีชาได้กล่าวไว้อย่างถูกต้อง (ในตอนต้นของหน้า 37 ของบทความนี้) ว่า “สาขาการผลิตแบบทุนนิยม.....สามารถใช้พลังทางเศรษฐกิจการเมืองกอบโกยเอามูลค่าและผลผลิตส่วนเกินจากสาขาที่ไม่ใช่เป็นทุนนิยมมาเป็นของตนได้”

นั่นคือสาขาการผลิตแบบ ทุนนิยม แม้จะเป็นส่วนน้อย แต่ก็เป็นส่วนที่ก้าวหน้าที่สุดของสังคม เข้าครอบงำสาขาที่มีการผลิต “ที่ไม่ใช่เป็นทุนนิยม” ที่แม้จะเป็นส่วนใหญ่แต่เป็นส่วนที่ล้าหลังของสังคม การเข้าครอบงำในที่นี้คือการ “บีบคั้น” – “โยกย้าย” – “ใช้ความรุนแรง....” – “ใช้พลังทางเศรษฐกิจการเมืองกอบโกยเอามูลค่าและผลผลิตส่วนเกินจากสาขาที่ไม่ใช่เป็นทุนนิยมมาเป็นของตนได้” ผลผลิตส่วนเกินจะถูกถ่ายเทจาก เศรษฐกิจ ในส่วนที่ล้าหลังเข้าไปในส่วนเศรษฐกิจที่ก้าวหน้า จากชนบทสู่เมือง จากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม และเนื่องจากอิทธิพลครอบงำในเศรษฐกิจส่วนที่ก้าวหน้า – เศรษฐกิจเมือง – เศรษฐกิจอุตสาหกรรมคือทุนผูกขาดต่างชาติ เราต้องถือว่า การขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากเศรษฐกิจเกษตรกรรมในชนบทอันล้าหลัง ไม่เพียงแต่ช่วยสะสมทุนให้กับสาขาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าในเมืองเท่านั้น แต่ยังช่วยการสะสมทุนของจักรวรรดินิยมในระดับสากลอีกด้วย ใน

แก่นเศรษฐกิจชนบทอันล้ำหลัง ของไทยเท่ากับ ถูกดึงเข้าสู่วงจรของทุนนิยมสากลโดยตรง ถูก ครอบงำ และต้องรับกฎเกณฑ์ของวิถีการผลิต ทุนนิยมสากลที่เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทย

3.2. ปัญหาการกอบโกยมูลค่าส่วน เกินจากชนบทที่มีสภาพ “ก่อนหน้าทุน นิยม”

ปัญหาที่เราต้องอธิบายในที่นี้ก็คือ กระ- บวนการ “บีบคั้น” – “โยกย้าย” – “ใช้ความรุนแรง...” – “ใช้พลังเศรษฐกิจการเมืองกอบโกย เอามูลค่าส่วนเกินจากสาขาที่ไม่ใช่เป็นทุนนิยม” เป็นอย่างไร ปรีชากล่าวถึงการกอบโกยในรูป หนี้สิน-คอกเบี้ย-ค่าเช่า-ภาษีทางอ้อม-ค่าจ้าง ทางเกษตรค่า ซึ่งมีความหมายชัดเจนอยู่ใน ตัวของมัน แต่สิ่งที่ปรีชาละเว้นหรือไม่สามารถ อธิบายได้คือ การกอบโกยมูลค่าส่วนเกินอีก รูปหนึ่งซึ่งสำคัญยิ่ง ถ้าไม่สำคัญที่สุด ซึ่งเรา กล่าวถึงคร่าว ๆ มาแล้วในบทที่ 1 และที่ 2 อันจะเป็นกุญแจไขความกระจ่างปัญหาที่เราถ่า ดึงศึกษาอยู่นั้น นั่นคือการขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน โดยผ่าน กลไก ตลาดผูกขาด แบบทุนนิยมของทุน พานิชย์

ใน Capital I มาร์กซ์บอกไว้ว่า มูลค่า ส่วนเกินจะเกิดขึ้นได้เพียงจากภาคการผลิต ไม่ใช่ ภาคการค้าหรือการแลกเปลี่ยนสินค้า ทุนที่

ลงทุนในการผลิต-ไม่ใช่ในการค้า-เท่านั้นที่จะ สร้างมูลค่าส่วนเกินขึ้น ทุนการค้าไม่ได้สร้าง แต่มาแบ่งส่วนเกินส่วนหนึ่งไปจากทุนการผลิต ในกรณีของเรา เนื่องจากเศรษฐกิจในชนบท ส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นแบบ “ก่อนหน้าทุน นิยม” (ยังไม่มีความสัมพันธ์การผลิตแบบทุน นิยม กล่าวคือ เจ้าที่ดิน-เกษตรกรนายทุน -แรงงานรับจ้าง ตามความหมายของมาร์กซ์ ในCapital III ความจริงความสัมพันธ์เป็น แบบสองฝ่ายได้ หากเจ้าที่ดินแทนที่จะให้ เกษตรกรนายทุนเช่าที่ดิน ก็เป็นเกษตรกร นายทุนเสียเอง ก็เข้าทำการผลิตเองและว่า จ้างแรงงานรับจ้างทางเกษตรเสียเอง) คือชาว นานยังเป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็กและทำการผลิต เองเป็นส่วนใหญ่ (นี้หมายถึงในระดับประเทศ หากศึกษาแบ่งออกเป็นภาค ๆ จะเห็นว่า ใน ภาคกลาง อัคราการเป็นเจ้าของที่ดินของชาว นานคณน้อยลง และอัคราการเป็นชาวนาเช่าสูง ขึ้นเรื่อย ๆ –และบางจังหวัดในภาคกลางอัครา ที่ว่านี้สูงกว่าร้อยละ 50) ในสภาพที่ชาวนานยัง เป็นเจ้าของที่ดินและยังทำการผลิตเอง คือ สภาพที่เจ้าของปัจจัยการผลิต และผู้ใช้แรงงาน คือคน ๆ เดียวกัน เราถือว่ามีการผลิตมูลค่า ส่วนเกินไม่ได้ เพราะชาวนาชาวไร่จะขูดรีด ตัวเองไม่ได้ เมื่อไม่มีการผลิตมูลค่าส่วนเกิน

ในเศรษฐกิจชนบทส่วนใหญ่เช่นนี้ กระบวนการกอบโกยมูลค่าส่วนเกินเกิดขึ้นได้อย่างไร ? ถ้าตอบว่าผ่านการซื้อขาย แลก เปลี่ยน ระหว่างภาคเกษตรกับอุตสาหกรรม ระหว่างชนบทกับเมือง ระหว่างชาวเกษตรกรกับพ่อค้า ก็หมายความว่ามูลค่าการแลกเปลี่ยนเป็นตัวสร้างมูลค่าส่วนเกิน ซึ่งก็ไม่ใช่อีก เพราะมาร์กซ์บอกว่าการค้าไม่ใช่ตัวสร้าง แต่เป็นตัวแบ่งมูลค่าส่วนเกินเท่านั้น และ (ร่วมกับเจ้าที่ดินและทุนการคลัง) แบ่งได้เพียงส่วนหนึ่งจากมูลค่าส่วนเกินทั้งหมดที่สร้างขึ้นในภาคการผลิต หรือโดยนายทุนการผลิต ก็เมื่อในภาคการผลิตไม่มีการผลิตมูลค่าส่วนเกิน ภาคการค้าจะมาแบ่งมูลค่าส่วนเกินได้อย่างไร ?

ถ้าตอบอยู่ที่ว่า ทฤษฎีของมาร์กซ์ในเรื่องและความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตการค้า ทั้งอยู่บนเงื่อนไข และ ข้อสมมุติสำคัญข้อหนึ่ง คือ การแข่งขันโดยเสรีของเศรษฐกิจทุนนิยม หมายถึงว่า “กฎแห่งมูลค่า” ต้องทำงานตามปกติ สินค้าต้องขาย ได้ ในราคาปกติที่เป็นอยู่ในตลาด นั่นคือเมื่อหักต้นทุนออกจะต้องได้กำไรหรืออัตรากำไรเฉลี่ย (กำหนดจากอัตรากำไรของกิจการที่มีส่วน ประกอบของ ทุนสูงสุด หรือกิจการที่ก้าวหน้าที่สุดของสังคม) ถ้านายทุนที่ทำการผลิตไม่ได้ทำการค้าในเวลาเดียวกัน

แต่การค้าอยู่ในมือของนายทุนอีกพวกหนึ่ง นายทุนการผลิตจะต้องแบ่งกำไรหรือมูลค่าส่วนเกินส่วนหนึ่งให้นายทุนการค้า เป็นการตอบแทนการทำหน้าที่ในการแลกเปลี่ยน สินค้า แทนนายทุนการผลิต ในกรณีของไทย เจ้าของปัจจัยการผลิตคือชาวนา เจ้าของที่ดินขนาดเล็กทำการผลิตเอง แม้มูลค่าส่วนเกินไม่มีจากการผลิต แต่มูลค่าส่วนเกินเกิดขึ้นเนื่องจากกฎแห่งมูลค่าไม่ได้ทำงาน การแลกเปลี่ยนไม่ได้เป็นไปโดยเสรี ตลาดราคาพืชผลผูกขาดอยู่ในกำมือของนายทุนพาณิชย์จำนวนน้อย นั่นคือแทนที่ชาวไร่ชาวนาจะได้ “ราคาของการผลิต” (ต้นทุนบวกกำไรเฉลี่ย) ชาวนาชาวไร่ต้องถูกบังคับขายตามราคาตลาดผูกขาด ข้อแตกต่างของราคาสองชนิดนี้เอง คือมูลค่าส่วนเกินที่ตกอยู่ในมือของนายทุนพาณิชย์ผูกขาด เราจะเข้าใจปัญหาที่ซับซ้อนหากเราคำนึงว่า สภาพที่เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็กก็เสริมสร้างการกอบมูลค่าส่วนเกินในรูปนี้ มาร์กซ์กล่าวไว้ใน Capital III ตอนหนึ่งว่า

“ไม่จำเป็นเลยที่ราคาตลาดจะต้องขึ้นสูงจนเท่ามูลค่าหรือราคาของการผลิต (ที่แท้จริงของผลิตภัณฑ์ชาวนาผลิต ผู้เขียน) นี่เป็นเหตุผลหนึ่งที่อธิบายว่าทำไมราคาพืชผล ในประเทศที่ยังถูกรอบงำ ด้วยการครอบครองที่ดิน ขนาดเล็ก

โดยชาวนาเป็นหลัก จึงต่ำกว่าในประเทศที่มี
การผลิตแบบทุนนิยมโดยทั่วไป”⁵⁸ (เน้นโดยผู้
เขียน)

ดังนั้น แม้ว่าระบบทุนนิยมไม่ได้เข้า
ครอบงำชนบทส่วนใหญ่ทางการผลิต แต่มันก็
เข้าครอบงำโดยผ่านกลไกตลาดและการค้าผูกขาด
ของทุนนิยม ถ้าเราไม่เข้าใจอันนี้ เราไม่มีทาง
เข้าใจได้เลยว่ากระบวนการ “บีบคั้น” “โยก
ย้าย” “ใช้ความรุนแรง....” “ใช้พลังเศรษฐกิจ
การเมือง กอบโกยเอามูลค่าส่วนเกินจากสาขาที่
ไม่ใช่เป็นทุนนิยม” เกิดขึ้นได้อย่างไร มูลค่า
ส่วนเกินที่ได้ไปจากกระบวนการนี้ เป็นปัจจัย
สำคัญปัจจัยหนึ่งในการสะสมทุนของนายทุนผูก
ขาด และการสะสมทุนนี้ย่อมมากขึ้นหากเรา
คำนึงถึงสิ่งที่เรียกว่า การแลกเปลี่ยนอันไม่เป็น
ธรรมระหว่างเมืองและชนบท ระหว่างภาค
อุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ระหว่างสาขา
ทุนนิยมและสาขา “ก่อนหน้าทุนนิยม” โดย
ทั่วไป ไม่เพียงแต่มีการกดราคารับซื้อพืชผล
ทางการเกษตรในราคาต่ำเท่านั้น แม้แต่การ
ขายสินค้า อันเกี่ยวเนื่องกับการผลิตทางการเกษตร
และสิ่งที่จำเป็นต่อการครองชีพ ของชาวไร่ชาว
นาในชนบทก็มีการผูกขาดขายในราคาสูง ตก
ลงเศรษฐกิจในสาขา “ก่อนหน้าทุนนิยม”
ต้อง ตกอยู่ ภายใต้ การ ครอบงำ ของ เศรษฐกิจ

สาขาทุนนิยมทั้งขึ้นทั้งลงและสภาพ “ก่อน
หน้าทุนนิยม” ในชนบทไทยจะดำรงอยู่ได้
เป็นเวลานานหากเราคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ปริชา
กล่าวถึง นั่นคือมูลค่าส่วนเกินที่ถูกดูดซับไป
จากชนบทถูกใช้ไปในทางฟุ่มเฟือยบ้าง ลงทุน
แต่ในภาคอุตสาหกรรมในเขตเมืองบ้าง โดยที่
ไม่กลับมาหรือกลับมาน้อยมากในชนบท ในรูป
ของการสะสมทุนหรือพัฒนาหลังการผลิต ไม่
ต้องสงสัยว่าการสะสมทุน เพื่อพัฒนาหลังการ
ผลิตในสาขา “ก่อนหน้าทุนนิยม” ย่อมล่าช้า
หรือล้มเหลว ดังนั้นแม้วิถีการผลิตหลักของ
ไทยปัจจุบันจะเป็นทุนนิยม แต่ก็ยังเป็นระบบ
ทุนนิยมที่ค่อยพัฒนาเต็มที่ และหากเราคำนึง
เพิ่มเติม ถึงการควบคุมเศรษฐกิจส่วนรวมโดย
จักรวรรดินิยมหรือสิ่งที่ปริชาเรียกว่า “ทุนผูก
ขาดต่างชาติ” เศรษฐกิจทุนนิยมของเราไม่แต่
เพียงค่อยพัฒนา แต่ยังคงพึ่งพาและถูกรอบ
งำโดยจักรวรรดินิยมอีกด้วย ปริชายกตัวอย่าง
ชัดเจน ในเรื่องการค้าแลกเปลี่ยนอันไม่เป็น
ธรรม อันเป็นสาเหตุสำคัญของการขาดดุลการ
ค้า ระหว่างสินค้าเกษตรกรรมหลักของไทยกับ
สินค้าอุตสาหกรรมหนัก (หรือสินค้าอันจำเป็น
ต่อการดำเนินอุตสาหกรรมไทย) ของจักรวรรดิ
นิยม ซึ่งเป็นไปในทางได้เปรียบต่อฝ่ายหลัง
ทั้งสิ้น ไม่ต้องสงสัยว่ากำไรจากการแลกเปลี่ยน

อันไม่เป็นธรรมดา เป็นปัจจัยสำคัญช่วยในการ
 สะสมทุนระดับโลกของจักรวรรดินิยม กลาย
 เป็นว่าเกษตรกรรมอันล้ำดังของไทย ช่วยการ
 สะสมทุน ทางสากลของ จักรวรรดินิยม โดยตรง
 สรุปก็คือ เศรษฐกิจไทยมิได้ถูกรอบงำด้วย
 วิธีการผลิตหลัก คือทุนนิยมแบบค้อยพัฒนา
 และแบบพึ่งพาในระดับชาติเท่านั้น แต่ยังคง
 ครอบงำด้วยทุนนิยมสากลที่พัฒนาแล้วและเข้ม
 แข็งมากอันเป็นวิธีการผลิตหลักของโลกอีกด้วย

ผู้เขียนจึงขอยืนยันว่า การวิเคราะห์
 สังคมไทยว่าเป็น “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา”
 สร้างความสับสน และบิตบังความเคลื่อนไหว
 เปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ในความหมายที่ผู้
 เขียนกล่าวถึงนี้ อันที่จริงปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์
 คงจะเป็นนักเศรษฐศาสตร์การเมืองคนสุดท้าย
 ที่จะคัดค้านการวิเคราะห์ของผู้เขียนในเรื่องวิธี
 การผลิตหลักของไทยปัจจุบัน ที่เป็นทุนนิยม
 แบบพึ่งพาและค้อยพัฒนา เพราะหนึ่งปีก่อน
 หน้าบทความ ของปรีชา ปรีชา และ จักร์
 ม่วงยามพุดถึง “ระบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น-
 กึ่งศักดินา” ในตอนหนึ่งของหนังสือทางเดิน
 ของชาวนาไทย ที่เขาเขียนร่วมกันดังนี้

“ภายในระยะเวลา 45 ปี (นับจาก ค.ศ.
 1932 ผู้เขียน) กลุ่มผู้ปกครองแผ่นดินได้ร่วม
 สมคบกับชนชั้น ผู้ถือครอง ปัจจัยการ ผลิตผสม

ผสานกับกลุ่มนายทุนต่างชาติ (อเมริกาและ
 ญี่ปุ่น) สร้างระบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศัก
 ดินา ขึ้นมา ทำให้ผู้ใช้แรงงานกลายเป็นทาส
 แรงงานเพื่อสร้างกำไรขึ้นมา อย่างไม่มีขอบเขต
 ชนชั้นนายทุนได้รวบอำนาจเศรษฐกิจไว้ และ
 คัดสิน ปัญหา ของเศรษฐกิจ ของ ประชาชน แต่
 ฝ่ายเดียว โดยที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมด้วย
 เลย ไม่ว่าจะ เป็นเศรษฐกิจชนบทหรือเมืองก็
 ทาม”⁵⁹ (เน้นโดยผู้เขียน)

หากเปลี่ยนคำว่า “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศัก
 ดินา” เป็นคำว่าแบบพึ่งพาและค้อยพัฒนา
 ข้อความข้างบนนี้จะชัดเจนขึ้น เป็นที่น่า
 สงเกตว่า ศิวี ผาสุก ก็มีทัศนะเดียวกับปรีชา
 และจักร์ คือไทยปัจจุบันเป็นทั้ง “ประเทศ
 ทุนนิยม” และ “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา”

“ประเทศที่พัฒนาแล้วทุกประเทศพยายาม
 แสวงหาความอิสระทางเศรษฐกิจเป็นของตนเอง
 ทั้งนี้เพราะ... ย่อมนำผล ไปสู่ความเป็นเอกราช
 ทางการเมือง และเอกราชทางการเมืองย่อมนำ
 ผล ไปสู่เสรีภาพและประชาธิปไตยของประชาชน
 ของประเทศ..... ประเทศค้อยพัฒนาในเอเชีย
 ออฟริกาและลาตินอเมริกานั้น การแสวงหา
 อิสระภาพในทางเศรษฐกิจสู้ดีกว่า มีหนทางที่มีค
 มนเต็มที ประเทศไทยก็อยู่ในฐานะดังกล่าว
 นั้นด้วย คือมีลักษณะเป็นประเทศกึ่งเมืองขึ้น

ของจักรวรรดินิยมของอเมริกา ญี่ปุ่นและยุโรป ตะวันตก อีกประการหนึ่งที่ประเทศไทยต้อง ตกอยู่ในฐานะที่ล้าหลังมาก.... ก็คือโครงสร้าง ของสังคมไทยยังตกอยู่ใต้อำนาจของนายทุนเจ้า ที่ดินอย่างหนักหน่วง เป็นอุปสรรคขัดขวาง การขยายตัวทางการผลิตและการปรับปรุงสังคม ไทยอย่างมหันต์.... และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษี ที่ดินแล้ว จะเห็นได้อย่างชัดว่า ชนชั้นปก ครองทุกยุคทุกสมัย ยังต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจ ของชนชั้นเจ้าที่ดิน อย่างไม่สามารถกระชกได้ จึงแสดงว่าประเทศไทยนั้นเป็นประเทศทุนนิยม ที่อยู่ใต้สังคมศักดินาอย่างเหนียวแน่น ดังนั้นการ กล่าวว่ประเทศไทยเป็นประเทศกึ่งเมืองขึ้น-กึ่ง ศักดินา ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้”⁶⁰ (เน้น โดยผู้เขียน)

ต้องนับว่าความเห็นของศิริ ภาสุก โลก โผนพิศดารยิ่งกว่าอรรถวิญญู พรหมชมพู หรือ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ เพราะไม่ใช่แต่ว่าประ เทศไทยเป็น “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” เท่านั้น ยังเป็น “ประเทศทุนนิยม” ด้วย และ ไม่ใช่ “ประเทศทุนนิยม” เฉย ๆ แต่เป็น “ประเทศทุนนิยม ที่อยู่ใต้สังคมศักดินาอย่าง เหนียวแน่น” อีกด้วย ไม่ทราบว่ “...สังคม ศักดินา อย่างเหนียวแน่น” โผล่ขึ้นมาได้อย่างไร ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1979 อันเป็นเดือน

และปีที่ศิริ ภาสุกเขียนหนังสือ พัฒนาการทุน นิยมของไทยออกมา ศิริยังสรุปด้วยว่ที่ว่ามานี้ “...ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้” !!!

3.3 “ความด้อยพัฒนา และการ เปลี่ยนแปลงในชนบท” ของ ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ

บทความนี้สำคัญมาก ในส่วนที่ชี้ให้เห็น ถึงความเสื่อมสลายที่กำลังเกิดขึ้นใน เศรษฐกิจ สาขาที่มีสภาพ “ก่อนหน้าทุนนิยม” การศึกษา การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ของ ชนชั้นศักดินาเจ้าที่ดินและการพูดถึง “เกษตร กรที่ร่ำรวย” ซึ่งในส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงการ แบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนาชาวไร่ ในสังคมชนบท ปัจจุบัน เรื่อง “เกษตรกรที่ร่ำรวย” ไกรศักดิ์ ไม่ได้อธิบายไว้เลย เรื่องพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของชนชั้นศักดินา ไกรศักดิ์พูดไว้ประโยค เดียว ส่วนเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในสาขา “ก่อนหน้าทุนนิยม” ไกรศักดิ์อธิบาย ไว้ยืดยาวที่สุด อันถือได้ว่เป็นหัวใจของบทความที่เดียว

แต่ก่อนอื่น ไกรศักดิ์ก็เหมือนนักวิชา การหลายท่านที่ยังติดศัพท “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่ง ศักดินา” แต่อธิบายความหมายพิศดารออกไป

“ปัจจุบันที่เราเรียกเมืองไทยว่เป็น “กึ่ง เมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ก็สืบเนื่องมาจากนโยบาย

ของชนชั้นปกครองที่พยายามยึดเยือก และมอมเมาประเพณีจิตนิยมของชนชั้นที่เราเรียกกันว่า “ประเพณีจอมจ้านน” พุคหยาบ ๆ ก็คือ มัน เป็นประเพณี ที่ผลิตความคิดความประพฤติที่ ยอมจ้านนต่อสภาพการณ์ต่างๆ ที่ตนประสบอยู่ รู้สึกว่าตนเองค่าต่ำ้อยและพึ่งตัวเองไม่ได้ แม้ ว่าอำนาจรัฐจะเปลี่ยนมือไปจากชนชั้นศักดินาแล้ว ก็ตาม ประเพณีดังกล่าวก็ยังคงหลงเหลืออยู่” (หน้า 43)

“ถึงแม้ความสัมพันธ์ทาง ทุนนิยมได้พัฒนาขึ้นมา มากก็ตาม แต่มันเป็นการเติบโตที่ไม่ สมดุลในหลายภาคของประเทศ และหลายส่วน ของสังคม แต่ในปัจจุบันก็ยังมีจุดเล็กๆ ใน สังคมไทยที่คงอยู่ใน สภาพก่อนทุนนิยม (pre-capitalist) ความสัมพันธ์ทางเผ่าพันธุ์ ยังดำรงอยู่ แต่ส่วนนี้กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในส่วน ที่กำลังเติบโตก็คือแหล่งที่มี ระบบทางเศรษฐกิจ ที่ “ก้าวหน้า” ผูกพันกับผลประโยชน์ของทุน ต่างชาติ ชนชั้นกลางที่มีผลประโยชน์ร่วมกับ จักรวรรดินิยมได้เข้ามา มีบทบาทใน โครงสร้าง ทางเศรษฐกิจเกือบทุกด้าน จากการปฏิบัติตน เป็นคนกลางในอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรม จนถึง การส่งสินค้าออกชนชั้นศักดินาก็ถูกสูบเข้าไปในกลไกการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจด้วยการ กลายเป็นชนชั้นนายทุนไป อีกขอบหนึ่งของสัง-

คม เศรษฐกิจที่เลี้ยงตัวเองได้ (subsistence economy) กำลังแตกหักลงทุกวัน ชาวนาชาวไร่ ส่วนใหญ่ต้องผลิตสินค้าเพื่อการแลกเปลี่ยนกับ สินค้าที่บริโภคโดยผ่านระบบเงินตรา ส่วนหนึ่ง กำลังต่อสู้เพื่อความอยู่รอด สภาพการแลกเปลี่ยนแรงงาน (การลงแขก) จะหมดสิ้นไป การซื้อขายแรงงานได้เข้าแทนที่ ตัวเลขของ กรรมกรและกึ่งกรรมกรกำลังเพิ่มขึ้น

ในระยะเวลาเกี่ยวกับที่ระบบทุนนิยมกำลัง แทรกแซงเข้าไปสู่ชนบทนั้น ได้ก่อผลกระทบ กระเทือนกับความสัมพันธ์ทางการผลิต ทำให้ จิตสำนึกทางชนชั้นเติบโตขึ้น และกำลังฟาด ฟันกับ *อุดมการศักดินา* ในประเทศไทยการต่อสู้ นี้จะเป็นการต่อสู้ที่ยาวนาน ทราบเท่าที่ความ ชัดแย้งระหว่างสถาบันศักดินา ชุนศึก ชุนนาง และนายทุนยังไม่แจ่มชัด

สภาพการณ์ดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่าประเทศไทยยังเป็นกึ่งศักดินาในด้าน *อุดมการ* แต่ใน ด้าน การผลิต นั้นกำลัง เร่งรัดไป สู่ระบบ ทุนนิยม แบบกึ่งเมืองขึ้น” (สามย่อหน้าหลังนี้คัดมาจาก หน้า 43-44 ; เน้นโดยผู้เขียน)

ตกลงสำหรับไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ประเทศไทยปัจจุบันมี *วิถีการผลิต* เป็น “ทุนนิยม แบบกึ่งเมืองขึ้น” ถ้าอรรถุญ พรหมชมภูและ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์พยายามอธิบาย “กึ่ง

ศักดิ์คินา” ในฐานะวิธีการผลิตที่ดำรงเคียงคู่อยู่กับวิธีการผลิตทุนนิยม ปรากฏว่าไกรศักดิ์กลับหันมาอธิบายได้เพียง “ในค่านิยมการ” กล่าวอีกอย่างหนึ่ง “กึ่งศักดิ์คินา” ของไกรศักดิ์ที่แท้ก็คือซากความคิดแบบศักดิ์คินานั้นเอง ซึ่งถูกต้อง เพราะทำให้ระบบทุนนิยมของไทยเต็มไปด้วยการกดขี่รุนแรงป่าเถื่อน ไม่ว่าเศรษฐกิจสาขาทุนนิยมในเมือง หรือสาขา “ก่อนหน้าทุนนิยม” ในชนบทและซากความคิดเก่าที่ช่วยให้ทุนนิยมแบบฟุ้งฟองหรือที่ไกรศักดิ์ เรียกว่า “กึ่งเมืองขึ้น” มีลักษณะคล้ายพัฒนาแล้วหลังกว่ายุโรปตะวันตกถึงหนึ่งศตวรรษ⁶¹ ไกรศักดิ์ไม่มีทางอธิบาย “กึ่งศักดิ์คินา” ได้มากกว่านี้ เพราะวิธีการผลิตแบบศักดิ์คินาถูกกวาดล้างลงในฐานะการผลิตหลักของสังคมนับตั้งแต่และหลังจาก ค.ศ. 1932 สิ่งที่ยืนยันเรื่องนี้ก็คือ ข้อสังเกตอันแหลมคมของไกรศักดิ์สองประการ – ประการแรก “...อำนาจรัฐ...เปลี่ยนมือไปจากชนชั้นศักดิ์คินาแล้ว...” ประการที่สอง “ชนชั้นศักดิ์คินาก็ถูกสับเข้าไปในเกลไกการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจด้วยกลายเป็นชนชั้นนายทุนไป” ในประการหลังนี้ ผู้เขียนจะกลับมามีอธิบาย เพราะไกรศักดิ์ไม่ได้กล่าวไว้มากกว่านี้

ในส่วนอื่น ๆ ของบทความ ไกรศักดิ์ได้บรรยายสภาพที่ผู้เขียนเห็นว่า เป็นการยืนยันว่าวิถีการผลิตแบบทุนนิยมได้เข้าครอบงำสังคม

ไทยจริง โดยเฉพาะนับตั้งแต่ยุคของจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมา ไกรศักดิ์กล่าวถูกต้องว่า นับตั้งแต่รายงานของธนาคารโลกปีค.ศ.1958 เป็นต้นมา รัฐบาลลอบทาบทามทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะทางอุตสาหกรรม เปิดโอกาสให้มีการลงทุนจากต่างชาติ และภาคเอกชนภายในประเทศ รัฐบาลหันไปลงทุนทางด้าน โครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) โดยอาศัยเงินกู้และเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ ในระยะ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ธนาคารโลก “เครื่องมือของจักรพรรดินิยมอเมริกา” ให้เงินช่วยเหลือในรูปต่างๆ จำนวน 1,060.85 ล้านดอลลาร์สหรัฐสำหรับการพัฒนาชนบท 39 โครงการ และหลังจากปี ค.ศ.1975 เป็นต้นมา ไกรศักดิ์ตั้งข้อสังเกตว่า การให้เงินกู้แต่ละปีได้เพิ่มขึ้นเป็นสามเท่า ส่วนญี่ปุ่นก็มีบทบาทในเรื่องการให้เงินกู้ช่วยเหลือไทย ระหว่างปี 1968-1978 ไทยได้เงินกู้จากญี่ปุ่นเป็นจำนวน 638 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ไกรศักดิ์ประมาณหนี้สินของไทยจากการกู้เงิน ต่างประเทศไว้ว่า “ในเดือนสิงหาคม 1978 รัฐบาลไทยเป็นหนี้ต่างชาติ 2,608 ล้านดอลลาร์⁶² หมายความว่าหนี้สินของไทยเพิ่มขึ้นถึงเดือนละ 65 ล้านดอลลาร์จนถึงเดือนมกราคม 1979” (หน้า 46)

ไกรศักดิ์บรรยายต่อไปว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมแบบฟุ้งต่างประเทศ และการส่งผลิตผลทางเกษตร ออกแลกเปลี่ยนเอาเงินตรา

ต่างประเทศ เพื่อนำมาข้อปัจจัยการผลิตต่างๆ ทางอุตสาหกรรม เร่งรัดให้มีการเพิ่มผลผลิตทางเกษตร

“โดยพยายามรักษาความสัมพันธ์ทางการผลิตให้อยู่ในสภาพดั้งเดิม โดยไม่พยายามเปลี่ยนแปลง สืบเนื่องมาจากความต้องการที่จะรักษาอำนาจของชนชั้นผู้ปกครอง แต่ตามความเป็นจริง (sic) “การพัฒนาาระบบทุนนิยม” ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเมืองและชนบทขยายตัวมากขึ้น การผลิตเป็นการผลิตเพื่อมูลค่าแลกเปลี่ยน (production of exchange values) การแสวงหามูลค่าส่วนเกินโดยชนชั้นผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองของสังคมชนบท (เจ้าที่ดิน เกษตรกรที่ร่ำรวย นายทุนเงินกู้ พ่อค้าคนกลาง) ได้ก่อให้เกิดการสลายตัวของสัมพันธ์ภาพระหว่างที่ดินกับชาวนา (alienation from land)” (หน้า 47, เน้นโดยผู้เขียน)

ข้อความนี้ ไกรศักดิ์ทำเชิงอรรถว่าอ้างมาจาก ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, “โลกทัศน์ใหม่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัญหาชาวนาชาวไร่” ค.ศ. 1979- สร้างความสับสนจริง ๆ “...พยายามรักษาความสัมพันธ์ทางการผลิตให้อยู่ในสภาพดั้งเดิมโดยไม่พยายามเปลี่ยนแปลง” แปลว่าอะไร? และเข้าหรือรับกัน ได้อย่างไรกับข้อความถัดมา

นับตั้งแต่ “แค่ความเป็นจริง...” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในชนบทอย่างใหญ่หลวง? เรื่องเกษตรกร “ที่ร่ำรวย” ก็สำคัญมาก ไกรศักดิ์เมื่ออธิบายเลย ผู้เขียนจะพูดถึงในเวลาข้างหน้า

ไกรศักดิ์อธิบายถึง การผูกพันระหว่างเกษตรกรรมไทยกับตลาดโลก หรืออิทธิพลของทุนนิยมสากล ที่มีต่อชนบท อันถ้าดังมีสภาพเป็น “ก่อนทุนนิยม” ที่ผู้เขียนกล่าวถึงแล้ว

“ความต้องการของตลาดโลกได้ผลักดันให้เกษตรกรไม่ต่ำกว่า 50% ในภาคกลาง ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หันไปปลูกพืชไร่ต่างๆ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด สับปะรด ฯลฯ เพื่อแสวงหารายได้เพื่อยังชีวิตส่วนใหญ่การปลูกพืชดังกล่าวจะมีขึ้น ในที่จับจองหรือบุกเบิกใหม่ นี่เป็นสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดที่สุด จากเดิมปลูกข้าวกันมาช้านานหันมาพึ่งการปลูกพืชไร่ โดยสิ้นเชิง”⁶⁷ (หน้า 48)

3.4. การพัฒนาอุตสาหกรรมทางเกษตรและการทำลายเศรษฐกิจ “ก่อนหน้าทุนนิยม” ในชนบท

ส่วนสำคัญที่สุดของบทความคือ ตอนที่ไกรศักดิ์บรรยายถึงกรเข้าครอบงำการผลิตใน

การถือครองที่ดินขนาดเล็ก โดย ชาวนา ชาวไร่ เป็นการทั่วไป และการถือครองที่ดินขนาดเล็กโดยชาวนาชาวไร่นี้ ถือว่าชนบทไทยก้าวออกจาก เกษตร กรรมแบบ คักคินาเข้าสู่เกษตร กรรมแบบ “ก่อนหน้าทุนนิยม” (ไม่ใช่แบบ “กึ่งคักคินา” อันมีความหมายคลุมเครือ) ที่ยังไม่ถือว่าเป็นแบบทุนนิยม ก็เพราะยังไม่มี การล้มละลายสูญเสียชีวิตที่กินอย่างขนาดใหญ่ ในขอบเขตทั่วประเทศ และไม่ใช้ล้มละลายเลย ๆ แต่ต้องล้มละลายกลายเป็นแรงงานรับจ้าง ทางเกษตร (หรืออุตสาหกรรมในเมือง) ด้วย ผู้เขียนได้กล่าวถึงไว้ในบทที่ ๑ ว่า การรักษาสภาพ “ก่อนหน้าทุนนิยม” โดยจักรวรรดินิยมหรือ “เผด็จการพันธมิตรระหว่างจักรวรรดินิยม-นายทุนใหญ่-เจ้าที่ดิน” เป็นเพราะสภาพนี้ยังช่วยการขูดรีดส่วนเกินจากภาคเกษตร อันล้ำหลังได้คิ และเมื่อใดที่กระบวนการ “บีบคั้น” - “โยกย้าย” - “ใช้ความรุนแรง..” “ใช้พลังเศรษฐกิจการเมือง...” กอบโกยส่วนเกินด้วยวิธีการใช้กลไกตลาดแบบ ผูด ซาด เกิดปัญหา เมื่อนั้นระบบทุนนิยมจะเข้าครอบงำการผลิตโดยตรง ข้อความนี้ใช้ได้กับกรณีของไทย ตัวอย่างที่ไกรศักดิ์กล่าวถึงอุตสาหกรรมทางเกษตรหรือเรื่อง การปลุก สับประค ใน ภาคกลางข้างต้นนี้ ยืนยันทางรูปธรรมว่าข้อความ

นี้ถูกต้อง จากตัวอย่างเรื่องปลุกสับประคิน เมื่อการกตราครับซื้อจากชาวไร่เกิดปัญหา ทางโรงงานก็ตอบโต้ด้วยการหว่านซื้อที่ดินจากชาวนาจน จักการให้ชาวนาชาวไร่ที่มาเช่าที่ดินของโรงงานทำการปลุกสับประคบ่อนโรงงาน นี้หมายความว่ามิชานาล้มละลายจากการขายที่ดิน ตัวอย่างไม่บอกชี้ว่าส่วนหนึ่งของชาวนาเหล่านี้ใช้หรือไม่ก็กลายเป็นชาวไร่เช่าที่ดินของ โรงงานและต้องปลุกสับประคส่งโรงงาน หรืออีกส่วนหนึ่งใช้หรือไม่ก็ต้องกลายเป็นกรรมสิทธิ์ทางเกษตร หรือว่ากลายเป็นชาวนาเช่าในกิจการอื่น หรือว่ากลายเป็นกรรมกรทางอุตสาหกรรม หรือ ฯลฯ แต่สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ทั้งสิ้นจากนโยบายควบคุมการผลิต “แบบก้าวหน้าที่สุด” ที่ไกรศักดิ์พูดถึง

ตัวอย่างนี้ยืนยันถึงสิ่งที่มาร์กซ์เคยพูดถึง ฌายา? (illusion) ในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของสามัญชนในยุโรปตะวันตก ที่ไม่จำเป็นต้องตกเป็นของนายทุน นายทุนจะเข้าครอบครองปัจจัยการผลิตเหล่านี้เสียเอง และเปลี่ยนฐานะเจ้าของปัจจัยการผลิตลงเป็นคนล้มละลาย และต้องขายแรงงานในที่สุด ข้อความนี้ใช้ได้กับชาวนาชาวไร่ไทยในปัจจุบัน กระบวนการนี้มาร์กซ์บรรยายไว้ในตอนหนึ่งของ Grundrisse “ในทางประวัติศาสตร์ เงินมักจะกลายเป็น

เป็นทุนได้ง่ายและเห็นได้ชัดหลายวิธี พ่อค้า จะเริ่มให้ช่างปั่นค้ายและช่างทอผ้าทำงานส่งผลผลิตให้ตน—ซึ่งเดิมการปั่นการทอเป็นสิ่งที่ทำเพิ่มเติมจากงานเกษตรกรรมการเพาะปลูก—และทำให้งานปั่นค้าย และงานทอผ้าเป็นงานหลักของคนพวกนี้ หลังจากนั้น ก็จะเปลี่ยนแปลงฐานะช่างปั่นช่างทอเหล่านี้มาเป็นคนงานกินเงินเดือนภายใต้การควบคุมของตน ขึ้นต่อไปก็ทำให้คนพวกนี้ออกจากบ้านแล้วมา รวมตัวกันทำงานในที่แห่งเดียวกัน จากกระบวนการง่าย ๆ นี้เห็นได้ชัดว่า ตอนแรกพ่อค้าไม่ต้องออกทุนซื้อวัตถุดิบ เครื่องมือการผลิตหรือสิ่งยังชีพสำหรับช่างทอหรือช่างปั่น สิ่งที่พ่อค้าเริ่มทำก็คือค่อย ๆ บีบ (ขูด) ให้หันมาใช้แรงงานผลิตของเพียงอย่างเดียว (คือหันมาปั่นค้ายทอผ้า) ซึ่งทำให้พวกนี้ต้องพึ่งผู้ซื้อผลผลิตของตนคือพ่อค้า และในที่สุดคนเหล่านี้ก็กลายเป็นผู้ผลิตเพื่อพ่อค้าและทำการผลิตอยู่ได้ก็ด้วยการอันเคราะห์ของพ่อค้า จะเห็นว่าแรกทีเดียว พ่อค้าซื้อแรงงานของช่างพวกนี้โดยผ่านการซื้อผลผลิต (ค้ายและผ้า) และทันทีที่พวกช่างจำกัดการใช้แรงงานของตนมา ผลิตมูลค่าแลกเปลี่ยนเพียงอย่างเดียว (คือค้ายและผ้า แทนที่จะทำเป็นส่วนประกอบของงานเกษตรกรรม) และจะต้องผลิตมูลค่าแลกเปลี่ยนแต่ชนิดนี้เท่านั้นเพื่อ

นำไปแลกเปลี่ยนมาใช้จ่าย เพื่อความมั่งคั่งรอดเมื่อนั้นพวกเขาก็อยู่ภายใต้การครอบงำของพ่อค้า ในที่สุดแม้แต่มาายว่าพวกตนขายสินค้าให้พ่อค้าก็หมดไป เพราะพ่อค้าหันมาซื้อแรงงานของพวกเขาและช่วงชิงกรรมสิทธิ์ในสินค้าของพวกเขาไป ในไม่ช้าพ่อค้าก็จะช่วงชิงกรรมสิทธิ์ในเครื่องมือการผลิตของพวกเขา เว้นแต่ว่าพ่อค้าจะปล่อยให้พวกนี้มีมาายว่า พวกนี้ก็เป็นเจ้าข้าวเจ้าของอะไรก็เขาเหมือนกันและถ้าพ่อค้ายังปล่อยให้มามีมาายแบบนี้ ก็ไม่ใช่เพื่อเหตุผลอะไรอื่น นอกจากเพื่อลดต้นทุนในการผลิตของพ่อค้าไว้ก่อนเท่านั้น”⁶⁴

3.5. พฤติกรรมทาง เศรษฐกิจ ของชนชั้นศักดินาไทยในปัจจุบัน

ผู้เขียนขอกลับมาศึกษาปรากฏการณ์ในเศรษฐกิจไทยที่ไกรศักดิ์กล่าวไว้เพียงสั้น ๆ นั้นคือ ในปัจจุบัน “ชนชั้นศักดินาก็ถูกสูบเข้าไปในกลไกการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจด้วยกลายเป็นชนชั้นนายทุนไป” ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าที่ดินในเมืองไทยเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้คนเข้าใจผิดกันมากกว่า ไทยยังเป็นแบบศักดินาหรือ “กึ่งศักดินา” เรื่องของเรื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า เจ้าที่ดินของไทยมาจากชนชั้นศักดินาเป็นส่วนใหญ่ เรื่องนี้ขอให้ระมัดระวังกันให้มาก ๆ ชนชั้นเป็นเรื่องสำคัญก็จริง แต่ก็ยังเป็น

รองพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคมของบุคคล ที่สังกัดชนชั้นนั้น ๆ และพฤติกรรมหรือการผูกพันตนเองเข้ากับวิถีและความสัมพันธ์ทางการผลิตในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ นั้นเอง จะเป็นตัวตัดสินที่แท้จริงเกี่ยวกับฐานะของบุคคลจากชนชั้นนั้น ๆ ชนชั้นศักดินาไทยปัจจุบันดูเหมือนจะมีบทบาทเป็นนายทุนยิ่งกว่าเป็นศักดินา ดังที่เราเข้าใจกันโดยผิวเผิน นั่นคือชนชั้นนี้เข้ามามีบทบาทอย่างแข็งขัน ในการลงทุนอุตสาหกรรม และการพาณิชย์ในขอบเขตกว้างขวางอย่างไม่เคยเป็นมาแต่ก่อน มีพฤติกรรมเป็นนายทุนร่วมกับบุคคลจากชนชั้นอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ศักดินา ศิริ ฝาสุกบันทึกปรากฏการณ์ในเรื่องนี้ไว้ชัดเจนมากในหนังสือเรื่อง *พัฒนาการทุนนิยมของไทย*

“...ชนชั้นนี้ได้เปลี่ยนแปลงฐานะของตนเองจากชนชั้นศักดินาเจ้าที่ดิน โดยการนำเอาทรัพย์สินในค้ำน ที่ดินจำนวน มหาศาลมาใช้ในการขยายการลงทุนในอุตสาหกรรมและการค้า ร่วมกับนายทุนต่างชาติในประเทศไทย เช่น การตั้งศูนย์การค้าต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ ๆ การจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานปูนซีเมนต์ไทยและบริษัทวัสดุก่อสร้าง โรงงานไม้สักไทย ร่วมกันจัดตั้ง ธนาคารพาณิชย์และกิจการอื่น ๆ จำนวนมาก โดยอาศัย

อำนาจที่มีอยู่ในฐานะเดิมร่วมกันผูกขาดกิจการผลิตและการค้าหลายชนิดในประเทศ ชูศรีศึประชาชนบีหนึ่งเป็นพื้นด้านบาท...

การลงทุนในอุตสาหกรรม และการค้าภายในระบบทุนนิยม ที่ดินกลายเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ นายทุนเจ้าที่ดินจึงสามารถแปลงรูป ที่ดินมาเป็นมูลค่าสะสมเพื่อร่วมลงทุนกับนายทุนอุตสาหกรรมและการค้า เจ้าที่ดินจะขายที่ดินส่วนหนึ่งให้นายทุนอุตสาหกรรมในราคาสูง หรือนายทุนทางการค้าหรือคิดเป็นมูลค่าเป็นเงิน เพื่อช่วยลงทุนในกิจการอุตสาหกรรม เช่น การช่วยลงทุนในอุตสาหกรรมวัสดุก่อสร้าง การสร้างศูนย์การค้า ธุรกิจการซื้อขายที่ดิน โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครนั้น กิจการเหล่านี้ส่วนใหญ่จัดสร้าง ขึ้นบน ที่ดิน ของนายทุนเจ้าที่ดิน ทั้งสิ้น การมีหุ้นส่วนในโรงงานอุตสาหกรรมบริษัทการค้าผูกขาด บางอย่าง ธุรกิจการซื้อขายที่ดินและธุรกิจการจัดบ้านและที่ดิน ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียงกันนี้ ทำรายได้ให้แก่กลุ่มนายทุนเจ้าที่ดินบีหนึ่งหลายพื้นด้านบาท”⁶⁵ (เน้นโดยผู้เขียน)

บันทึกของ ศิริ ฝาสุก เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชนชั้นศักดินาไทย ดังที่ผู้เขียนคัดมาให้ดูนี้ มีความ

สำคัญมากในแง่ของศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทในประวัติศาสตร์ของชนชั้น คักคินาไทย เพื่อที่จะรักษาความอยู่รอดแห่งชนชั้นของชนคักคินาไทยเข้าร่วมอย่างแข็งขันใน ความสัมพันธ์และวิถีการผลิตใหม่ที่ครอบงำ สังคมไทย คือ เข้าร่วมเป็นนายทุนไม่ว่าทางการผลิต ทางการค้าหรือทางการคลัง มิใช่รอฟันหรือลอยหลัง กลับไปรักษาวิถีและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเก่าอันตกกว่าค้ำไปตั้งแต่และหลัง ค.ศ. 1932 เรื่องนี้ขอฝากนักวิชาการไทยให้ช่วยกันคิดว่า เป็นระบบค้ำ

3.6. ปัญหา การ แบ่ง ชน ชั้น ใน หมู่ เกษตรกรไทยในปัจจุบัน

ที่นักมาถึงเรื่อง “เกษตรกรที่ร่ำรวย” ที่ ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณกล่าวถึงโดยไม่ได้อธิบายอะไรเลย ผู้เขียน ได้ตั้งข้อสังเกตมาในบทที่สองแล้วว่า เวลาเราพูดถึงเกษตรกรหรือชาวนา “รวย-กลาง-จน-รับจ้าง” เรากำลังพูดถึงการแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนาชาวไร่ ไม่ต้องสงสัยว่าการแบ่งชนชั้นเช่นนี้เกิดขึ้นแล้วในชนบทไทย ปัจจุบัน ปัญหาคือการอธิบายว่าเกิดขึ้นอย่างไร และเมื่อใด ผู้เขียนแสดงความเห็นว่า การแบ่งชนชั้นเช่นนี้ เกิดขึ้นได้ยากหรือไม่ น่าจะเกิดขึ้นได้ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 เพราะในสมัยนั้นมีการบีบบังคับมูลค่า ส่วนเกิน อย่างรุนแรงโดยชนชั้น

คักคินา ไม่ว่าจะรูปค่าเช่าที่ดินหรือส่วยสกากรต่าง ๆ ผู้เขียนไม่ได้ทำการศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจัง ก็ต้องขอสันนิษฐานเอาเท่าที่จะหาหลักฐานได้

ที.ซี.นิเฮอร์ และมิแชล บรูโน⁶⁶ กล่าวว่า พวกเกษตรกรที่มีฐานะดีส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่คือพวกมีอิทธิพลในตำบลและหมู่บ้าน ได้แก่ พวกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู คนที่สึกออกจากการเป็นพระที่ชาวบ้านนับถือ เป็นต้น (นิเฮอร์และบรูโนย้ำมากเกี่ยวกับฐานะของกำนันผู้ใหญ่บ้าน เพราะพวกนี้ได้รับเลือกอยู่ในตำแหน่งตลอดชีวิต ดังนั้นพวกนี้จะมีอิทธิพลมาก) เนื่องจากบุคคลหลายประเภทที่ยกตัวอย่างนี้ เป็นตัวกลางที่สำคัญที่สุดระดับพื้นฐานระหว่างรัฐกับชาวบ้าน บุคคลเหล่านี้จะได้ประโยชน์มากที่สุดจากโครงการพัฒนาชนบทต่างๆ ก่อนชาวบ้านทั่วไป ไม่ต้องสงสัยว่า นับตั้งแต่ประเทศไทยเข้าสู่ “ยุคพัฒนา” ขนาดใหญ่ภายใต้การริเริ่มของ จอมพล สฤษดิ์ ในปลายคริสต์ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา การแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนากงเกิดขึ้น หรือหากมีการแบ่งชนชั้นอยู่แล้วก็อาจจะรุนแรงขึ้น ผู้มีอิทธิพลในหมู่บ้านตำบลเหล่านี้ หากวัดฐานะคง จะเปรียบ ได้กับที่ อรัญญ์ พรหมชมพูเรียกว่า “ชาวนารวย-ชาวนากลาง” พวกนี้มีบทบาทเข้มแข็งมากในทุก

องค์การนำท้องถิ่นระดับล่าง ไม่ว่าจะสภาตำบล คณะกรรมการสุขาภิบาล คณะกรรมการวัด คณะกรรมการโรงเรียน สหกรณ์ กลุ่มชาวนา กลุ่มเกษตรกร ฯลฯ เรื่องของเรื่องคือ หากมีโครงการพัฒนาชนบทต่างๆ ขึ้นมา พวกนี้จะรู้ล่วงหน้าและได้ผลประโยชน์ก่อนชาวนาชาวไร่ สามัญและยากจนทุกที่ไป อีกประการหนึ่ง นโยบายในการพัฒนาของรัฐบาลกลางมักจะมุ่งไปสู่กลุ่มชาวนาชาวไร่ ที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องช่วยเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ การแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย การให้ความสะดวกต่างๆ ในการซื้อหาอุปกรณ์การเกษตร (เช่น รถแทรกเตอร์ เครื่องปั้นน้ำ ฯลฯ) และเนื่องจากกลุ่มจักตั้งต่างๆ เหล่านี้มาโดยพวกมีอิทธิพลในหมู่บ้านและตำบลดังกล่าวแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยว่า พวกนี้ได้ประโยชน์นานาประการก่อนชาวนาชาวไร่ระดับต่ำลงไป ทำให้พวกนี้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า ชาวนา ชาวไร่ ทั่วไป และเป็นเครื่องเสริมอำนาจ อิทธิพลที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้น ยังมีอิทธิพลมากขึ้น โอกาสในการเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ แล้วก็มากขึ้น วนเวียนหลอเลี้ยงกันไปมาเป็นวัฏจักรอยู่เช่นนั้น ผลก็คือทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนาชาวไร่ขึ้น และถ้ามีอยู่แล้วก็รุนแรงขึ้น

มิเชล บรูโน กล่าวไว้ว่า การแบ่งชนชั้น

ในหมู่ชาวนาชาวไร่เช่นนี้ ทำให้ชาวนาชาวไร่สามัญ หรือยากจนอันเป็นจำนวนข้างมากของเหล่าเกษตรกรในชนบทปัจจุบัน (หรือประมาณร้อยละ 90 ของชาวนาชาวไร่ทั้งหมด) ต้องเผชิญกับการชกแอ้งกับคนสองจำพวก พวกแรกคือ พวกข้าราชการของรัฐ พวกที่สองคือ พวกชาวไร่ชาวนาค้ำตัวเอง และเนื่องจากพวกที่สองได้ประโยชน์ จากนโยบายการพัฒนาของพวกแรก พันธมิตรของคนสองพวกก็เกิดขึ้นกลายเป็นพวกเดียวกัน บรูโนกล่าวไว้อย่างวิหคใจว่า เกษตรกรไทยทุกวันนี้ต้องฝากชะตากรรมไว้กับคนสองฝ่าย ฝ่ายแรกคือ ฝ่ายบริหารอันอาศัยหัวหน้าหมู่บ้านตำบล และกลุ่มชนบทต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อ “การพัฒนาชนบท” ฝ่ายที่สองคือ พวกนายทุนพาณิชย์เชื้อสายจีน ในกรุงเทพฯ ที่เข้ามาครอบงำเอามูลค่าส่วนเกินจากเกษตรกร ไทยในชนบท ไปด้วยกลไกตลาดแบบผูกขาด ทั้งเพื่อตัวเองและเพื่อจักรวรรดินิยมที่ทุนพาณิชย์เหล่านี้ช่วยเป็นนายหน้า

เป็นที่น่าสังเกตว่า สถาบันการเงินเพื่อการเกษตรในปัจจุบัน ไม่ว่าจะธนาคารพาณิชย์หรือธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร (รทส.) มีแนวโน้มในการส่งเสริมการแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนาชาวไร่ให้หนักหน่วงยิ่งขึ้น ผู้ได้รับสินเชื่อด่วนส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกร

รายหรือเกษตรกรระดับกลาง ส่วนเกษตรกรที่ยากจนได้รับความช่วยเหลือน้อยมาก อาทินโยบายของรทส.มักจะไม่นับผู้ยากจนเข้าเป็นลูกค้า และมักจะปล่อยเงินกู้ให้กับผู้มีที่ดินประกันเงินกู้ ในส่วนธนาคารพาณิชย์ทั่วไป นโยบายปัจจุบันของธนาคารแห่งประเทศไทยเรียกร้องให้ธนาคารพาณิชย์ ปล่อยเงินกู้เพื่อการเกษตรปีหนึ่งเป็นจำนวนเท่ากับร้อยละ 13 ของจำนวนเงินฝากทั้งสิ้นในวันที่ 31 ธันวาคมของปีก่อน โดยแยกเป็นร้อยละ 11 เพื่อสินเชื่อการเกษตรทั่วไป และอีกร้อยละ 2 เพื่อการอุตสาหกรรมการเกษตร จำนวนเงินที่คำนวณจากร้อยละเหล่านี้ในปี ค.ศ. 1919 เท่ากับ 17,322.4 ล้านบาทและ 3,149.5 ล้านบาทตามลำดับ มีการประเมินผลว่า ธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติตามคำเรียกร้องของธนาคารแห่งประเทศไทยเพียงใด ปรากฏว่าตลอดปี ค.ศ. 1979 ธนาคารพาณิชย์ให้เงินกู้เพื่อการเกษตรทั่วไปไม่ได้ตามเป้าหมาย คือปล่อยสินเชื่อเงินกู้เพียง 16,300 ล้านบาท ในขณะที่สินเชื่อเพื่ออุตสาหกรรมการเกษตรปล่อยกู้ได้ตามเป้าหมายที่ธนาคารแห่งประเทศไทยวางไว้ มีการตั้งข้อสังเกตว่า สาเหตุที่มีการปล่อยเงินกู้เพื่อการเกษตรทั่วไปต่ำกว่าเป้าหมายถึงกว่าพันล้านบาท “สงสัยจะเนื่องมาจากภาวะเงินตึง” ในปี ค.ศ. 1979 นั้นเอง⁶⁷

เราต้องรับข้อสังเกตและเหตุผลนี้ด้วยความระมัดระวัง เป็นความจริงที่เกิดภาวะ “เงินตึง” ในปีที่กำลังกล่าวถึง แต่ธนาคารพาณิชย์กลับปล่อยให้ภาวะเงินตึงนี้มีผลกระทบกระเทือนแต่เพียงกับการปล่อยสินเชื่อเงินกู้ทั่วไป แต่กลับปล่อยสินเชื่อเงิน กู้เต็มทีกับ อุตสาหกรรมการเกษตรที่กำลังรุ่งเรืองในปัจจุบัน กล่าวให้กระชับก็คือทุนการคลังสนับสนุน ทุนอุตสาหกรรมการเกษตรเพื่อเปลี่ยนสภาพ “ก่อนหน้าทุนนิยม” ทางเกษตรให้เป็นทุนนิยมเร็วขึ้น หมายถึงการล้มละลายของชาวนาชาวไร่ยากจน แบบการผลิตสับประคี่ ไกรศักดิ์ ชูณหะวัณ กล่าวถึงข้างต้นจะถูกเร่งเร็วขึ้น หมายถึงช่วยให้การแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนาชาวไร่รุนแรงขึ้น

การแบ่งชนชั้นในหมู่ชาวนาชาวไร่ การรุกเข้ามาของอุตสาหกรรมการเกษตร จะเร่งให้ชนบทไทยภายใต้การครอบงำของระบบทุนนิยมแบบพึ่งพา และค่อยพัฒนาเปลี่ยนสภาพจาก “ก่อนหน้าทุนนิยม” ไปเป็นทุนนิยมเร็วขึ้นทางออกของชาวนาชาวไร่ยากจนอาจจะต้องหันไปกู้เงินเสียดอกเบี้ยสูง และเมื่อหนี้สินพอกพูนขึ้นอาจจะสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดิน จากนั้น อาจจะต้องเช่าที่ดินทำกินจากนายทุนเจ้าที่ดิน หรืออาจจะต้องขายแรงงานเป็นกรรมาสีฟ

ไม่ในเมืองก็ในชนบท เข้าสมทบกับเกษตรกร
เช่าที่ดิน หรือที่ขายแรงงานอันมีจำนวนมากอยู่
แล้ว สร้างแรงกดดันกับค่าเช่าให้สูงขึ้นและ
ค่าแรงให้ต่ำลงหนักหน่วงขึ้นไปอีก นี่คือสภาพ
ของเกษตรกรไทยที่เป็นอยู่ และที่จะเป็นไปใน
ประเทศเราทุกวันนี้

4. วิจารณ์งาน วิถีการผลิตไทย โดย นักเขียนนิรนาม

บทความนี้จะขาดความสมบูรณ์ถ้าผู้เขียน
ไม่ กล่าวถึงผล งานการ ศึกษา เรื่องวิถี การผลิต
ไทยที่ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง ไม่ระบุชื่อสำนักพิมพ์
ไม่ระบุแม้แต่ปีที่พิมพ์ (แต่จากการสังเกตการ
อ้างอิงในเชิงบรรณบางตอน งานชิ้นนี้อ้างข้อมูล
ล่าสุดถึง 21 มกราคม ค.ศ. 1980 ก็ต้องลงมือ
ว่า งานชิ้นนี้เพิ่งเผยแพร่ออกเมื่อต้นปี ค.ศ.
1980 นี้เอง) เนื่องจากเอกสารชิ้นนี้ไม่มีชื่อแน
นอน ผู้เขียนขอเรียกเอาตามเนื้อหาว่า “วิถี
การผลิตของไทย” เนื่องจากไม่ระบุชื่อผู้แต่ง
ผู้เขียนก็จะเรียกว่า “ผู้แต่งฯ”

เอกสารชิ้นนี้แบ่งออกเป็นสามตอน ตอน
แรกว่าด้วย “แบบวิถีการผลิตในสังคมศักดินา
ไทย (จากอดีตถึง ค.ศ. 1855)” (ผู้เขียนจะ
เรียกว่า “วิถีการผลิตฯ 1”) ตอนที่สองว่า
ด้วย “วิถีการผลิตในสังคมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่ง
ศักดินา (ค.ศ. 1855-1932)” (ผู้เขียนจะ

เรียกว่า “วิถีการผลิตฯ 2”) ตอนที่สามว่า
ด้วย “วิถีการผลิตของไทยปัจจุบัน (จาก
ค.ศ. 1932 ถึงปัจจุบัน)” (ผู้เขียนจะเรียกว่า
“วิถีการผลิตฯ 3”) จำนวนหน้าของแต่ละตอน
คือ 13, 21 และ 29 หน้าตามลำดับ รวมทั้ง
หมุดเอกสารชิ้นนี้มีทั้งหมด 63 หน้า

4.1. “แบบวิถีการผลิตในสังคมศัก ดินาไทย (จากอดีตถึง ค.ศ. 1855)”

ผู้เขียนจะไม่พิจารณาอะไรมากในส่วนนี้
เพราะยังไม่ใช่ยุคที่ผู้แต่งฯ เรียกว่า “กึ่งเมือง
ขึ้น-กึ่งศักดินา” อันเป็นหัวใจแห่งการศึกษา
วิจารณ์ของผู้เขียนในบทความนี้ ผู้เขียนขอตั้ง
ข้อสังเกตบางประการสั้นๆ ประการแรกผู้แต่งฯ
เข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับ ความแตกต่าง ระหว่าง
“กรรมสิทธิ์ในที่ดิน” ของพระมหากษัตริย์
และการ “ครอบครองที่ดิน” โดยไพร่ (“วิถีการ
ผลิตฯ 1” หน้า 3-5) เพราะโดยทั่วไปมักจะเข้าใจ
กันว่า ไพร่ไทยไม่มีปัจจัยการผลิตคือที่ดินทำ
กิน ความจริงที่ดินเป็น (“กรรมสิทธิ์”) ของ
พระมหากษัตริย์ทางทฤษฎี แต่เป็นของไพร่
ในทางปฏิบัติ (“การครอบครอง”) และกลายเป็น
ทางการในสมัยรัชกาลที่ 4-5

ประการที่สอง ผู้แต่งฯ เข้าใจถูกต้อง
ว่าช่วยสาอากร และโดยเฉพาะอากรผลผลิตใน

ไร่นาที่แท้ก็คือค่าเช่าที่ดินแบบศักดินา ที่ชาว
นาไทยต้องมอบให้ชนชั้นศักดินา ที่อนุญาตให้
ไพร่ครอบครองที่ดินทำกินส่วนหนึ่ง

สำหรับ ภาษีอากรที่พวกศักดินาเก็บเอง
จากประชาชน เช่น ส่วย ตลอดจนอากรสวน
....และอากรนา.... ฯลฯ นั้น ไม่ได้มีราคาแท้
แตกต่างไปจากค่าเช่า (rent) เลย เพราะทั้ง
ค่าเช่าและส่วยสาอากรต่าง ๆ ล้วนเป็นผลผลิต
ที่ประชาชนต้องเสียให้แก่ชนชั้นศักดินา เป็น
สิ่งตอบแทนที่ตนเองได้รับ ประโยชน์ จากการ
ทำกินในที่ดินของ ชน ชั้น ศักดินา เหมือนกัน”
(หน้า 7)

ที่ถ้อยคำในที่นี้ก็คือน่าจะค่าเช่าในรูปอากร
ผลผลิตที่เก็บควบคุมไปกับค่าเช่าหลัก หรือการ
ขูดรีดหลัก ไม่ว่าจะป็นรูปแรงงานเกณฑ์ ส่วย
ของหรือเงินค่าราชการ หมายถึงว่าชาวนาไทย
สมัยนั้นโดนเก็บค่าเช่าที่ดิน แบบ ศักดินา หลาย
ชั้นหลายชั้น

ประการสุดท้าย ผู้แต่ง ฯ บรรยายความ
ทุกข์ของไพร่ไทยได้วันทนนัก โดยอ้างหลัก
ฐานจากประชุมพงศาวดารภาคที่ 27 จดหมาย
เหตุของลาดูแบร์และเฮนรี เบอรันี้ เป็นความ
รู้ใหม่ของผู้เขียนที่เคียวที่ว่า ไพร่ไทยที่เคยถูก
พม่ากวาดค้อนไป ไม่อยากกลับไทยเพราะ
“....หากกลับเมืองไทยแล้ว จะต้องทำงานให้

เจ้านายหรือทำให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน” (หน้า 9)
หากผู้วิพากษ์ก็ต้องร้องว่า ไพร่ไทย “ไม่รัก
ชาติ” แต่ที่จริงเรื่องราวละเอียดอ่อนกว่านั้น
มาก ข้อความนี้ชี้ให้เห็นเป็นนัยว่า คนไทย
อยู่กับพม่าคงลำบากน้อยกว่าอยู่กับเจ้านายไทย
และถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็ไม่ทราบว่าจะ “รัก
ชาติ” ให้ลำบากตัวไปทำไม

ถึงตรงนี้ก็ต้องบันทึกไว้ว่า ตัวอย่าง
“ไม่รักชาติ” แบบนี้เคยเกิดขึ้นในประวัติ-
ศาสตร์สมัยใหม่ คือในโซเวียตรัสเซียระหว่าง
สงครามโลกครั้งที่สอง ปรากฏว่าเมื่อกองทัพ
นาซีรุกเข้ามาทางตะวันตกของรัสเซีย มีชาวนา
จำนวนมากที่ทุกข์ยากจากการบีบคั้นของนโยบาย
การเกษตรของสตาลิน (โดยเฉพาะการบีบบัง
คับเอพิซมล) ไปเข้าค้ำยันกับทหารนาซีผู้รุกราน
ความเขลาของทหารนาซี “ผู้ปลุกปล่อย” ชาว
นารัสเซียบอกว่า ยังรักษาโครงสร้างเก่าทาง
เกษตรของรัฐบาลสตาลินเอาไว้ เพื่อ จะ รีด เอา
ข้าวสาลี ไปเลี้ยงกองทัพเยอรมัน ปรากฏว่า
ชาวนารัสเซียบอกทุกข์ยากเหมือนเดิมหรือมากกว่า
เพราะอยู่ในระหว่างสงคราม ประกอบกับรัฐ
บาลสตาลินเปลี่ยนนโยบายเรียกร้องให้ ชาวรัส-
เซียทำสงครามปกป้องมาตุภูมิอันยิ่งใหญ่ ทำ
ให้ชาวนารัสเซียวางกันหนีเข้าป่า ไปร่วมกับบร-
ยุทรัสเซียเป็นอันมาก อีกตัวอย่างหนึ่งผู้อ่าน

คงชื่นใจอยู่แล้ว ก็คือการต้อนรับของชาวกัมพูชาจำนวนมากไม่น้อยที่มีต่อการส่งกำลังทหารรุกเข้ามาในกัมพูชาของเวียดนาม ในตอนแรก การต้อนรับก็เหมือนการต้อนรับ “ผู้ปลดปล่อย” จากแอกการบีบบังคับอันรุนแรงของรัฐบาลพลพท กล่าวกันว่าชาวกัมพูชากลัวเขมรแดงยิ่งกว่ากลัวเวียดนามที่ประชาชนส่วนใหญ่ในกัมพูชาทุกวันนี้ยังไม่แปรพักตร์จาก “ผู้ปลดปล่อย” และผู้นำใหม่ในกรุงพนมเปญอย่างชานใหญ่ ก็เพราะฝ่ายหลังนี้ ไม่โจมตีเขาอย่างทหารนาซีในไซเบอร์เรียสเซียระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยการรักษาโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองไว้ ในรูปเดิม

ตัวอย่างทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างแห่งความอภัยของประวัติศาสตร์ศักดิ์คินาไทย ของประวัติศาสตร์ประเทศสังคมนิยมและผู้นำที่เรียกตนเองว่า “สังคมนิยม”

4.2. “วิธีการผลิตในสังคมนิยมเมืองขึ้น-กึ่งศักดิ์คินา (ค.ศ.1855-1932)”

ผู้แต่ง ฯ บรรยายสภาพเศรษฐกิจสังคมของไทยในระยะหัวเดียวหัวค้อ หรือที่ผู้แต่ง ฯ เรียกว่า “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดิ์คินา” ได้ดี ผู้แต่ง ฯ กล่าวถึงพลังการผลิตและการขยายตัวของอุตสาหกรรม (“วิธีการผลิตฯ 2”, หน้า

1-2) ซึ่งเกิดขึ้นหลังสนธิสัญญาเบาริง จากนั้นก็กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางการผลิต (หน้า 4-12) เห็นได้ชัดว่าผู้แต่ง ฯ ได้อิทธิพลมากจากการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และเศรษฐศาสตร์การเมืองของนักวิชาการไทยนับตั้งแต่หลัง ค.ศ. 1976 เป็นต้นมา มีประเด็นหนึ่งที่ผู้แต่ง ฯ กล่าวถึงซึ่งผู้เขียนขอเอามาถ่ายทอดไว้ คือผู้แต่ง ฯ ไม่ทราบว่าการกรรมกรไทยเชื้อสายจีนรุ่นแรกเกิดขึ้นเมื่อใด นักวิชาการทั่วไปบอกว่าเกิดพร้อมกับการตั้งโรงเรียนของชาวอเมริกันใน ค.ศ. 1858 แต่ผู้แต่ง ฯ บันทึกว่า “จากรายงานของคุณเพทธิพรบอกว่าการกรรมกรเกิดขึ้นพร้อมกับการผลิตน้ำตาลก่อนโรงเรียน โรงงานน้ำตาลเหล่านี้เป็นของนายฮากกรจีน และขุนนางเช่นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ จึงขอเสนอความเห็นข้อนี้ ให้พิจารณาด้วย” (หน้า 4)

เรื่องนี้ใครรู้ค่าตอบแทน ฯ ช่วยตอบที่ผู้เขียนสันนิษฐานเอาว่าข้ออ้างของ “คุณเพทธิพร” คงไม่ไร้เหตุผลทีเดียว เพราะหลักฐานที่นักวิชาการของเราค้นไว้ระบุว่า เมื่อสิ้นค้าอุตสาหกรรมตะวันตกไหลเข้าไทยหลัง ค.ศ. 1855 โดยสะดวกเพราะภาษีขาเข้าเก็บเพียงไม่เกินร้อยละ 3 ปรากฏว่าอุตสาหกรรมพื้นบ้านของเราล้มละลายลงหลายชนิด ที่ยกตัวอย่าง

กันมากคือการทอผ้าและการผลิตน้ำตาล ก็ แสดงว่าอุตสาหกรรมน้ำตาลของเรามีมาก่อนโรง ี ซี ข้อแตกต่างคงจะเป็นว่ากิจการน้ำตาลคงจะ เป็นขนาดเล็กและเทคนิคการผลิตคงไม่ทันสมัย แรงงานหรือกรรมกรคงมีจำนวนน้อย เทียบ ไม่ได้กับอุตสาหกรรมการตีข้าว

ผู้แต่ง ฯ วิจาณ์การเลิกทาสของรัชกาล ที่ 5 ว่าเป็น “การช่วยให้คนไทยจำนวนหนึ่ง สามารถรอดพ้นจากการขูดรีดและการกดขี่อย่าง ไร้ศีลธรรมของพวกศักดินาไป ได้ ะดับ หนึ่ง” แต่ก้ตั้งข้อสังเกตว่า ความจริงการมีทาสไว้ให้ ประโยชน์ต่อพระมหากษัตริย์ ผู้เลิกทาสได้น้อย กว่าพวกเจ้าขุนมูลนาย ดังนั้น การเลิกทาสจะ ทำให้ทาสเป็นไท และเสียภาษีมากกว่าเดิม” (หน้า 14) ผู้แต่ง ฯ วิจาณ์ถูกต้องถึงการเลิก ระบบเกณฑ์แรงงานไพร่ ด้วยวิธีเกณฑ์ทหาร หรือเก็บเงินค่าราชการปีละ 6 บาทโดยรัชกาล ที่ 5 ว่า

“การปลดปล่อยคนส่วนใหญ่ของประเทศ ออกจากระบบไพร่ มิได้ทำให้ผลประโยชน์ของ ชนชั้นศักดินาลดลงเลย พวกเขาเก็บภาษีเพิ่ม ขึ้นเพื่อทดแทนระบบเกณฑ์แรงงานและ.... ไม่ ได้มีประสิทธิภาพด้อยไปกว่าการเกณฑ์แรงงาน ตามระบบเดิมแม้แต่น้อย....

แม้ศักดินาแบบเดิมจะสูญสลายไปแล้ว....

ถ้าเช่ามิได้ถูกลดหย่อนลงเลย มีการเก็บค่าเช่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงไร่ละ 1-2 บาท ดังนั้น หากเจ้าที่ดิน ี ซี ที่ดิน ในราคา ซึ่งปกติ จะไม่สูง เกินไร่ละ 6 บาทแล้ว ในเวลาเพียง 2-3 ปี เจ้าที่ดินก็จะได้เงินที่ลงทุนไว้กลับคืนหมด ไม่ เพียงเท่านั้น เจ้าที่ดินบางรายยังเก็บค่าเช่าสูงถึง ไร่ละ 4 บาทก็มี” (หน้า 15, เน้นโดยผู้เขียน)

การเปลี่ยนแปลงการเก็บค่าเช่าศักดินา จากแรงงานเป็นเงินแทน ผู้แต่ง ฯ เค้าเพิ่มเติมว่า

“...เพื่อนำเงินดังกล่าวไปจ้างกุลีจีนให้ทำ งานแทนแรงงานที่ได้จากการเกณฑ์แรงงานไพร่ วิธีการนี้เป็นผลดีแก่ศักดินามากกว่าเดิม เพราะ ไพร่ที่ถูกเกณฑ์แรงงานโดยทั่วไป ไม่ได้รับผล ประโยชน์ตอบแทนนั้น มักจะเฉื่อยงานเนื่อง จากขาดแรงจูงใจที่จะทำงาน ผลงานของกุลี ชาวจีนจึงมีทั้งปริมาณ และคุณภาพมากกว่าผล งานที่เกิดจากการเกณฑ์แรงงานไพร่มาก ไม่ เพียงเท่านั้น....เงินที่กษัตริย์เก็บจากไพร่แทน การเกณฑ์แรงงานมักจะมีจำนวนมาก กว่าค่าใช้ จ่ายในการก่อสร้างทุกครั้ง ซึ่งส่วนนี้ทำให้ กษัตริย์มีกำไรมหาศาล” (หน้า 15, เน้นโดย ผู้เขียน)

ผู้เขียน บันทึก คำ วิจาณ์ ของ ผู้แต่ง ฯ เกี่ยวกับ การเลิกระบบเกณฑ์แรงงาน หรือการ

เปลี่ยนจากค่าเช่าที่ดินในรูปแรงงาน มาเป็นเงินแทน ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าในปัญหาเดียวกัน การวิจารณ์ของผู้แต่ง ๆ แลตมคมเหนือนักประวัติศาสตร์รุ่นเก่าหลายท่านด้วยกัน (ดังที่ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นในบทที่ 2 ของบทความนี้) นอกจากนี้ คำวิจารณ์ของผู้แต่ง ๆ ยังให้ความรู้แก่เราอีกว่า การเลิกแรงงานเกณฑ์ให้ผลดีแก่ศักดินามากกว่าเดิม เหมือน ๆ กับการเลิกแรงงานเกณฑ์ก็ให้ ผลดีต่อ ระบบอบ ศักดินายุโรปตะวันตกดังที่เรากล่าวมาแล้ว ประเด็นนี้เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ผู้เขียนเชื่อว่า ศักดินาของไทยในส่วนตัวว่าด้วยวิวัฒนาการค่าเช่าที่ดินตามความหมายของมาร์กซ์มีความคล้ายคลึงกับศักดินายุโรปตะวันตก และไม่สามารถอธิบายได้ด้วยวิธีการผลิตก่อนทุนนิยมคือแบบเอเชีย ดังที่นักวิชาการไทย และ ต่าง ประเทศ หลาย ท่านพยายามทำ แต่ต้องอธิบายด้วยวิธีการผลิตแบบศักดินาสากลนั่นเองซึ่งจะใกล้เคียงต่อความเป็นจริงมากกว่า (ดูเชิงอรรถที่ 37 ของบทความนี้)

ผู้แต่ง ๆ สรุปผลกระทบกระเทือนของสนธิสัญญาเบาริง ที่มีต่อ วิธีการ ผลิตของ ไทย ดังนี้

“เมื่อมีการลงทุนใน อุตสาหกรรม เหมือนแร่ บ้าไม้และโรงสี ย่อมทำให้เกิดชนชั้นกรรมาชีพไทยขึ้นพร้อม ๆ กับวิธีการผลิตแบบทุน

นิยม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการขูดรีดที่นายทุนกระทำต่อกรรมกร แต่โดยเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวนา ซึ่งหากไม่ทำกินในที่ดินของตนก็ต้องเช่านาของศักดินา พวกเขาจึงไม่ใช้ชนชั้นกรรมาชีพ และยังไม่ก้าวเท้าเข้าสู่วิธีการผลิตแบบทุนนิยม สังคมไทยจึงมิใช่สังคมทุนนิยมประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวนาล้วนถูกพวกชนชั้นศักดินาขูดรีดอย่างหนักเป็นค่าเช่า ภาษีอากรและคอกเบี้ย มูลรากของการขูดรีดแบบศักดินาที่เจ้าที่ดิน กระทำต่อ ชาวนายังครองฐานะที่เหนือกว่าในชีวิตเศรษฐกิจ ประสานกับการขูดรีดของนายหน้าและทุนขูดรีดคอกเบี้ยแพง” (หน้า 17, เน้นโดยผู้เขียน)

จากนี้ ผู้แต่ง ๆ ก็สรุปว่าสังคมไทยระหว่าง ค.ศ. 1855-1932 เป็น “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา”

“การที่จักรพรรดินิยมกุมเส้นชีวิต เศรษฐกิจไทยไว้อย่างสิ้นเชิง และขูดรีดประชาชนไทยอย่างหนักหน่วง โดยที่ไม่ได้กุมอำนาจรัฐไทยโดยตรง ทำให้ไทยเป็นกึ่งเมืองขึ้น (และ) การที่ประชาชนถูกขูดรีดด้วยวิธีการแบบศักดินาเป็นหลัก ในขณะที่การผลิตแบบบรรณาธิซึ่งผลิตเองใช้เองถูกทำลายไปแล้ว ทำให้ไทยกลายเป็นกึ่งศักดินา สังคมไทยหลังปี 2398 จึงเป็นกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา ซึ่งมีความขัด

แย้งระหว่างประชาชาติไทยกับ จักร พรวรรค นิยม อันมีศักดิ์คึกคักกับนายทุนนายหน้าเป็นตัวแทนเป็น ความซัดแย้งหลักในสังคม” (หน้า 18, เน้น โดยผู้เขียน)

ผู้แต่ง ฯ ได้อิทธิพลทางความคิดจากบทความ “การปฏิวัติของจีนกับพรรคคอมมิวนิสต์” ของเหมาและสหายอย่างลึกซึ้ง ไม่เพียงแต่เอา ทฤษฎีมา แม้แต่รูปประโยคของเหมาและสหาย ก็คัดเอามาด้วย โดยเฉพาะประโยคที่ว่า “มูล รากของการซุกครีตแบบศักดินาที่เจ้าที่ดินกระทำ ต่อชาวนา ยังครองฐานะที่เหนือกว่าในชีวิต เศรษฐกิจ ประสานกับการซุกครีตของนายหน้า และทุนซุกครีตออกเบียดเบียน”. (ไปรษณียบัตร ๑. ในหน้า ๑ ของบทความนี้) ผู้เขียนเห็นว่าการ คัดลอกแบบนี้เป็นเรื่องธรรมดา เพราะทำให้ ความและการวิเคราะห์ชัดเจนขึ้นมา สังคมไทย ระหว่าง ค.ศ. 1855-1932 ยังถูกรอบงำด้วย วิถีการผลิตแบบศักดินาเป็นหลัก ในส่วนนี้ ต้องถือว่าผู้แต่ง ฯ กล่าวไว้ชัดเจนยิ่งกว่าอรุณย์ พรหมชมพู, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์และนัก เศรษฐศาสตร์การเมืองอื่น ๆ ที่มีทัศนะเกี่ยว กันอีกหลายท่าน แต่ผู้แต่ง ฯ ก็ยังติดคำว่า “กึ่งศักดินา” ดังนักวิชาการเหล่านี้ ซึ่งก่อให้เกิด ความคลุมเครือสับสนดังที่ผู้เขียนได้วิจารณ์ มาอย่างละเอียดในหน้าก่อน ๆ ผู้แต่ง ฯ คง

เจตนาจะชี้ให้เห็นถึงวิถีการผลิตแบบทุนนิยมที่ กำลังก่อตัว และเข้าผสมผสานกับวิถีการผลิต แบบศักดินา แต่ผลของการผสมผสานไม่ได้ ออกมาเป็น “กึ่งศักดินา” ดังวาทะของผู้แต่ง ฯ (และของหลายท่านที่ใช้ศัพท์ และความหมาย ของศัพท์อย่างเดียวกัน) แต่ออกมาเป็น—โดย เฉพาะนับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นไป —“ก่อนหน้าทุนนิยม” มากกว่า การผสมผสาน แบบนี้เป็นเรื่องปกติของประวัติศาสตร์สังคมใน ระยะเวลาเดียวกันหรือระยะผันผ่าน ไม่ใช่ว่า “กึ่ง” เช่นนั้น “กึ่ง” เช่นนี้ อันจะก่อให้เกิด ความสับสนคลุมเครือในการศึกษาปัญหาวิถีการ ผลิตสังคมหนึ่ง ๆ ในยุคหนึ่ง ๆ โดยไม่จำเป็น

4.3. “วิถีการผลิตของไทยปัจจุบัน (จาก ค.ศ. 1932 ถึงปัจจุบัน)”

ในส่วนที่สามนี้ ผู้แต่ง ฯ แยกพิจารณา เป็นสองระยะ ระยะแรกคือระหว่าง ค.ศ. 1932-1956 คือจากกรเปลี่ยนแปลงการปก ครองจนถึงการหมดยุคอาณานิคมครั้งที่ สอง ของ จอม พล ป. ระยะที่สองนับตั้งแต่ ค.ศ. 1957 จน ถึงปัจจุบัน คือนับตั้งแต่รัฐประหารของจอม พลสฤษดิ์เป็นต้นมา ผู้แต่ง ฯ บรรยายได้อย่าง มีพลัง มีเพียงบางตอนเท่านั้นที่ผู้เขียนรู้สึก ว่า ผู้แต่ง ฯ กล่าวเกินความจริง อาทิการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1932

“การเปลี่ยนแปลงปี 2475 เพียงแต่ทำให้รูปแบบของการปกครองเปลี่ยนแปลงไป แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมแต่อย่างใด (sic)...ความขัดแย้งพื้นฐานของสังคมไทยยังเป็นความขัดแย้ง ระหว่าง ประชาชน กับ จักรพรรดินิยม ซึ่งมีนายทุนขุนนาง นายทุนนายหน้าและกักคินาเป็นตัวแทนเหมือนเดิม” (“วิถีการผลิตฯ 3”, หน้า 5)

ดูเหมือนผู้แต่งฯ ต้องการทิ้งน้ำหนักการวิจารณ์อยู่ตอนท้าย แต่ไม่ทราบว่าเขาไปพันกับ “การเปลี่ยนแปลงปี 2475” ทำไม การปฏิวัติในปี ค.ศ. 1932 ไม่ใช่การปฏิวัติสังคมนิยม ไม่ใช่จุดประสงค์ของคณะราษฎร และคณะราษฎรคงไม่มีทางทำลาย “ความขัดแย้งพื้นฐานของสังคมไทย...” ตามความหมายของผู้แต่งได้ ส่วนการวิจารณ์ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ของคณะราษฎร ไม่ได้ช่วยเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม “แต่อย่างใด” ก็ออกจะเกินความจริง เกินเลยอย่างไรผู้เขียนพูดถึงแล้วในบทที่ 2 ของบทความนี้

ผู้เขียนอ่านเอกสารชั้นที่สามของผู้แต่งฯ ด้วยความระทึกใจ อ่านแล้วอ่านเล่าหลายจบ และความระทึกใจนั้นก็กลายเป็นความเปล่าเปลือง ไม่มีตอนใดในเอกสารชั้นนี้เลย ที่วินิจฉัยว่า “วิถีการผลิตของไทยปัจจุบัน” อันเป็นหัวข้อ

ของเอกสารชั้นนี้ คืออะไร ทั้ง ๆ ที่ในเอกสารชั้นที่สองผู้แต่งฯ กล่าวไว้ชัดเจนว่า สภาพ “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักคินา” ของสังคมไทยอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1855-1932 นั่นก็ต้องหมายความว่า สภาพสังคมไทย-วิถีการผลิตไทยนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1932 มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้แต่งฯ ก็บรรยายการเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้อย่างชัดแจ้ง แต่ไหนผู้แต่งฯ ไม่กล่าวให้ชัดแจ้งต่อไปว่าการเปลี่ยนแปลงนี้ก่อผลสะท้อนอย่างไรต่อสภาพที่ผู้แต่งฯ เรียกว่า “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักคินา” ของสังคมไทย หรือนี้ผู้แต่งฯ จะให้สันนิษฐานเอาเองว่า สังคมไทยในปัจจุบันยังเป็น “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักคินา” ถ้าอย่างนั้นผู้แต่งฯ เข้าใจผิดทีเดียว

เป็นข้อสันนิษฐานของผู้เขียนว่า สังคมไทยถูกรอบงำด้วยวิถีการผลิตแบบทุนนิยมมาตั้งแต่ 20 ปีหลัง ค.ศ. 1932 แต่เป็นระบอบทุนนิยมที่พึ่งพาจักรวรรดินิยม และมีลักษณะค่อยพัฒนาเพราะยังรักษาสภาพ “ก่อนหน้าทุนนิยม” ในชนบทไว้เป็นส่วนใหญ่ และนับตั้งแต่รัฐประหารของ จอมพลสฤษดิ์ เป็นต้นมา การผลิตแบบทุนนิยม จะพัฒนาขึ้นมาก ในเขตเมืองหลวงและเมืองใหญ่รวมทั้งบางเขตในชนบทเอง การลดบทบาทของรัฐทางเศรษฐกิจ โดยหันมาลงทุนในภาคสาธารณะ และกิจ

การที่จำเป็นต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและการลงทุนของภาคเอกชนทั้งในประเทศและของทุนตะวันตกอย่างขนานใหญ่ ด้วยความช่วยเหลือของสถาบันการเงิน ระหว่างประเทศ ภายใต้การครอบงำของกลุ่มประเทศจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ไม่ได้มีผลแต่เพียงเสริมความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจสาขาทุนนิยมเท่านั้น แต่ยังช่วยให้การแผ่ขยายวิถีการผลิตทุนนิยม เข้าไปในภาคเศรษฐกิจชนบทที่มีสภาพ “ก่อนหน้าทุนนิยม” อีกด้วย โครงการพัฒนาชนบทในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมาย นับแต่คริสต์ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในชนบทนั้นแล้ว กลับมีผลเร่งการขยายตัวของลัทธินี้ เพิ่ม มากขึ้น ใน ชนบทไทย เพราะโครงการเหล่านี้กลับช่วยสร้าง หรือช่วยเสริมสภาพการแบ่งชนชั้น ในหมู่ชาวนาไทยให้รุนแรงหนักหน่วงยิ่งขึ้น ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สมานเข้ากับการ รุกเข้ามา ในชนบทของอุตสาหกรรมและการเกษตร ที่เข้าครอบงำ การผลิตโดยตรง ก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ทางเกษตรรุนแรงขึ้น สภาพ “ก่อนหน้าทุนนิยม” ในชนบทไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ผู้แต่งบทความ “วิถีการผลิตของไทย”

เป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางวิชาการ ดีดการแต่งบทความนั้นแล้ว ก็ถือว่าเป็นผู้ศึกษาที่มีวิถกวิจารณ์ และความบางตอนก็รจนาไว้อย่างอลังการ ผู้เขียน ไม่เชื่อว่าผู้แต่งฯ ไม่เห็นสิ่งที่ผู้เขียนเพิ่งกล่าวจบลงเมื่อครู่นี้ ถึงตรงนี้ผู้เขียนก็ ต้องร้องขึ้น อย่างมาร์กซ์ว่า “Hic Rhodus, hic salta !”⁶⁸

ปัจฉิมกถา

ทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ของเหมาเจ๋อตุง และสหายคอมมิวนิสต์จีนมีความคลุมเครือ แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีน และข้อคิดของเหมาเองช่วยแก้ความคลุมเครือนั้นได้ การรับทฤษฎีนี้มาใช้กับสังคมไทย โดยนักวิชาการไทยและส่วนหนึ่งแห่งขบวนการปฏิวัติไทยโดยขาดการวิถกวิจารณ์ คือการรับเอาความคลุมเครือที่ว่านี้มาด้วย และในหลายกรณี ความคลุมเครือนี้สร้างความสับสนบีบบัง ยิ่งกว่าทำให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไทยที่แท้จริง โดยเฉพาะการศึกษาถึงวิถีและความสัมพันธ์ทางการผลิตของไทยในปัจจุบัน สังคมศักดินาไทยเข้าสู่ระยะผันผ่านหัวเดียวหัวต่อหลัง ค.ศ. 1865 วิถีและความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมที่ก่อตัวขึ้นยังอยู่ภายใต้การครอบงำของ

วิถีและความสัมพันธ์การผลิตศักดินา นี้เป็นความจริง ก่อนการ เปลี่ยน แปลง การ ปกครองแผ่นดิน ค.ศ. 1932 ในช่วงเวลาเกือบร้อยปีนี้ ความสัมพันธ์และวิถีการผลิตในชนบทจะค่อยๆ วิวัฒนาการจากศักดินาเข้าสู่สภาพ “ก่อนหน้าทุนนิยม” และวิวัฒนาการนี้เกิดขึ้นภายในสังคมศักดินานั้นเอง โดยเฉพาะนับตั้งแต่ปลายรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เป็นต้นมา การปรับตัวเข้ากับตะวันตกของราชการที่ 4 และการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินของราชการที่ 5 เป็นกระบวนการปรับตัว และการปฏิรูปที่เป็นประติการ นั่นคือสร้างความเข้มแข็งให้กับอำนาจรัฐและสังคมศักดินา และเวลาเดียวกัน ผลของการปรับตัวและการปฏิรูปนั้น สร้างเขื่อมลุดแห่งการทำลายสังคมและอำนาจรัฐศักดินานั้นเอง นี่เป็นสภาพที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 และที่ 7 การเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินโดยคณะราษฎรใน ค.ศ. 1932 มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในส่วนที่ล้มอำนาจ และซากของความสัมพันธ์การผลิตศักดินาลง เปิดทางให้วิถีการผลิตทุนนิยมแบบพึ่งพา และค่อยพัฒนา ที่ก่อตัวขึ้นในปลายยุคศักดินา เข้าครอบงำสังคมในฐานะวิถีการผลิตหลักของไทย นี่เป็นความจริงนับตั้งแต่รัฐประหารใน ค.ศ. 1947 เป็นต้นมาเมื่อ “ขุนนาง” กลายเป็น

“นายทุน” และอำนาจทางการเมืองโน้มตนลงรับใช้และรองรับอำนาจทางเศรษฐกิจที่ครอบงำโดยทุนตะวันตกและทุนพาณิชย์นายหน้าของไทย และนับตั้งแต่รัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ใน ค.ศ. 1958 เป็นต้นมา วิถีการผลิตแบบพึ่งพาและค่อยพัฒนาได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ในทางเกษตร ก่อผลสะท้อนให้สภาพ “ก่อนหน้าทุนนิยม” ในชนบทเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไปด้วย

ถึงตรงนี้อาจจะมีผู้อ่านหลายท่านร้องว่า ผู้เขียนกำลังตีฝักปาก เพราะที่แท้สิ่งที่ผู้เขียนเรียกว่าทุนนิยมแบบพึ่งพา และค่อยพัฒนามิได้แตกต่างไปจากสิ่งที่ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์เรียกว่า “ระบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” เลย ความจริงเป็นตรงกันข้าม ถ้าการตีความคำว่า “กึ่งเมืองขึ้น” แตกต่างกันยังมีใช้เรื่องสำคัญมากเท่าใด การย้าถึงคำว่า “กึ่งศักดินา” มีผลสะท้อนใหญ่หลวงต่อการสร้างยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการต่อสู้ให้หนักไปในทางเดียว คือในชนบทของส่วนหนึ่งแห่งขบวนการปฏิวัติไทย คังผู้เขียนจะยกตัวอย่างมาให้ดู ณ บัดนี้ ผู้เขียนได้ข้อมูลจากนักข่าวฝรั่งเศสผู้หนึ่ง (ซึ่งจะพิมพ์รายงานละเอียด ในหนังสือฝรั่งเศสฉบับหนึ่งเร็วๆ นี้) ว่าในเดือนกันยายน ค.ศ. 1980 ผู้เข้าเยี่ยมเยียนฐานที่มั่นปฏิวัติ - ของพรรคคอม

มิวนิสต์แห่งประเทศไทย— ในเขตอีสานเหนือผู้หนึ่ง ทั้งคำถามก็ออกไปกับสมาชิกชั้นนำผู้หนึ่ง ในคณะ กรรมการ ภาคอีสาน เหนือของ พคท. ว่า

การที่ พคท. วิเคราะห์ว่าสังคมไทยเป็น “กึ่งเมืองขึ้น—กึ่งศักดินา” นั้น ใ้บรรทัดฐานของ ทฤษฎีลัทธิมาร์กซ์—ลัทธิเลนิน หรือ ความคิดเหมาเจ๋อตุง ? สมาชิกชั้นนำผู้นั้นตอบว่า

ในทัศนะของเราเห็นว่า ความคิดเหมาเจ๋อตุงเป็นการพัฒนาของลัทธิมาร์กซ์—เลนินที่ มาแก้ปัญหาการปฏิวัติในประเทศสังคมกึ่งเมืองขึ้น—กึ่งศักดินา เราไม่ถือว่าความคิดเหมาเจ๋อตุงเป็นลัทธิ ฉะนั้นการวิเคราะห์สังคมไทยว่าเป็น “กึ่งเมืองขึ้น—กึ่งศักดินา” นั้น เราใช้หลักทางเศรษฐศาสตร์การเมือง และวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์มาวิเคราะห์ โดย

ดูจากพลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต จากพื้นฐานทางเศรษฐกิจและโครงสร้างชั้นบนของสังคมตลอดจนรูปการจิตสำนึก

เหมาเจ๋อตุงเป็นคนแรกที่ได้แก้ ปัญหาการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพในประเทศกึ่งเมืองขึ้น—กึ่งศักดินาให้ตกไปทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติ ช้้นำการปฏิวัติของประเทศจีนที่เป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้น—กึ่งศักดินาไปสู่ชัยชนะได้สำเร็จ

ส่วนลักษณะกึ่งเมืองขึ้น—กึ่งศักดินาของ

ไทยในปัจจุบัน ได้มีความแตกต่างกับกึ่งเมืองขึ้น—กึ่งศักดินาของจีนในสมัยนั้นมาก กล่าวคือ ในด้านที่เป็นกึ่งเมืองขึ้นนั้น ทางการเมือง เศรษฐกิจ การทหารและวัฒนธรรมถูกครอบงำ โดยจักรพรรดินิยมอเมริกา ไม่ได้เป็นตัวของตัวเองมีลักษณะขึ้นต่อจักรพรรดินิยมอเมริกา แต่ก็มีใช้เป็นเมืองขึ้นโดยตรง ในด้านที่เป็นกึ่งศักดินานั้นดูจากพลังการผลิต วิธีการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต ตลอดจนรูปการจิตสำนึกแบบศักดินายังดำรงอยู่ อย่างหนาแน่น แต่ปัจจัยทุนนิยมได้เพิ่มขึ้น เป็นต้นว่า มีการสร้างถนนหนทางเข้าไปถึงชนบททุกแห่ง แม้กระทั่งบนภู พร้อมกับนั้นระบบการเงิน การธนาคารและการตลาดสมัยใหม่ ก็ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของ ชาวนา เกษตรกรมากขึ้น มีผลให้รูปการจิตสำนึกเปลี่ยนไป การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในครอบครัว เป็นการผลิตเพื่อขายด้วย ได้ก่อให้เกิดชนชั้นนายทุนน้อย พ่อค้าคนกลางในชนบทมากขึ้น ในขณะเดียวกัน กึ่งชนชั้นกรรมาชีพในชนบทก็ได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว

จากการวิเคราะห์ลักษณะสังคมเช่นนี้ พรรคเราจึงได้กำหนดแนวทางทั่วไป ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีการปฏิวัติประเทศไทยขึ้นมาชุดหนึ่ง ปัจจุบันเรากำลังศึกษากันกว่า ลักษณะเฉพาะ ของสังคม

กิ่งเมืองขึ้น—กิ่งศักดินาไทย และแนวโน้มของการพัฒนาทางสังคม เพื่อปรับยุทธศาสตร์—ยุทธวิธีการปฏิบัติของเราให้สอดคล้องกับภาวะวิสัยยิ่งขึ้น” (เน้นโดยผู้เขียน)

ทกตงยุทธศาสตร์ — ยุทธวิธีการปฏิบัติของพคท. ที่เน้นหนักไปในทางชนบทในปัจจุบัน

บันเป็น ผล มา จาก การ มอง สังคม ไทย ว่าเป็น “กิ่งเมืองขึ้น—กิ่งศักดินา” โดยตรง การมองสังคมไทยให้ถูกต้องจะมีผล กระ เทือน ต่อ การสร้างยุทธศาสตร์—ยุทธวิธีที่ถูกต้องอย่างไร เป็นหน้าที่ของนักปฏิบัติยิ่งกว่าหน้าที่ของนักศึกษาวិชาการ ผู้เขียนขอจบบทความลงเพียงเท่านี้

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เชิงอรรถ

- 1 บทความนี้ เหม่าเจ๋อตุ๋งและสหายร่วมกันเขียนขึ้นในตอนหน้าหนาว ค.ศ. 1939 และเขียนเสร็จในเดือนธันวาคมในปีเดียวกัน ความมุ่งหมายก็เพื่อใช้เป็นแบบเรียนของชาวคอมมิวนิสต์ที่เยนอัน บทความนี้เดิมจะเขียนเป็นสามบท แต่ก็เสร็จเพียงสองบท บทแรกว่าด้วย “สังคมประเทศจีน” ซึ่งสหายอื่นเป็นผู้ร่างและเหม่าเป็นผู้ตรวจแก้ บทที่สองว่าด้วย “การปฏิวัติของจีน” ซึ่งเหม่าเขียนเอง
- 2 ผู้ที่สนใจโปรดดู เหม่าเจ๋อตุ๋ง “ปัญหายุทธศาสตร์ในสงครามปฏิวัติของจีน” (ธันวาคม ค.ศ. 1936) ใน *สรณิพนธ์เหม่าเจ๋อตุ๋ง*, เล่มหนึ่ง (ตอนปลาย), หน้า 379-380.; “ว่าด้วยลัทธิประชาธิปไตยแบบใหม่” (มกราคม ค.ศ. 1940) ใน *เหม่าเจ๋อตุ๋ง*, *สรณิพนธ์* ๗, เล่ม 2 (ตอนปลาย), หน้า 678 และ 743.; และเหม่าเจ๋อตุ๋ง, “คำรายงานในที่ประชุมเต็มคณะ ๗ สมัยที่ 2 ชุดที่ 7” (4 มีนาคม ค.ศ. 1949), *สรณิพนธ์* ๗, เล่ม 4 (ตอนปลาย), หน้า 658.
 สรณิพนธ์เหม่าเจ๋อตุ๋งเล่มต่าง ๆ ที่อ้างและจะอ้างถึงในบทความนี้ ผู้เขียนใช้ฉบับภาษาไทยของสำนักพิมพ์ภาษาต่างประเทศ, ปักกิ่ง, ฉบับปี ค.ศ. 1968
- 3 “การปฏิวัติของจีนกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน” *สรณิพนธ์* ๗, เล่ม 2 (ตอนปลาย), หน้า 598-600. ระบอบเศรษฐกิจการเมืองของสังคมศักดินาจีนในตลอดระยะเวลาสามพันปีนี้มีลักษณะพิเศษสำคัญ ๆ อย่างไร ดู “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 601-604.
- 4 เหม่าเจ๋อตุ๋ง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 605. โครสนใจเรื่องสงครามฝิ่น ดูเชิงอรรถหมายเลข 15 ของ “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 659. ส่วน “กรณี 18 กันยายน” ค.ศ. 1931 ดูเชิงอรรถหมายเลข 4 ของบทความ “ว่าด้วยยุทธวิธีค้ำยันจักรพรรดินิยมญี่ปุ่น”, ใน *เหม่าเจ๋อตุ๋ง*, *สรณิพนธ์* ๗, เล่ม 1 (ตอนต้น), หน้า 326-327.
- 5 เหม่าเจ๋อตุ๋ง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 609-613.
- 6 เหม่าเจ๋อตุ๋ง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 613-614.
- 7 เหม่าเจ๋อตุ๋ง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 613-614.
- 8 เหม่าเจ๋อตุ๋ง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 605-606.

- 9 เทมาเจ็ซุง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 608.
- 10 เทมาเจ็ซุง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 614-615.
- 11 “ปัญหายุทธศาสตร์ในสงครามปฏิวัติของจีน” (ธันวาคม ค.ศ. 1936), *สรรนิพนธ์ฯ*, เล่ม 1 (ตอนปลาย), หน้า 379-380.
- 12 “คำรายงานในที่ประชุมเต็มคณะ ฯ สมัยที่ 2 ชุดที่ 7”, *สรรนิพนธ์*, เล่ม 4 (ตอนปลาย), หน้า 658-659.
- 13 เทมาเจ็ซุง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 615.
- 14 เทมาเจ็ซุง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 614.
- 15 เทมาเจ็ซุง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 610.
- 16 เทมาเจ็ซุง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 661.
- 17 ไกรสนใจวิวาทะทางทฤษฎีมาร์กซิสต์เรื่องนี้หาอ่านได้จาก *The Transition from Feudalism to Capitalism* พิมพ์ครั้งแรกปี ค.ศ. 1954 ครั้งที่สองปี ค.ศ. 1976 โดยสำนักพิมพ์ New Left Books, London, 1976. เล่มที่ผู้เขียนใช้คือฉบับแปลภาษาฝรั่งเศส (ซึ่งแปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษปี ค.ศ. 1976) ภายใต้ชื่อว่า Maurice DOBB/Paul M. SWEEZY, *Du féodalisme au capitalisme: problèmes de transition, tomes I et II*, (Paris : Petite Collection Maspéro, Paris, 1977) ฉบับภาษาฝรั่งเศสนี้สมบูรณ์กว่าฉบับภาษาอังกฤษ เพราะมีการรวบรวมบทความและงานค้นคว้าเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันของนักวิชาการฝรั่งเศสและญี่ปุ่น ซึ่งไม่มีปรากฏในฉบับภาษาอังกฤษ

เชิงอรรถหรือคำอ้างต่อไปนี้ จะอ้างจากฉบับภาษาฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1977 ทั้งสิ้น โดยจะระบุชื่อคน ตามด้วยชื่อหนังสือสั้นๆ ว่า “Du féodalisme....”, tome I หรือ II แล้วแต่กรณีและหน้าของ tome นั้นๆ

คำว่า “วิวาทะ” ผู้เขียนแปลมาจากคำว่า polemics ในภาษาอังกฤษ หรือ polémiques ในภาษาฝรั่งเศส ซึ่งไม่ได้แปลว่าทะเลาะกัน แต่หมายถึงการแสดงความเห็นต่างกัน

- 18 บทความที่สรุปประเด็นจาก “วิวาทะระหว่างค็อบบ์กับชวีซี” ได้ดีที่สุดคือบทความของ

Giuliano PROCACCT, "Du féodalisme....", tome I, pp. 199-217.

- 19 P.-M. SWEEZY, Du féodalisme, tome I, pp. 68. ชวิชีอ้างมาร์กซ์และเอดเงิลส์มาสนับสนุนความเชื่อของตน ผู้เขียนจะไม่ยกมากล่าวในที่นี้ให้ยุ่งหรือ ใครสนใจหาอ่านได้จาก P.-M. SWEEZY, "Du féodalisme au capitalisme", pp. 64-66. และ pp. 69-71.
- 20 Maurice DOBB, "Du féodalisme....", tome I, pp. 86. ผู้เขียนจะกลับมาพูดถึงการเปลี่ยนรูปค่าเช่าที่ดินศักดินาของยุโรปตะวันตกอีกครั้งหนึ่งให้ละเอียดกว่านี้ ในตอนที่ 2 ของบทความนี้
- 21 DOBB, "Du féodalisme au capitalisme", pp. 87. ผู้เขียนใช้คำว่า "ถึงตรงนี้คือบับก็ 'สอน' ความรู้ชวิชี" คำว่า "สอน" เป็นการกล่าวโดยโวหาร อันที่จริงชวิชีก็ "สอน" คือบับและมาร์กซ์ดีอย่างตกกาชาชาติ แห่งมหาวิทยาลัยโตเกียวไว้มากเหมือนกัน โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าอะไรคือปัจจัยชี้ขาด-ปัจจัยภายนอกหรือภายใน -ที่ทำให้ระบบศักดินายุโรปตะวันตกเปลี่ยนเข้าสู่ทุนนิยมใครสนใจเรื่องนี้ดู Paul M. SWEEZY, Du féodalisme tome I, pp. 147-156.
- 22 ในอีกบทความหนึ่ง ชวิชีไม่ได้คัดค้านคำอธิบายของค็อบบ์อย่างแข็งขันเลย แต่พยายามอธิบายทฤษฎี "ศักดินาก็ไม่ใช่-ทุนนิยมก็ไม่เชิง" หรือ "การผลิตสินค้าก่อนเป็นทุนนิยม" ของตนต่อไป คราวนี้อ้างงานของเอดเงิลส์เรื่อง "กำเนิดของครอบครัว ทรัพย์สินส่วนตัวและรัฐ" มาสนับสนุน แต่ความพยายามนี้ไม่สำเร็จ และเป็นการช่วยให้นักวิชาการมาร์กซ์ลิสต์ไม่ว่าอังกฤษหรืออเมริกาเดียนจับปากกาเขียนคัดค้านชวิชี ผู้เขียนขอละเว้นถ่ายทอดความเห็นค้านต่างๆเหล่านี้ เพราะเนื้อหาและการสรุปเหมือนกันกับของค็อบบ์ ผู้สนใจบทความเหล่านี้จาก H. Kohachiro TAKAHASHI, "Du féodalisme au capitalisme", pp. 118-124 ; Christopher HILL, "Du féodalisme", pp. 171-175.; และ Giuliano PROCACCI, "Du féodalisme", ibid, pp. 280-210.

25 ปีหลัง "วิวาทะระหว่างค็อบบ์กับชวิชี" Michel BRUNEAU เริ่มบทความเรื่อง "Modes de production et organisation administrative de l'espace : le cas de la Thaïlande" (Etat, pouvoir et espace dans le Tiers Monde, Claude BATAILLON (ed.), (Paris : I.E.D.E.S., Collection Tiers Monde, PUF, 1977, pp. 121) ของเขาว่า

การก่อรูปทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสภาพการณ์ทางประวัติศาสตร์อันละเอียดอ่อน ซึ่งหลายวิถีการผลิต(สามารถ)ดำรงอยู่พร้อมกัน (แต่)วิถีการผลิตอันหนึ่งจะดำรงฐานะครอบงำเมื่อเทียบกับวิถีการผลิตอื่น ๆ ซึ่งวิถีการผลิตอื่น ๆ เหล่านี้จะต้องรับกฎเกณฑ์ของวิถีการผลิตครอบงำที่เวลานั้น ส่วนรูปแบบของรัฐและสายใยของการบริหารของรัฐนั้น ก็จะสอดคล้องกับวิถีการผลิตหลักที่เป็นอยู่ เมื่อวิถีการผลิตครอบงำเปลี่ยนแปลงไป รัฐและสายใยการบริหารของรัฐนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย การผ่านจากวิถีการผลิตหนึ่งไปสู่วิถีการผลิตอีกอย่างหนึ่งจะแสดงออกด้วยการเปลี่ยนแปลงการก่อรูปทางสังคม และผลก็คือองค์การบริหารของดินแดนนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย....

ไม่ต้องสงสัยว่า ทฤษฎีมาร์กซิสต์เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องวิถีการผลิตหลักครอบงำอันพัฒนาขึ้นมาจาก “วิวาทะระหว่างค็อบกับชวีซี” มีคุณค่าเป็นสากล

23. เทมาเจ็ทซุง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 613-615.
24. เทมาเจ็ทซุง, “ว่าด้วยลัทธิประชาธิปไตยแผ่นใหม่,” หน้า 743.
25. บทความกล่าวถึงใน Hernani RESENDE, “Socialisme utopique et question agraire dans la transition du féodalisme au capitalisme,” in *Du féodalisme.*, tome II, pp. 176-179.
26. ความคิดและโครงการของซุนยัตเซ็นแจ่มชัดมาก อีกสิบกว่าปีต่อมาเมื่อซุนยัตเซ็นมีความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์จีน แม้ซุนยัตเซ็นจะไม่ยุบพรรคก๊กมินตั๋งร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ แต่เขาก็เปิดโอกาสให้สมาชิกพรรคของเขาเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้เป็นการส่วนตัว ความสัมพันธ์ทางความถึกระหว่างสองพรรคก่เกิดขึ้นได้ในลักษณะนี้ไม่น่าแปลกใจว่า ทำไมลัทธิไตรราชฎร์ (ประชาธิปไตย-ประชาชาติ-ประชาชีพ) ที่ซุนยัตเซ็นเสนอต่อสมาชิกของพรรคก๊กมินตั๋งครั้งที่ 1 ในปี ค.ศ. 1924 จึงได้รับการสรรเสริญจากพรรคคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของเทมา ในวันที่ 21 กันยายน ค.ศ. 1937 พรรคคอมมิวนิสต์ออกแถลงการณ์ว่า ลัทธิไตรราชฎร์จำเป็นสำหรับจีนและ “พรรคเรายินดีที่จะบากบั่นต่อสู้เพื่อให้ลัทธินี้ปรากฏเป็นจริงขึ้นอย่างสมบูรณ์” (อ้างจาก เทมาเจ็ทซุง, “การปฏิวัติของจีน”, หน้า 648-649.)
27. หลักฐานที่อธิบายส่วนใหญ่จะมาจาก René GROUSSET & George DENIKER *La face de l'Asie* (Paris : Petite Bibliothèque Payot, 1955) ค็อบที่ 5-6, หน้า 233-437.
28. René GROUSSET & George DENIKER, *La face de l'Asie*, หน้า 417.

- 29 เหมมาเจอุง, “คำรายงานในที่ประชุมเค็มกณซา”, หน้า 66.
- 30 *ไทยทั้งเมืองขึ้น* พิมพ์ออกครั้งแรกโดยชมรมหนังสืออุคมธรรม, กรุงเทพฯ, พฤษภาคม พ.ศ. 2493 และพิมพ์ใหม่อีกครั้งหนึ่งภายใต้ชื่อว่า *เส้นทางสังคมไทย* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษร, เมษายน พ.ศ. 2522), กล่าวกันว่า อรัญญ์ พรหมชมภู ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้คือ อุกมศรีสุวรรณ สมาชิกคณะกรรมการกลางของ พคท. คนสำคัญคนหนึ่งในปัจจุบัน
- 31 อรัญญ์ พรหมชมภู, *เส้นทางสังคมไทย*, หน้า 64.
- 32 James C. INGRAM, “Economic Change in Thailand 1850 - 1970” (Kuala Lumpur - London - Singapore : Oxford University Press, 1971), pp. 33.
- 33 สัมภาษณ์พิเศษพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 2, (กันยายน-พฤศจิกายน 2511) : หน้า 104-105.
- 34 อรัญญ์ พรหมชมภู, *เส้นทางสังคมไทย*, หน้า 94-96
- 35 ที่ใช้คำว่า “ย่อๆ” นี้มิได้กล่าวโดยโวหาร เรื่องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการชุกัตติของระบอบศักดินายุโรปตะวันตกเป็นเรื่องใหญ่และยืดยาวมาก ผู้สนใจโปรดดู Karl MARX, *Capital* vol. III, chapter XLVII: Genesis of Capitalist Ground-Rent, (London : Lawrence & Wishart, 1974), pp. 790-802. ซึ่งมาร์กซ์บรรยายทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องนี้ ส่วนตัวอย่างประกอบให้เห็นจริงเห็นจังโปรดดู H.K. TAKAHASHI, *Du féodalisme*, tome I, pp. 113-116 ; Rodney HILTON *Du féodalisme*, pp. 19-23, pp. 162-163.

ขอให้สังเกตว่า ผู้เขียนใช้คำว่า “ระบอบศักดินายุโรปตะวันตก” โดยตลอด ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงของระบอบศักดินา ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วทั้งทวีปยุโรประหว่างภาคตะวันตกกับตะวันออก ในขณะที่ภาคตะวันตกวิวัฒน์เข้าสู่เศรษฐกิจการค้าและเศรษฐกิจเงินตรา ทางภาคตะวันออกเหมือนกับในเขตประเทศราชอาณาจักรสยามเบ็ดการติดต่อกับโลกตะวันตก เกิดสิ่งที่เ็งเกดส์เรียกว่า second serfdom หรือ second servage ก็คือกลับตกอยู่ในสภาพล้าหลัง แทนที่ชาวนาหรือไพร่จะได้อิสระมากขึ้นเหมือนชาวนาในยุโรปตะวันตก กลับถูกกดขี่หนักขึ้น เรื่องนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อนยืดยาวมาก ซึ่งผู้เขียนจะขอละไว้ในที่นี้ ขอให้

ผู้อ่านพึงระลึกอยู่เสมอว่า ระบบบักคินาที่ผู้เขียนเพิ่งกล่าวจบลงหมายถึงสภาพของยุโรปตะวันตกเท่านั้น

36 ผู้เขียนปฏิเสธการมองสังคมไทยว่าเป็นแบบ “วิธีการผลิตแบบเอเชีย” ถึงแม้มีนักวิชาการหลายท่านทั้งไทยและต่างประเทศกล่าวถึง ไม่เห็นด้วยอย่างไรจะขอล่าถึงในวันข้างหน้า เพราะไม่ใช่ขอบเขตของบทความที่จะกล่าวถึงปัญหา เนื่องจากต้องพิสูจน์กันยืดยาวทั้งทางทฤษฎีและข้อเท็จจริง วิวัฒนาการเรื่องค่าเช่าที่ดินในระบบบักคินาไทยที่ผู้เขียน จะกล่าวถึงอยู่นี้จะพิสูจน์ว่า ที่ในระบบบักคินาไทยมีลักษณะพื้นฐาน ส่วนใหญ่เหมือนดังระบบฟิวคัลของยุโรปตะวันตกยิ่งกว่า “วิธีการผลิตแบบเอเชีย” ที่มาร์กซ์กล่าวถึงใน Grundrisse แต่วิวัฒนาการนี้ไม่เหมือนกันทุกประการ ที่จริงมีวิวัฒนาการของสองสังคมโคเหมือนกันทุกประการ? อย่าวว่าแต่ไทยกับยุโรปตะวันตก แม้แต่ยุโรปตะวันตกและยุโรปตะวันออกก็วิวัฒนาการไม่เหมือนกัน (ดูเชิงอรรถ 35 ของบทความนี้)

ถึงตรงนี้ ผู้เขียนก็ขอหมายเหตุถึงสิ่งที่ยากหมายเหตุมานานแล้ว นั่นคือเรื่อง “ระบบทาส” ของไทย” คุ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ หจก. นำอักษรการพิมพ์, 2519), หน้า 22-27. ทักทั้งสมสมัย ศรีศุทรพรณไว้ถูกต้องแล้วเรื่องความแตกต่างระหว่าง “สังคมทาสและสังคมที่มีทาส” หากสังคมศักดินายุโรปตะวันตกพัฒนาต่อเนื่องมาจากสังคมทาส หรือวิธีการผลิตแบบทาสของโรมจริง ไม่ได้แปลว่าศักดินาของดินแดนอื่น รวมทั้งของไทยต้องวิวัฒนาการมาจากสังคมทาสเหมือนกันหมด สมสมัยจึงผิดพลาดที่กล่าวไว้ใน *โฉมหน้าศักดินาไทย* (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือแสงตะวัน, 2517), หน้า 107. ว่า “แน่นอน ถ้าไม่มีระบบทาสเป็นพื้นฐานเสียก่อนแล้ว ระบบศักดินาจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยเป็นอันขาด” (เน้นโดยผู้เขียน)

ที่ผู้เขียนกล่าวว่าผิดพลาด ก็เพราะเป็นตัวอย่างของ *การใช้ความคิดในเรื่อง “วิถุนิยมประวัติศาสตร์”* (หรือที่ปรีดี พนมยงค์เรียกว่า ความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในแง่สสารธรรม) ของมาร์กซ์อย่างเบ็ดเตล็ด มาร์กซ์บอกแต่เพียงว่า เมื่อหลังการผลิตเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์การผลิตเปลี่ยนไป สังคมหนึ่งจะถูกแทนที่ด้วยอีกสังคมหนึ่งหรืออีกวิธีการผลิตหนึ่ง (succession of social formations) มาร์กซ์ไม่ได้บอกเลยว่า การแทนที่สืบต่อของสังคมต้อง

เป็นแบบอัตรโนมีตีหรือเป็น chronological succession ก็คือชุมชนบุพกาลต้องผ่านระบอบทาสก่อนถึงจะเข้าสู่ศักดินา เพียงแต่ว่าในยุโรปตะวันตกมีลักษณะเช่นนั้นจริง คือ บุพกาล-ทาส-ศักดินา-ทุนนิยม เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อมีการเผยแพร่ Grundisse (ซึ่งมาร์กซ์เขียนขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1857-1858) ออกมาในกลางคริสต์ทศวรรษ 1960 ปรากฏว่ากระตุ้นให้มีการค้นคว้าเรื่อง "วิถุนิยมประวัติศาสตร์" กันขนานใหญ่ และสิ่งที่ปรากฏในงานชิ้นนี้ของมาร์กซ์ก็คือ สังคมแบบบุพกาลหรือเผ่าพันธุ์แบบดั้งเดิมสามารถวิวัฒน์เข้าสู่สังคมเอเชียก็ได้ แบบทาสของกรีก-โรมก็ได้ หรือเข้าสู่ศักดินา (แบบเยอรมันนิก) เลยก็ได้ คือทางเลือกของวิวัฒนาการเป็นไปได้ถึงสามทางด้วยกัน ไม่ใช่เป็นวิวัฒนาการแบบเดียวหรือแบบ chronological ดังที่เข้าใจกันอย่างกลไก ใครสนใจเรื่องนี้โปรดดูคำนำของ Eric HOBBSAWM ใน Karl MARX, Pre-Capitalist Economic Formations (London : Lawrence & Wishart, reprinted 1978) ส่วนเรื่องของวิวัฒนาการของ หลายส่วนในยุโรปตะวันออกที่วิวัฒน์เข้าสู่ระบอบศักดินาโดยไม่ผ่านสังคมทาส เป็นอย่างไรกัน โปรดดูการศึกษาเฉพาะกรณีของประเทศรumanเนียในบทความของ Henri STAAL, "Voie prussienne et deuxième servage" (คัดลอกมาจากหนังสือของผู้เขียนคนเดียวกันเรื่อง Les anciennes communautés villageoises roumaines, CNRS, 1970) ลงพิมพ์ใน Recherches internationales, no 63-64, 1970 และหาอ่านได้ใน "Du féodalisme, tome II, pp. 81-110.

ฮอบส์โบมกล่าวไว้ในคำนำของหนังสือที่เราอ้างถึงข้างต้น (รวมทั้งในอีกบทความหนึ่งของเขาใน Du féodalisme, tome II, pp. 7-14) ตอนหนึ่งว่า ชาวมาร์กซิสต์โซเวียตเคยพยายามพิสูจน์ความเป็นสากลของวิธีการผลิตแบบทาส คือ พยายามศึกษาว่า สังคมทุกสังคมต้องผ่านวิธีการผลิตแบบทาสหรือไม่ ปรากฏว่าในที่สุดพิสูจน์ไม่ได้และต้องล้มเลิกความพยายามไป อันนี้เป็นอันตรายสำหรับการศึกษาสังคมไทย ใน โฉมหน้าศักดินาไทย สมสมัยพิสูจน์ได้ว่าสโทธิยมีทาส แต่พิสูจน์ไม่ได้หรือไม่สำเร็จว่าไทยเคยผ่านสังคมหรือวิธีการผลิตแบบทาส อย่างน้อยก็เป็นความเห็นของผู้เขียน และยังผู้เขียนพยายามอ่านซ้ำแล้วซ้ำเล่าถึงสิ่งที่สมสมัยพยายามพิสูจน์ ความรู้สึกเป็นตรงกันข้าม คือดูเหมือนว่าสังคมไทยจะวิวัฒน์จากชุมชนบุพกาล "ชมรมกสิกรรม" หรือแบบหมู่บ้านขั้นต้นเข้าสู่ศักดินาเลย เรื่องนี้ยังต้องทำการศึกษามาก ปัญหาในเรื่องนี้จะไปโทษสมสมัยเห็นจะลำบาก เพราะสมสมัยกล่าวนำไว้ถูกต้องแล้วว่า

“ระบบศักดินาจะเริ่มขึ้นในสมัยโคแ่น เป็นสิ่งที่ยังอยู่ในความมืดมน ทั้งนี้เพราะเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีอายุเหนือยุคสุโขทัย (ราว พ.ศ. 1800) ขึ้นไปเราไม่มีเลย แม้ในสมัยสุโขทัยเองก็มีเอกสารตกทอดมาเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เคลื่อนไหวของประชาชนน้อยเต็มที่ เอกสารประเภทศิลาจารึกครั้งสุโขทัยส่วนมากกว่าค้ำยเรื่องราวของกษัตริย์ หรือไม่กี่เรื่องการสร้างวัดสร้างวาเสียบแทบทั้งสิ้น” (โฉมหน้าศักดินาไทย, หน้า 103-104, เน้นโดยผู้เขียน)

ก็เมื่อเอกสารค้นคว้าก่อนสุโขทัยหรือศักดินาขึ้นไป “ไม่มีเลย” ก็น่าจะระวังกันให้มาก ๆ หลีกเลี่ยงการมองสังคมไทยว่าเปลี่ยนแปลงแบบ chronological อย่างยุโรปตะวันตกไว้ จะเป็นการดี สรรค์ รังสฤษดิ์, *วิวัฒนาการสังคมสยาม* (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือแสงตะวัน, กันยายน 2518) ไปไกลกว่าสมัย พุคถึง “รัฐทาสทวารวดี” เอาเลย ผู้เขียนก็ว่าพิศุจน์ว่าไทยผ่านสังคมทาสไม่สำเร็จ สรรค์กล่าวถูกต้องแล้วว่า ยังเป็นที่ถกเถียงกันหาข้อยุติไม่ได้ว่า ทวารวดีเป็นของไทยหรือไม่ แต่สรรค์ถล่อยไปในทางสมมติฐานว่าใช่ ถ้าอย่างนั้นจะพิศุจน์ว่า ทวารวดีเคยผ่านวิธีการผลิตแบบทาสอย่างไร ? ที่แน่นอนคงไม่ใช่พิศุจน์อย่างที่สรรค์ทำได้ในหนังสือ คือไม่ให้หลักฐานที่มาของคำกล่าวอ้างของตนเลย ศ. วิทยากุล ผู้เขียนคำนำหนังสือของสรรค์กล่าวถูกต้องที่ว่า หนังสือของสรรค์ “ยังมีข้อที่ไม่เพียงพออยู่ กล่าวคือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แจ่มชัดที่แน่นอนยังไม่พอ”

ตกลงเรากลับมาจุดเริ่มต้นใหม่ คือ “ยังอยู่ในความมืดมน” เรารู้เพียงแต่ว่า เมื่อสุโขทัยคัมมันตง ไทยก็เข้าสู่ศักดินาแล้วและมีทาสหรือ “ข้าไท” จริง โดยที่เราไม่รู้ว่สังคมไทยก่อนหน้านั้นเคยผ่านสังคมทาสหรือวิธีการผลิตแบบทาสหรือไม่ ผู้เขียนค้นคว้าเท่าใดก็ออกมาสู่ข้อสรุปเหมือน ชัยอนันต์ สุมทวนิช ว่า ทาสแทรกเข้ามาสู่สังคมศักดินาไทยสองลักษณะ คือ ทาสเชลยและทาสหนี้ ซึ่งก็เกิดขึ้นได้ง่ายในสังคมศักดินาของเรา เพราะมีการทำสงครามมาก ไพร่ก็ขายตัวเป็นทาสมาก การที่ทาสแทรกเข้ามาในสังคมศักดินาไทย เดวิด เอลเลียอต์ก็กล่าวว่า เป็น “การแพร่ระบาดของทาส” ในระบอบศักดินาไทย (contemination of slavery) ดู (David ELLIOTT, Thailand : Origins of Military Rule, with foreward by Malcolm CALDWELL, London : Zed Press Ltd, 1978)

ผู้เขียนเห็นจะหมายเหตุเรื่องทาสเพียงเท่านั้น และขอเพิ่มข้อคิดเพียงว่า งานค้นคว้า

ของเราที่เข้ามาตรฐานสากลมีน้อยมาก เรายังรู้จักประวัติศาสตร์ของเราไม่ดีพอ แนวโน้มของเรา
มักจะเป็นแบบกลไกมากกว่าใช้ความพยายามในการค้นคว้าอย่างจริงจัง เรื่องนี้ขอฝากนักประวั
ติศาสตร์ นักโบราณคดีและนักเศรษฐศาสตร์การเมืองผู้มีความสามารถและความพยายามทั้งหลายไว้
ด้วย

- 37 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “กฎไพร่สมัยอยุธยากับแนวความคิดผู้มีบุญ-พระศรีอารีย์-พระมาลัย”,
วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 9 เล่มที่ 1 ฉบับประวัติศาสตร์ 1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522): 70-71.
- 38 สมสมัย ศรีศุทรพรณ, โฉมหน้าศักดินาไทย, หน้า 227. , สรรค์ รั้งตฤกษ์, วิวัฒนาการสังคม
สยาม หน้า 99.
- 39 James C., INGRAM Economic Change in Thailand, p. 58. เรื่องแรงงานเกณฑ์ที่หมกความ
สำคัญลงตั้งแต่รัชกาลที่ 1 รัชกาล อากรณัฐวรณ, “ระบบแรงงานไทยในอดีต: จากสมัยต้น
รัตนโกสินทร์ถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2” ใน สังคมและการเมืองไทย, ชุดความรู้ฉบับที่ 4,
(กรุงเทพ: สำนักพิมพ์ พี.พี., สิงหาคม 2521, หน้า 2.) บันทึกไว้ว่า
“ระบบการใช้แรงงานเกณฑ์แบบเก่า...เริ่มหมดบทบาทและความเหมาะสมอีกต่อไป เฉพาะ
อย่างยิ่งภายหลังการสร้างกรุงเทพมหานครเสร็จสิ้นลงในสมัยรัชกาลที่ 1 แล้ว ความจำเป็น
ในการเกณฑ์แรงงานก็ลดน้อยลง ประจวบกับบทบาทของเงินตราหรือบทบาทของการแลกเปลี่ยน
เปลี่ยนด้านค้าขายค่อยๆ เพิ่มมากขึ้นในรัชกาลที่ 3 โดยดูจากหลักฐานการเก็บภาษีต่างๆ ที่
เป็นตัวเงินเพิ่มมากขึ้นทุกปี อันแสดงให้เห็นว่า ได้มีการหมุนเวียนเงินตรามากขึ้น นอกจาก
นั้นการค้าขายต่างประเทศมากขึ้น มีผลให้การบริโภคในประเทศฟุ่มเฟือยขึ้น และในที่สุดทำ
ให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ความต้องการในเงินตราก็มีมากกว่าแรงงาน...”
- 40 ปียนาด บุนนาค, “การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัว” ใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 23 ตุลาคม, ปีการศึกษา 2522, (กรุงเทพ: จุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย, 2522), หน้า 12,
- 41 เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์, “แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (ธันวาคม 2510-กุมภาพันธ์
2511): หน้า 32-33. บทความนี้จะถูกนำไปอ้างต่ออีกทอดหนึ่งโดย มัทนา เกษกมล, “การเมือง

- การปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*: ฉบับวิชาการ, ปีที่ 14, เล่ม 3-4 (เมษายน-พฤษภาคม 2519) : หน้า 76.
- 42 ไกรสนใจรายละเอียดคุณ สมสมัย ศรีสุทรพรรณ, *โฉมหน้าศักดินาไทย*, หน้า 230-231.
- 43 James C. INGRAM, *Economic Change in Thailand*, pp. 61.
- 44 ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เกรซรุ, “ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1851-1910,” ใน *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: สารศึกษาการพิมพ์, กุมภาพันธ์ 2523.) หน้า 47.
- 45 เรื่องนี้คุณสมสมัย ศรีสุทรพรรณ, *โฉมหน้าศักดินาไทย*, หน้า 225., สรรค์ รังสฤษดิ์, *วิวัฒนาการสังคมไทย*, หน้า 100-101., และ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, *ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย* (พ.ศ. 2398-2453), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2523.) จากเชิงอรรถหมายเลข 13, บทที่ 2, หน้า 55 เรื่องเกณฑ์แรงไพร่ไปทำงานต่างๆ ที่ไพร่เสียค่าราชการแล้ว เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวเมืองแพร่เข้าค้ำยกับพวกเงี้ยวและเจ้านายเมืองแพร่ ก่อกบฏใน ร.ศ. 121 (ค.ศ. 1902) ชาวเมืองแพร่ไกรธนักหาว่า “หลอกเอาทั้งเงินเอาทั้งแรง” คุณ เทช บุนนาค, “ขบถเงี้ยวเมืองแพร่ ร.ศ. 121” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (กันยายน-พฤศจิกายน 2511): หน้า 74-75.
- 46 เรื่องช่วยสาอากร ดูรายละเอียดใน อรรถุญ์ พรหมชมภู, *เส้นทางสังคมไทย*, หน้า 38-41., สรรค์ รังสฤษดิ์, *วิวัฒนาการสังคมไทย*, หน้า 104-112, สมสมัย ศรีสุทรพรรณ, *โฉมหน้าศักดินาไทย* หน้า 221-287. สมสมัยกล่าวถูกต้องว่า ช่วยสาอากร โดยเฉพาะฤชา เป็นเครื่องมือหากินขูดรีดอย่างหนึ่งที่ข้าราชการทำกับไพร่ เพราะก่อนการปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ 5 ยังไม่มีระบบมีเงินเดือนประจำ
- 47 ข้อมูลเรื่องนี้ผู้เขียนเอามาจาก สมสมัย ศรีสุทรพรรณ, *โฉมหน้าศักดินาไทย*, หน้า 248-267., สรรค์ รังสฤษดิ์, *วิวัฒนาการสังคมไทย*, หน้า 105-106. และ James C. INGRAM, *Economic Change in Thailand*, p. 31. แต่คำวิจารณ์ในที่นี้เป็นของผู้เขียน
- 48 อรรถุญ์ พรหมชมภู, *เส้นทางสังคมไทย*, หน้า 97.
- 49 ข้อความต่อไปนี้สรุปมาจาก อรรถุญ์ พรหมชมภู, *เส้นทางสังคมไทย*, หน้า 270-274.

- 50 ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, “ความคิดทางเศรษฐกิจของพระยาสุรียานุวัตร” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, ปีที่ 12 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2517): หน้า 86-37. เรื่องการพัฒนาชาวนาเจ้าที่ดินขนาดเล็กในประเทศไทยดู Anne VIMILLE, “Lutte de classes en Thaïlande,” *Critique de l'économie politique* vol. 13-14 (octobre-décembre 1973), pp. 188-229.
- 51 ผู้เขียนกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยหลัง ค.ศ. 1855 อย่างย่อๆ เพราะมีผู้กล่าวไว้ถี่แล้ว ผู้เขียนตั้งใจแต่เพียงย้าถึงวิธีการผลิตหลักของสังคมในระยะนี้เท่านั้น ผู้สนใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยทางเศรษฐกิจหลัง ค.ศ. 1855 โปรดอ่านบทความ “ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1851-1910” ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประกาศนเศรษรัฐ ใน *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*, หน้า 1-47. และหากจะศึกษาเรื่องการก่อตัวของชนชั้นนายทุนไทย หรือที่อรุณัญญ์เรียกว่า “เชื้อของลัทธิทุนนิยม” โปรดอ่าน *ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย* (พ.ศ. 2398-2453) ของ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร และบทความ “วิวัฒนาการของชนชั้นนายทุน” ของสุธี ประกาศนเศรษรัฐ ใน *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*, หน้า 113-137. ส่วนภาษาอังกฤษหาอ่านได้มากมายทั่วไป อาจจะขอตั้งข้อสังเกตเพียงว่า ความไม่เข้าใจหรือไม่ยอมพิจารณาปัญหาเรื่องอำนาจรัฐที่ยังเป็นศักคินานี้ ทำให้ David ELLIOTT (ใน “Thailand : Origins of Military Rule,” pp. 54 & 59) ประกาศว่า ระยะ ค.ศ. 1855-1932 คือก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร ไทยเข้าสู่ “วิธีการผลิตแบบทุนนิยมค้ำอพัฒนา” แล้วไม่ใช่แบบศักคินาอีกต่อไป ในแง่นี้ฉัตรทิพย์และสุธีเข้าใจถูกต้องกว่า เมื่อเขาทั้งสองกล่าว (ใน “ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1851-1910” หน้า 47) ว่า

“การยกเลิกการเกณฑ์แรงงานเป็นผลของนโยบายเพิ่มการผลิตข้าวเพื่อตลาดส่งออก แต่ก็ไม่หมายความว่าเป็นการสิ้นสุดของสถาบันศักคินา ชาวนาคงถูกผูกมัดติดกับชนชั้นศักคินา เพราะชนชั้นศักคินายังควบคุมที่นาอยู่ต่อไป ชนชั้นศักคินายังควบคุมรัฐซึ่งเก็บภาษีจากชาวนา ยังไม่มีสถาบันผู้แทนราษฎรซึ่งชาวนาสามารถเรียนที่จะเข้าร่วมในกิจการของรัฐและเศรษฐกิจ” (เน้นโดยผู้เขียน)

- 52 มีข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่มาปิดบังความหมายที่แท้จริงของ พระราชบัญญัติ ประมวลรัษฎากร ปี.ศค. 1938 (ประกาศใช้ 1 เมษายน ค.ศ. 1939) นั่นคือ รายได้ของรัฐอันเนื่องมาจากเงินรัชชูป

การและอาคารค่านาน้อยลงมากหลังการปฏิรูปการคลังของรัชกาลที่ 5 (ในคริสต์ทศวรรษ 1890) คือประมาณรวมกันเพียงร้อยละ 8-12 ของรายได้ทั้งหมด น้อยกว่าได้จากอากรฝิ่นและการอากรบ่อนเบียร์รวมกันซึ่งเท่ากับร้อยละ 40 ของรายได้ทั้งหมดหรือเปรียบเทียบแล้ว ก็ยังน้อยกว่ารายได้จากการเก็บภาษีขาเข้าขาออกซึ่งรวมกันได้ร้อยละ 12-15 ของรายได้ทั้งหมด (ทั้งหมดนี้อ้างจาก James C. INGRAM Economic Change in Thailand, p. 177) เมื่อคุณวิวัฒน์ก็อาจจะเข้าใจว่า คณะราษฎรเลิกเงินรัชูปการและอาคารค่านาก็เพราะรายได้้น้อย แต่ความหมายทางประวัติศาสตร์ลึกซึ้งกว่านั้นมาก เพราะเป็นการทำลายซากของระบบการผลิตเค็มลงด้วย คณะราษฎรจึงไม่เพียงประหารรัฐ หากยังประหารพื้นฐานความสัมพันธ์การผลิตอันรองรับอำนาจรัฐศักดินาด้วย เรื่องนี้ดูเหมือน ปรีดี พนมยงค์ บิ๊กก้าวหน้าของคณะราษฎรจะเข้าใจถูกต้อง ดังที่กล่าวในหนังสือเรื่องความเป็นอนิจจังของสังคม (จากพิมพ์ครั้งที่ 4 มิถุนายน 2513, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สันติเวช, หน้า 22-23) ซึ่งปรีดีเขียนขึ้นในปลายปี ค.ศ. 1957 (เป็นอนุสรณ์แก่ คุณหญิงเพ็ญ ชัยวิจิตร) มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้เปลี่ยนความสัมพันธ์การผลิต จากการที่พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของชีวิตและเป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งหลายในสังคมดังกล่าวแล้ว มาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญซึ่งอำนาจมาจากปวงชนชาวไทย และดังนั้นปวงชนชาวไทยจึงเป็นเจ้าของแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญ ส่วนอำนาจอธิปไตยของเจ้าของนา ซึ่งเป็นอำนาจของรัฐชนิดหนึ่งที่เจ้าของนามีอำนาจอธิปไตยดิน ปลอดจนเครื่องมือ ชาวกินข้าวปลูกของลูกนา (ซึ่งยังคงมีอยู่ในสังคมอื่น ๆ จนกระทั่งไม่นานมานี้ ที่เจ้าของนามีอำนาจอธิปไตยทุกเมล็ดและเครื่องมือทุกอย่าง ปลอดจนเอาลูกเมียของลูกนาไปทำงานใช้หนี้) นั้น พบว่าด้วยการห้ามยึดทรัพย์ดินของกสิกร พ.ศ. 2475 ก็ได้ประกาศใช้โดยมิชักช้า เพื่อเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์การผลิตระหว่างเจ้าของนากับลูกนา โดยถอนอำนาจอธิปไตยที่เจ้าของนาได้รับไว้สืบต่อกันมานั้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์เก่านั้นระหว่างเจ้าของนากับลูกนา ให้เป็นความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างผู้ให้เช่ากับผู้เช่าแห่งระบบธนนาภาพหรือระบบทุน ฉะนั้นต่อจากนั้น เราจึงไม่เห็นสภาพการยึดทรัพย์ของกสิกรในสังคมไทยเหมือนดังในสังคมอื่น ซึ่งเพิ่งเลิกไปแล้วเมื่อไม่นานมานี้ ส่วนเงินรัชูปการและอาคารค่านานั้นเป็นซากของเงินส่วย ก็ได้ยกเลิกไปโดยประมวลรัษฎากร

ซึ่งปรับปรุงภาษีอากรให้เป็นธรรมแก่สังคม ที่เริ่มใช้เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2482

ผู้มีความเห็นทำนองเดียวกัน ได้แก่ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ “ระบบแรงงานไทยในอดีต”, อ้างแล้ว หน้า 9-10.

- 53 เรื่องกฎหมายที่ดินปี ค.ศ. 1936 ของคณะราษฎร ดู James C. INGRAM, *Economic Change in Thailand*, p. 79. ชนชั้นศักดินาไทยจะคุมปัญหาเกี่ยวกับคณะราษฎรไม่เท่ากับที่ช้าย บิ๊กขวา ใน ค.ศ. 1954 รัฐบาลจอมพล ป. ออกประมวลกฎหมายที่ดินออกมาจำกัดการสะสม ที่ดินของพวกศักดินา คือกำหนดให้บุคคลมีที่ดินอยู่อาศัยเพียงหนึ่งไร่ เพื่อการค้าทำไร่ เพื่อ อุตสาหกรรมสิบไร่ และเพื่อการเกษตรเพียง 50 ไร่ กฎหมายฉบับนี้กระทบกระเทือนผล ประโยชน์เจ้าที่ดินมาก จนต้องรอจอมพลสฤษดิ์ขึ้นสู่อำนาจแล้ว เหตุการณ์จึงคลี่คลายเป็น ประโยชน์ต่อชนชั้นศักดินา ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 49 ลงวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1958 ยกเลิกมาตรา 34-49 และมาตรา 97(5) ของประมวลกฎหมายปี ค.ศ. 1954 เท่ากับยกเลิกการ จำกัดที่ดิน ต่อไปนี้จะเกิดการแก่งกำไรกว่าวันชื้อที่ดินกันขนาดใหญ่ รายละเอียดเหล่านี้ผู้เขียน ได้มาจาก ศิริ ผาสุก, *พัฒนาการทุนนิยมของไทย* (กรุงเทพฯ: พิษณุการพิมพ์, ธันวาคม 2522), หน้า 189.
- 54 ทักษะของ อรัญญ์ พรหมขมภู เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร โปรด ดู *เส้นทางสังคมไทย*, หน้า 121-134.
- 55 โปรดดูรายละเอียดใน สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, “ระบบทุนนิยมโดยรัฐ” ในประเทศไทย ค.ศ. 1932-1959” ใน *วิวัฒนาการทุนนิยม*, หน้า 139-206. และความเห็นของรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ในเรื่องเดียวกันใน “บันทึกการสัมมนาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจครั้งที่ 2 ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2522,” *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*, หน้า 240-243.

เรื่อง “ทุนนิยมโดยรัฐ” อันเป็นปฏิกริยาชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่คณะราษฎรมีต่อการครอบงำของทุนพาณิชย์เชื้อสายจีนอันเป็นนายหน้าของจักรวรรดินิยมในประเทศไทย เควิด เอลลิอัคร์รนาไว้อย่างไว้วางใจว่าความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายคือ “ทางเลือกทางประวัติศาสตร์ขั้นพื้นฐาน” ที่เกี่ยวข้องและวินิจฉัยไว้ด้วยว่าความล้มเหลวของ “ทุนนิยมโดยรัฐ” คือสาเหตุแห่งความ

ค้อยพัฒนาของไทย ข้อความต่อไปนี้หากแปลเป็นไทยก็คงอ่านไม่รู้เรื่องและจะเสียรรถของภาษาเต็มซอกคักดังเป็นภาษาอังกฤษตามต้นฉบับดังนี้

The principal contradiction embodied in the 1932 coup emerged in the form of contradiction between the petty bourgeoisie and the middle class : THE RAISON D'ETRE OF THE MIDDLE CLASS was to centralize controe over the economics of Central Thailand and the former tributary territories of pre-capitalist Thailand; THE RAISON D'ETRE OF THE PETTY BOURGEOISIE was to exploit the Thai economy as a comprador on behalf of the European capitalists. The middle class could fulfill its class role only by contributing to the development of a national-state-capitalist class (the saktina-bourgeois class which did eventually emerge through WW II), while the petty bourgeoisie could fulfill its class role only by contributing to the world capitalist economy. This created A FUNDAMENTAL HISTORICAL CHOICE. Either the entire country, including the comprador petty bourgeoisie, would have to try and take an autarchic capitalist road toward development, or would have to commit itself to the development within the world capitalist economy. It was this latter approach which was by and large followed and which was the cause of this underdevelopment...

(David ELLIOTT Thailand : Origins of Military Rule, pp. 78-79 block letters added)

56 ณรงค์ เพชรประเสริฐ, *กลุ่มทุนนิยมผูกขาดในประเทศไทย*, ชุดวิชาการฉบับที่ 1, (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์ปยุตชน, ไม่ระบุปีที่พิมพ์), หน้า 182-183.

57 สุธี ประศาสน์เศรษฐ, "วิวัฒนาการของชนชั้นนายทุนไทย", หน้า 172.

58 Capital, Vol. III, Chapter XLVII, p. 806. ปัญหาการค้ากลางหรือราคาบังคับซื้อบังคับขาย ในภาคเกษตรกรรมของไทย อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจชนบทยังมีสภาพ "ก่อนหน้าทุนนิยม" หรือเนื่องมาจากการที่ชาวนาชาวไร่ยังถือครองที่ดินขนาดเล็ก มีผู้ทำการวิเคราะห์ไว้เหมือนกัน

ดู Anne VIMILLE, pp. 195-197.

59 ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และ จำรัส ม่วงยาม, อ้างแล้ว, หน้า 118 ข้อความที่ยกมานี้เป็นตอนเดียวที่กล่าวถึง “ระบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น – กึ่งศักดินา” ในส่วนอื่นๆ ของหนังสือคำว่า “ทุนนิยม” จะหายไป เหลือแต่เพียง “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ไม่อยู่เคียงกันอย่างนี้ ทั้งๆ ที่ข้อความทั้งหมดของหนังสือ ผู้เขียนทั้งสองท่านบรรยายความอันซับซ้อนว่าระบบทุนนิยมเข้าครอบงำในฐานะวิถีการผลิตหลักของสังคมไทย!

60 ศิริ ผาสุก, *พัฒนาการทุนนิยมของไทย*, หน้า 202-203.

61 ใครอยากรู้ว่าเมื่อประมาณกว่าหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ยุโรปตะวันตกอยู่ในระบบทุนนิยมอันป่าเถื่อนเพียงใด และคล้าย ๆ กับสภาพของไทยในปัจจุบันอย่างไร ต้องอ่าน Karl MARX, *Capital*, Vol. I, Chapter X (The Working Day.)

62 ตัวเลขหนี้สินต่างประเทศลดลงเล็กน้อยกลางปี ค.ศ. 1979 ในวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ. 1979 สำนักงานนโยบายการคลังของกระทรวงการคลังแถลงว่า จนถึงวันที่ 30 เมษายน ค.ศ. 1979 ประเทศไทยมีหนี้สินภายนอกทั้งสิ้นประมาณ 1,861.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เป็นเงินกู้โดยตรงของรัฐบาลประมาณ 837.81 ล้านดอลลาร์ และเป็นเงินกู้ที่รัฐบาลค้ำประกันประมาณ 1,023.99 ล้านดอลลาร์ (*บางกอกโพสต์*, วันที่ 21 สิงหาคม ค.ศ. 1979)

63 เรื่องการปลูกพืชผลหลายชนิด นอกจากข้าว อินทรีมบันทึกไว้ว่า เกือบร้อยปีหลังจากที่รัชกาลที่ 4 เปิดประเทศคบค้ากับตะวันตก แนวโน้มโดยทั่วไปจะมีการปลูกข้าวมากที่สุด ข้าวที่ส่งออกค่อย ๆ เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ ระหว่าง ค.ศ. 1870-1874 ในรัชกาลที่ 5 จนเหยียบจำนวนสูงถึง 25.7 ล้านหาบในระหว่าง ค.ศ. 1930-1934 คือ ระหว่างและหลังรัชกาลที่ 7 เล็กน้อย จำนวน 25.7 ล้านหาบนี้ ถือว่าเพิ่มเป็นจำนวนถึง 25 เท่าของจำนวนข้าวที่ส่งออกสูงสุดในระยะที่มีการทำสนธิสัญญาเบาริง ทั้ง ๆ ที่ในระยะเดียวกันประชากรเพิ่มจำนวนเพียงเกือบเท่าตัวเท่านั้น อินทรีมวิจารณ์ว่า นี่เป็น “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่หลวงของประเทศไทยนับตั้งแต่ ค.ศ. 1855 เป็นต้นมา” (James C. INGRAM, *Economic Change in Thailand*, pp. 38-40.)

แต่พอนับตั้งแต่ ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา แนวโน้มนี้เปลี่ยนไป มีการหันมาปลูกพืชไร่อย่างอื่นขนานใหญ่ อินทรีมเปรียบเทียบให้ดูว่า จากระยะ ค.ศ. 1950-1952 จนถึงระยะ

ค.ศ. 1965-1967 ในขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 15 พื้นที่เพาะปลูกพืชไร่อย่างอื่นเพิ่มขึ้นสี่เท่าตัว หรือร้อยละ 400 สภาพการเปลี่ยนแปลงหันมาปลูกพืชไร่อย่างอื่นนี้เกิดขึ้นทุกภาคของไทย แต่ที่เด่นชัดมากคือในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (James C. INGRAM, *Economic Change in Thailand*, pp. 237-238.)

64 Karl MARX, *Pre-Capitalist Economic Formations*, with an Introduction by Eric HOBBSBAWM, p. 115.

65 ทวี ฆาสุก, อ้างแล้ว, หน้า 73-74 และ 123 เรื่องชนชั้นศักดินาเป็นนายทุนหรือเข้าร่วมการผลิตแบบนายทุน ดูเพิ่มเติมใน David ELLIOTT, *Thailand : Origins of Military Rules* p. 110. ที่ผู้เขียนกล่าวว่า พฤติกรรมการผลิตการค้าการคลังของชนชั้นศักดินาไทยในปัจจุบันมีขอบเขตกว้างขวางอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน หมายถึงว่า เปรียบเทียบกับความพยายามอันล้มเหลวของเจ้านายไทยที่มีพฤติกรรมอย่างเดียวกันในสมัยศักดินาหลัง ค.ศ. 1855 โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 เรื่องนี้ขอให้ดูการศึกษากรณีตัวอย่างในบทความอันยอดเยี่ยมของ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, "ความพยายามของเจ้านายไทยในการลงทุนทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์" *วารสารธรรมศาสตร์*, ฉบับประวัติศาสตร์ 1, ปีที่ 9 เล่มที่ 1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522) : หน้า 99-119.

66 D.C. NEHER, "The Politics of Change in Rural Thailand", *Comparative Politics*, (January 1972), pp. 201-216, Michel BRUNEAU, *op. cit.*, pp. 131-133.

67 *Business*, Post January 4, 1980.

68 "เจ้ามาถึงไรด์แล้ว กระจโตคงซี!" เป็นสำนวนภาษาลาติน หมายถึงว่า ถึงเวลาที่ต้องตัดสินใจทำอะไรสักที